

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
AVALIKU ÕIGUSE INSTITUUT
Rahvusvahelise ja Euroopa õiguse õppetool

Merli Vahar

EUROOPA LIIDU VÄLISPÄDEVUSE PIIRID.
EUROOPA LIIDU AINUVÄLISPÄDEVUSE MÕJU LIIKMESRIIKIDE
RAHVUSVAHELISTELE LEPINGUTELE TSIVILÕIGUSALASE KOOSTÖÖ NÄITEL

Magistritöö

Juhendaja : Dr. iur. Julia Laffranque

2010

SISSEJUHATUS.....	4
1 EUROOPA LIIDU VÄLISPÄDEVUSE KÄSITLUS. KUIDAS TÕLKIDA EUROOPA LIIDU SISEMIST PÄDEVUST ÜMBER LIIDU VÄLISPÄDEVUSEKS?.....	8
1.1 Pädevuse andmise põhimõte: Euroopa Liidul on vaid selline pädevus, mille liikmesriigid talle on andnud.....	11
1.2 Euroopa Kohtu põhilised järeldused Euroopa Ühenduse ainuvälispädevuse küsimuses... ..	14
1.2.1 Euroopa Ühendusel on ainuvälispädevus valdkondades, kus on vastu võetud ühised eeskirjad.....	16
1.2.2 Euroopa Ühendusel ei ole ainuvälispädevust kuni ühiseid meetmeid ei ole täielikult vastu võetud.....	19
1.2.3 Euroopa Ühendusel on ainuvälispädevus, kui see on vajalik aluslepingus sätestatud eesmärgi täitmiseks ka siis, kui ühiseid eeskirju veel pole.....	21
1.2.4 Euroopa Ühendusel on ainuvälispädevus valdkonnas, mida ta on ulatuslikult reguleerinud.....	24
1.2.5 Euroopa Ühendusel on ainuvälispädevus vaid siis, kui sisemised eeskirjad on ammendavad	26
1.2.6 Euroopa Ühendusel on ainuvälispädevus, kui rahvusvahelised kohustused langevad ühiste eeskirjade reguleerimisalasse ja nende vahel pole vastuolu.....	28
1.2.7 Euroopa Ühenduse ainuvälispädevus sõltub Euroopa õiguse ettenähtavatest arengutest.....	30
1.2.8 Euroopa Ühenduse välispädevuse iseloom. Ainupädevus või jagatud pädevus ...	34
1.3 Hinnang kohtupraktikale. Ettepanek ausaks tõlgendamiseks.....	39
1.4 Euroopa Liidu ja liikmesriikide välispädevuse piiritlemise katse Lissaboni lepingus. Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu üldiste pädevussätete kriitiline analüüs.....	41
2 TULETATUD VÄLISPÄDEVUSE DOKTRIINI RAKENDAMINE EUROOPA LIIDU TSIVIILÕIGUSALASE KOOSTÖÖ VALDKONNAS. MIS SAAB EUROOPA LIIDUGA ÜHINEMISEL LIIKMESRIIKIDE VÄLISLEPINGUTEST JA MIDA TEHA SIIS, KUI EUROOPA LIIDUL EI OLE TULEVIKUS HUVI OMA AINUPÄDEVUSES OLEVAS KÜSIMUSES VÄLISLEPINGUT SÕLMIDA?.....	52
2.1 Euroopa Liidule tsiviilõigusalasest koostööks antud pädevus.....	55
2.1.1 Euroopa Liidu formaalne pädevus tsiviilõigusalasest koostöö valdkonnas	55
2.1.2 Euroopa Liidu materiaalne pädevus tsiviilõigusalasest koostöö valdkonnas.....	56
2.2 Euroopa Liidu välispädevus tsiviilõigusalasest koostöö valdkonnas.....	59
2.3 Euroopa Liidu välispädevuse mõju liikmesriikide rahvusvaheliste lepingute kehtivusele ja kohaldamisele.....	63
2.3.1 Euroopa Liiduga ühinemise mõju liikmesriikide ja kolmandate riikide vaheliste tsiviilõigusalasest rahvusvaheliste lepingute kehtivusele ja kohaldamisele	64
2.3.2 Euroopa Liidu teisese õiguse mõju liikmesriikide ja kolmandate riikide vaheliste tsiviilõigusalasest lepingute kehtivusele ja kohaldamisele	71
2.3.3 Euroopa Liiduga ühinemise ja Euroopa Liidu teisese õiguse mõju liikmesriikide omavaheliste tsiviilõigusalasest rahvusvaheliste lepingute kehtivusele ja kohaldamisele	79
2.4 Liikmesriigi võimalused rahvusvahelise lepingu sõlmimiseks Euroopa Liidu ainupädevusse kuuluvas küsimuses	82
2.4.1 Euroopa Liidu ainupädevuse delegerimise õiguspärasus	84

2.4.2	Euroopa Liidu ainuvälispädevuse delegeerimine liikmesriikidele tsiviilõiguslase koostöö valdkonnas	89
2.5	Mida saab Euroopa Liidu tsiviilõiguslase koostöö näitest tähele panna Lissaboni lepinguga Euroopa Liidu pädevusse lisandunud poliitikavaldkondade arengu prognoosimisel	93
	KOKKUVÕTE.....	97
	THE LIMITS OF EXTERNAL COMPETENCE OF THE EUROPEAN UNION AND ITS IMPACT ON MEMBER STATES' INTERNATIONAL CONTRACTS. TAKING STOCK OF THE DEVELOPMENTS IN JUDICIAL COOPERATION IN CIVIL MATTERS	106
	LISA 1. EUROOPA ÜHENDUSE TSIVIILÕIGUSALASE KOOSTÖÖ VALDKONNAS VASTUVÕETUD ÕIGUSAKTID	114
	LISA 2. NÕUKOGU 5. OKTOOBRI 2006. A OTSUS NR 2006/719/EÜ, ÜHENDUSE ÜHINEMISE KOHTA HAAGI RAHVUSVAHELISE ERAÕIGUSE KONVERENTSIGA...	116
	LISA 3. EUROOPA KOMISJONILE ROOMA I JA ROOMA II MÄÄRUSTE ALUSEL EDASTATUD KONVENTSIOONIDE NIMEKIRI.....	122
	LISA 4. EESTI VABARIIGI ÕIGUSABILEPINGUD.....	124
	KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU	125
	KASUTATUD LÜHENDID	141

SISSEJUHATUS

Liikmesriigid on Euroopa Liidu aluslepingute heakskiitmisel nõustunud tegutsema ühiselt ja ühiste institutsioonide kaudu paljudes poliitikavaldkondades, säilitades samal ajal oma staatuse riigina ja rahvusvahelise õiguse täieõigusliku subjektina. Euroopa Kohtu hinnangul on liikmesriigid piiranud oma suveräänseid õigusi üha rohkemates küsimustes.¹ Mitmed autorid on väitnud, et Euroopa Liit on üles ehitatud selliselt, et ta võib peaaegu piiramatult sekkuda liikmesriikide õigustesse ja kohustustesse.² Seda, et liidu ja liikmesriikide pädevuse jaotuse küsimuses ei ole kõik kristallselge, illustreerib Euroopa Ühenduste Kohtu (edaspidi Euroopa Kohus) mahukas ja pikaajaline tõlgenduspraktika ning õigusteadlaste kestev diskussioon Euroopa Liidu välispädevuse olemasolu, selle iseloomu ja ulatuse üle.

Euroopa Liit tegutseb talle liikmesriikide poolt antud ülesannete ning seatud eesmärkide piires.³ Pädevuse andmise põhimõtte toetamiseks on liidu õiguskorra arenedes aluslepingutesse lisatud proportsionaalsuse ja subsidiaarsuse põhimõtted, mille järgi peaks Euroopa Liit oma pädevust kasutama ainult siis, kui sellel on liikmesriikide eraldi tegutsemise ees märkimisväärsed eelised.⁴ Kui liidu sisepädevuse olemasolu, iseloomu ja ulatuse määravad kindlaks aluslepingu sätted, siis Euroopa Liidu välispädevuse olemasolu aluslepingu sätetest alati otseselt ei tulene. Euroopa Kohus on liidu välispädevuse tekke eeldused ja piirid aastakümnete pikkuse kohtupraktika jooksul aluslepingutest tuletanud. Lissaboni lepingus, millega muudeti Euroopa Liidu lepingut ja asendati Euroopa Ühenduse asutamisleping Euroopa Liidu toimimise lepinguga,⁵ on kirjutatud õiguses esmakordselt üritatud reguleerida Euroopa Liidu välispädevuse, sh ainuvälispädevuse tekke eeldusi. Kuna õigusteadlaste hinnangul ei kajasta Lissaboni lepinguga tehtud muudatused

¹ Euroopa Kohtu arvamus, 14. detsember 1991, kohtuasi nr 1/91 (nn *EEA Agreement* kaasus). EKL, 1991, I-6079, p 21.

² J. Weiler ja J. Lockhart on märkinud, et ühenduse seadusandluse potentsiaal ulatuda liikmesriikide pädevusvaldkonda ei pruugi olla ainult dünaamiline, vaid ka piiramatu, vt J. Lockhart, J. Weiler. Taking rights seriously": The European Court and its fundamental rights jurisprudence. - *Common Market Law Review*, 1995, v. 32, n. 1, lk 64.

³ Artikkel 5 ELL, artikkel 2 ELTL. Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioonid. – ELT C 83, 30.03.2010 lk 1.

⁴ Esiteks on võimalik lepingust seda põhimõtet lugedes järeldada, et liidu pädevus on piiratud ja teiseks, et liidule on antud pädevus ainult teatud eesmärkide saavutamiseks. Vt. A. Dashwood. The Limits of European Community Powers. – *European Law Review*, 1996, v. 21, n. 1, lk 116.

⁵ Lissaboni leping, millega muudetakse Euroopa Liidu lepingut ja Euroopa Ühenduse asutamislepingut sõlmitud Lissabonis 13. detsembril 2007 – ELT C 306, 17.12.2007, lk 1.

Euroopa Kohtu senist praktikat üks-üheselt, võib käesoleva töö autori hinnangul liidu välispädevuse tuvastamise senisesse praktikasse tulla isegi mõningasi muutusi.

Euroopa Kohtu seisukoha järgi sai Euroopa Ühendusele tuletada välispädevuse valdkondades, kus asutamislepinguga ettenähtud poliitika elluviimiseks on vastu võetud ühiseid sise-eeskirju. Euroopa Kohtu seisukoha järgi ei ole liikmesriikidel õigust võtta kolmandate riikide ees niisuguseid kohustusi, mis vastuvõetud ühiseid eeskirju mõjutavad. Euroopa Kohus nentis, et sedamööda, kuidas sise-eeskirju kehtestatakse, jääb ainult ühendusele õigus võtta ja täita kolmandate riikide ees selliseid lepingulisi kohustusi, mis mõjutavad kogu ühenduse õigussüsteemi kohaldamist.⁶

Seejuures ei ole eelmises lõigus kirjeldatud tuletatud välispädevuse doktriini Euroopa Ühenduse õigusloomes rakendatud järjekindlalt ja eranditeta. Euroopa õigus on pakkunud viimasel ajal huvitavaid arenguid olukordade lahendamisel, kus valdkonna ainuvälispädevus on üle läinud liidule, kuid liidul ei ole huvi sõlmida kolmanda riigiga ainult ühele liikmesriigile vajalikku lepingut. Teine huvitav probleem on Euroopa õiguse ja liikmesriigi varasemate rahvusvaheliste lepingute kohaldamise vahekord. Tekib küsimus: kas siis, kui liit võtab vastu sise-eeskirju ja liikmesriikide varasemad rahvusvahelised lepingud nende eeskirjade täitmist potentsiaalselt mõjutavad, tuleb liikmesriikide varasemaid rahvusvahelisi lepinguid selle vastuolu tõttu alati ilmtingimata muuta ja Euroopa õigusega vastavusse viia või tohib neid teatud tingimustel edasi kohaldada? Ehk üldisemalt – kumb neist õiguskordadest on kattuvates küsimustes kohaldamisel ülimuslik? Olenemata Euroopa uue õiguskorra ja Euroopa Liidu õiguse ülimuslikkuse põhimõtetest, on tsiviilõiguslase koostöö raames seadustatud näiteks võimalus lepinguvälistes võlasuhetes kohaldatava õiguse valikul rakendada koguni kolme erinevat normisüsteemi: liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste lepingute, Euroopa õiguse ja Taani siseriikliku õiguse sätteid, sest Taani ei osale Euroopa Liidu tsiviilõiguslases koostöös.⁷

Käesoleva magistr töö eesmärk ongi uurida ühenduse ja liikmesriikide välispädevuse jaotust Euroopa Liidu endises nn esimeses sambas ja sinna kuuluvates poliitikavaldkondades ning

⁶ Euroopa Kohtu 31. märtsi 1971. a otsus kohtuasjas nr 22/70: *Commission of the European Communities v Council of the European Communities. European Agreement on Road Transport*. (nn ERTA kaasus) - EKL 1971, lk 263, p-d 17-18.

⁷ Vt nt Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. juuli 2007. a määrus 864/2007/EÜ, lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma II). - ELT L 199, 31.07.2007, lk 40.

hinnata varasema doktriini põhimõtete kehtivust pärast Lissaboni lepingu jõustumist. Seega, hoolimata ühe ja ainsa Euroopa Liidu sünnist 1. detsembril 2009. aastal, tuleb käesolevas töös viidata ajalooliselt tagasi Euroopa Ühendusele. Selguse huvides tuleb ära märkida, et käesolevas töös tehtud järeldused ei kehti Euroopa Liidu välis- ja julgeolekupoliitika kohta,⁸ kus rakendatakse valitsustevahelise koostöö põhimõtteid, ega kohaldata Euroopa Liidu toimimise lepingu pädevussätteid.⁹ Küll aga võib käesolevas töös tehtud üldisi järeldusi arvestada liidu institutsionaalsesse pädevusse lisandunud kriminaalõigusala ja politseikoostöö valdkondades.

Käesoleva töö esimeses osas uuritakse, kas Lissaboni lepingu algatamise üks eesmärk – liidu ja liikmesriikide pädevuse, sh välispädevuse selgem piiritlemine – on saavutatud ning kas Euroopa Kohtu senised järeldused Euroopa Ühenduse välispädevuse tuletamisel on leidnud aluslepingu tasemel liikmesriikide heakskiidu. Selleks kirjeldatakse esmalt kohtuõiguse arengut Euroopa Ühenduse välispädevuse olemasolu, iseloomu ja ulatuse küsimuses ning seejärel analüüsitakse Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu vastavaid sätteid.

Käesoleva töö teises osas uuritakse Euroopa Ühenduse tsiviilõigusala koostöö õigusaktide näitel seda, millist mõju on sise-eeskirjade vastuvõtmisest tulenev ühenduse välispädevuse kasv avaldanud liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste lepingute kohaldamisele. Kuna tegemist on valdkonnaga, kus liikmesriikidel on ajalooliselt suur individuaalne huvi rahvusvaheliste kokkulepete sõlmimiseks kolmandate riikidega, siis töö selles osas käsitletakse ka liikmesriikide võimalusi sõlmida rahvusvahelisi lepinguid olukorras, kus Euroopa Liidul on lepingu sõlmimiseks ainupädevus, kuid puudub selleks huvi.

Töö mahu piirata tõttu on autor keskendunud kolmele Euroopa Liidu välispädevusega seotud põhiküsimusele. Kas Lissaboni lepingus on liidu välispädevuse reguleerimisel arvestatud Euroopa Kohtu senist praktikat tuletatud välispädevuse küsimuses? Kas ja mis tingimustel jäävad liikmesriikide rahvusvahelised lepingud kehtima pärast pädevuse üleminekut liidule ja kas liikmesriik saab neid lepinguid edasi kohaldada? Kas ja mis tingimustel on liikmesriikidel pärast

⁸ Euroopa Ühenduse välispädevuse doktriini rakendatakse edaspidi Euroopa Liidu poliitikavaldkondades, välja arvatud ühine välis- ja julgeolekupoliitika. Vt. European Press Release: Explaining the Treaty of Lisbon, Punkt 2 d). Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/531>

⁹ M. Cremona. The draft constitutional treaty: external relations and external action. - Common Market Law Review, 2003, v. 40, n. 6, pp.1351-1353.

pädevuse üleminekut liidule võimalik iseseisvalt sõlmida rahvusvahelisi lepinguid? Nende põhiküsimustega seonduvalt on autor püstitanud järgmised hüpoteesid.

Magistritöö esimene hüpotees on, et Euroopa Liidu toimimise lepingus sätestatud liidu välispädevuse, sh ainuvälispädevuse tekkimise eeldused ei võta üksüheselt üle seniseid Euroopa Kohtu seisukohti Euroopa Ühenduse tuletatud välispädevuse doktriini kohta. Selle väite paikapidavuse kinnitamiseks analüüsitakse töös Euroopa Kohtu loodud ühenduse tuletatud välispädevuse doktriini olemust ja selle seoseid ühendusele pädevuse andmise põhimõttega. Hüpoteesi kontrollitakse töö esimese osa neljandas peatükis.

Magistritöö teine hüpotees on, et pädevuse üleminek liidule ja sise-eeskirjade vastuvõtmine mõjutavad liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste lepingute kohaldamist ja kaudselt ka kehtivust. Siin uurib autor, kuidas on reguleeritud liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste lepingute ja Euroopa õiguse omavahelist suhet tsiviilõiguslase koostöö õigusaktides. Hüpoteesi kontrollitakse töö teise osa kolmandas peatükis.

Magistritöö kolmas hüpotees on, et valdkondades, kus ühiseid eeskirju kehtestatakse ja liidul tekib seeläbi neis küsimustes ainuvälispädevus, võib liit siiski anda liikmesriigile erandliku erivolituse regionaalse tähtsusega lepingu sõlmimiseks kolmanda riigiga. Autor analüüsib sellise praktika õigusliku lubatavuse küsimust nii Euroopa Ühenduse kui ka Lissaboni lepingu järgse Euroopa Liidu kontekstis. Hüpoteesi kontrollitakse töö teise osa neljandas peatükis.

Neile küsimustele otsitakse vastuseid analüüsides Euroopa Kohtu praktikat ühenduse välispädevuse olemasolu, selle iseloomu ja ulatuse küsimuses, Euroopa Ühenduse ja Euroopa Liidu aluslepinguid, viimase 8 aasta jooksul Euroopa Ühenduse tsiviilõiguslase koostöö valdkonnas toimunud ulatuslikku õigusloomet ning rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioonis kodifitseeritud rahvusvahelise õiguse normide kohaldamist Euroopa Liidus. Magistritöös kasutatakse analüütilist ja võrdlevat uurimismeetodit. Arvestades asjaolu, et Euroopa Ühenduse, praeguse Euroopa Liidu, välispädevuse ja selle mõjude kohta liikmesriikide rahvusvahelistele lepingutele napib eestikeelset kirjandust, on töös tuginetud peamiselt võõrkeelsele kirjandusele.

1 EUROOPA LIIDU VÄLISPÄDEVUSE KÄSITLUS. KUIDAS TÖLKIDA EUROOPA LIIDU SISEMIST PÄDEVUST ÜMBER LIIDU VÄLISPÄDEVUSEKS?

Kohtuasjas *Costa v ENEL* järeldas Euroopa Kohus 1964. aastal, et Euroopa Majandusühendusel on olemas oma tegelik pädevus, mis tuleneb liikmesriikide suveräänsuse piiramisest või pädevuse üleandmisest liikmesriikidelt ühendusele. Ühendusele üleantud pädevus on limiteeritud ega laiene kõikidesse riigielu valdkondadesse, kuid pädevuse üleandmine tähendab liikmesriikide jaoks nende suveräänsete õiguste püsivat piiramist. Liikmesriigi hilisem ühepoolne meede ei saa olla ülimuslik Euroopa õigussüsteemi suhtes, mille nad on vastu võtnud vastastikkuse alusel.¹⁰ Euroopa Liidule pädevuse andmisega piiravad liikmesriigid oma suveräänset otsustusõigust. Seetõttu on oluline, et pädevuse üleandmine toimuks üksüheselt mõistetavalt ja nii nagu sätestab Euroopa Liidu leping, Euroopa Liidu pädevuse ulatus ja teostamise kord määratakse kindlaks lepinguga iga poliitikavaldkonna kohta eraldi.¹¹

Asjaolust, et pädevuste üleandmisega loobuvad liikmesriigid osast oma suveräänsusest, tuleneb, et meetmete võtmine nn loovutatud pädevuse valdkonnas, on Euroopa õiguse vastane. Välispädevuse kontekstis tähendab see, et Euroopa õiguse ees ei ole kohaldamiseks ülimuslikud sellised liikmesriikide rahvusvahelised lepingud, mis on sõlmitud pärast ühenduste liikmeks saamist *ultra vires*. Euroopa õigus võimaldab sellisel juhul liikmesriiki trahvida aluslepingust tulenevate kohustuse rikkumise eest. Iseasi on aga see, kuidas on liikmesriigil võimalik sellisest lepingust rahvusvahelise õiguse kohaselt vabaneda.

Olgugi, et pädevuse andmise põhimõte on liikmesriikide jaoks oluline Euroopa Liidu toimimise aluspõhimõte, võimaldab alusleping pädevuse loovutamise kohta siiski sageli erinevaid tõlgendusi.¹² Vaidlusi, mille esemeks on Euroopa Liidu aluslepingute rikkumine või pädevuse puudumine, lahendab liikmesriikide kokkuleppe kohaselt Euroopa Kohus. Aluslepingute

¹⁰ Euroopa Kohtu otsus, 15. juuli 1964, kohtuasi nr 6/64: *Flaminio Costa v E.N.E.L.* - EKL, lk 593.

¹¹ Art 2 lg 6 ELTL (viide 3).

¹² Liikmesriikide ja ühenduse pädevuse piirid on ebamäärased ka kommentaatorite hinnangul, vt nt R. Schütze. *Co-operative federalism constitutionalised: the emergence of complementary competences in the EC legal order.* - *Common Market Law Review*, 2006, vol 31, nr 1, lk 167-184. Vt ka Euroopa Kohtu 23. oktoobri 2007. a otsust kohtuasjas nr C-440/05: *Commission of the European Communities v Council of the European Union.* (nn *Ship Source Pollution* kaasus). - EKL 2007, lk I-9097, p 70 ja Euroopa Kohtu 13. septembri 2005. a otsus kohtuasjas nr C-176/03: *Commission of the European Communities v Council of the European Union.* (nn *Environmental Crimes* kaasus). - EKL 2005, lk I-7879, p 48. Nimetatud 2007. aasta lahendis järeldas Kohus, et kriminaalkaristuste liiki ja määra saavad reguleerida vaid liikmesriigid ise, kuigi 2005. aasta lahendis nentis Kohus, et tegude kriminaliseerimist on ühendusel väljaspool ühehälsuse nõuet (end. 3 sammu) õigus nõuda, kui see on efektiivne, proportsionaalne ja laitev meetod ühenduse keskkonnaõiguses.

tõlgendamise pädevus on seega ainult Euroopa Kohtul. Euroopa Kohus on liidu pädevuse olemasolu küsimuse ka ise oma arvamuses *ECHR* kokku võtnud, järeldades, et ühendusel on ainult selline sise- ja välispädevus, mis on talle liikmesriikide poolt antud. Kuni pädevust pole liidule üle antud, on pädevus liikmesriikidel.¹³

Euroopa Ühenduse välispädevuse olemasolu hindamisel on Euroopa Kohus toetanud oma järeldused teleoloogilistele argumentidele nagu näiteks varasem pädevuse hõivamine (*pre-emption*), kasulik mõju (*effet utile*), sisemise ja välispädevuse paralleelsus, Euroopa õiguskorra efektiivne toimimine jt, mida autor kirjeldab käesoleva töö järgnevatel peatükkides. Seetõttu ei ole üllatav Londoni *King's College* 1 professori Piet Eeckhouti seisukoht, et Euroopa Kohus ei tohiks võtta vastu sellised fundamentaalse sisuga otsused, mille tõttu liidu pädevus kasvab liikmesriikide pädevuse arvelt.¹⁴

Ka Saksamaa Föderaalne Konstitutsioonikohus rõhutas oma 30. juuni 2009. aasta Lissaboni lahendis,¹⁵ et Euroopa Liidul ei ole kompetentsi kompetentsi. Liidu pädevus peab olema aluslepingutes defineeritud selgelt ja liit ise ei saa kasvatada enda pädevust võrreldes aluslepingutes antuga. Liikmesriigid küll otsustavad pädevuste andmise liidule, kuid riik ei saa oma pädevust liidule üle anda piiramatult. Näiteks leidis Saksamaa Föderaalne Konstitutsioonikohus *Lissaboni* lahendis ka seda, et suveräänse riigi säilimise eelduseks on oluliste poliitilise tähtsusega pädevuste säilitamine ja esindusdemokraatia põhimõte seab piirid pädevuse Euroopa Liidule üleandmisele.¹⁶ Liidu pädevus ei tohi kasvada nii suureks, et liikmesriigid kaotavad suveräänse riigi omapära ja neile ei jää piisavalt ruumi majanduslike, poliitiliste ja kultuuriliste elamistingimuste poliitiliseks sisustamiseks. Teiseks, Euroopa Parlamendi koosseisu representatiivsus ning uued läbipaistvamad ja kaasavamad poliitilised

¹³ Euroopa Kohtu arvamuses, 28. märtsist 1996, kohtuasjas nr 2/94: *Adhésion de la Communauté à la convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales*. (nn *ECHR* kaasus), - EKL 1996, lk I-1759, p 23.

¹⁴ P. Eeckhout. Does Europe's constitution stop at the water's edge?: law and policy in the EU's external relations, Europa Law Publishing, 2005, lk 12-13. Heaks näiteks peetakse Euroopa Kohtu arvamust, 15. novembrist 1994, kohtuasjas nr 1/94: *Competence of the Community to conclude international agreements concerning services and the protection of intellectual property*. (nn *WTO* kaasus)- - EKL 1994, lk I-5267, kus kohus vältis ühenduse pädevuse laiendamist ühise kaubanduspoliitika raames, kuna ühenduse pädevuse olemasolus puudus liikmesriikide vahel poliitiline üksmeel. Sama otsustusliini järgiti ka Euroopa Kohtu arvamuses kohtuasjas nr 2/94 (viide 13), kus Kohus jättis ühenduse Euroopa Inimõiguste Konventsiooniga liitumise liikmesriikide poliitilise otsustuse küsimuseks.

¹⁵ Saksamaa Föderaalne Konstitutsioonikohtu otsus 30. juunist 2009: nn *Lissaboni* otsus. - BVerfG, 2 BvE 2/08, lk 1 - 421, inglise keeles kättesaadav arvutivõrgus (25.05.2010):

http://www.bverfg.de/entscheidungen/es20090630_2bve000208en.html

¹⁶ D.Thym. In the name of sovereign statehood: A critical introduction to the *Lisbon* judgment of the German constitutional court. - *Common Market Law Review*, 2009, v. 46, n. 6, p. 1806.

otsustusmehhanismid Lissaboni lepingus võivad ainult mõnevõrra kasvatada, aga mitte asendada demokraatlikku legitimaatsiooni.¹⁷

Ka käesoleva töö autori arvates on riigiõiguslikult oluline, et Euroopa Liidu pädevuse piirid määratakse aluslepingutes liikmesriikide poolt võimalikult üheselt mõistetavalt kindlaks. Samas tunnustab autor poliitilist reaalsust. Mida rohkem on Euroopa Liidus liikmeid ja mida tugevamaks saavad institutsioonid, seda enam võib lepingu sätete selgus lõivu maksta kompromissidele, milles on „natuke midagi igäühe jaoks“ – nii neile, kes soovivad liidule anda rohkem tegutsemisvabadust, kui ka neile liikmesriikidele, kes seda ei soovi. Käesoleva töö autor ei pea end radikaalseks positivistiks ja pooldab õiguse paindlikkust. Autor leiab, et õigusakti hilisema rakendamise huvides, või veelgi enam pädevuste üleandmise küsimuses, peaksid õigusnormide sätted võimaldama piisava selgusega normi adressaatide õigusi ja kohustusi määratleda. Võttes aluseks Saksamaa Föderaalsete Konstitutsioonikohtu reaktsiooni Lissaboni lepingu pädevussätete kohta paistab töö autorile, et Laekeni deklaratsiooniga eesmärgiks võetud liidu ja liikmesriikide pädevuste selgem piiritlemine aluslepingus ja liidu nn hiiliva pädevuse kasvu välistamine¹⁸ ei ole siiski täielikult õnnestunud. Seda arvamust kinnitab ka käesoleva töö esimeses osas neljandas peatükis esitatud analüüs ja järeldused.

Alljärgnevalt analüüsitakse pädevuse andmise korraldust Euroopa Liidus, ning hinnatakse, kas ligi nelja aastakümne pikkune kohtupraktika¹⁹ ühenduse tuletatud välispädevuse küsimuses on leidnud poliitilise heakskiidu Euroopa Liidu aluslepingutes. Analüüsi käigus otsitakse vastust küsimusele, kas liidu välispädevuse olemasolu, iseloomu ja ulatust tuleb tuvastada jätkuvalt Euroopa Kohtu tuletatud välispädevuse doktriinist tuntud põhimõtete alusel või on Lissaboni lepinguga seadustatud selgem või koguni uus lähenemine.

¹⁷ Samas, lk 1816. Vt ka Saksamaa Föderaalsete Konstitutsioonikohtu otsuse (viide 15), lõike nr 267 ja 295.

¹⁸ Presidency Conclusions of the Laeken European Council (14 and 15 December 2001): Annex I: Laeken Declaration on the future of the European Union. - Bulletin of the European Union, 2001, n.12, pp. 19-23.

¹⁹ Euroopa Kohtu praktikat selles küsimuses on analüüsinud mitmed õigusteadlased. Hea ülevaate annab C. Panayi. Exploring the Open-Skies: EC-Compatible Treaties between Member States and Third Countries. – Yearbook of European Law, 2006, v. pp. 324-346.

1.1 Pädevuse andmise põhimõte: Euroopa Liidul on vaid selline pädevus, mille liikmesriigid talle on andnud

Pädevuse andmise põhimõte identifitseerib Euroopa Liitu kui piiratud pädevusega organisatsiooni, kes tegutseb talle liikmesriikide poolt aluslepingutega antud pädevuse ning seatud eesmärkide piires. Euroopa Liidu lepingu (edaspidi ELL) artikkel 5 sätestab, et liidu pädevuse piire reguleerib pädevuse andmise põhimõte.²⁰ Euroopa Liidu lepingu artikli 4 lõikes 1 kajastub Euroopa Kohtu arvamusest kohtuasjas *ECHR* tuntud järeldus, et pädevus, mida aluslepingutega ei ole liidule antud, on liikmesriikidel.²¹ Euroopa Liidu toimimise lepingu (edaspidi ELTL) artikkel 7 näeb ette, et liit tagab erinevate poliitikavaldkondade ja meetmete kooskõla, võttes arvesse kõiki oma eesmärke ja järgides pädevuse andmise põhimõtet.²²

Euroopa Liidu pädevuse piire tuleb lisaks aluslepingute üldosas sätestatud liidu eesmärkidele otsida materiaalõiguse erisätetest, mis määravad lisaks pädevuse iseloomule (ainu- või jagatud pädevus) ja ulatusele (materiaalne tegutsemisulatus) kindlaks ka liidu õigusakti vormi ja otsuse tegemise menetluse.²³ Legaalsuse põhimõttest tulenevalt on õige õigusliku aluse valik liidu tegevuses keskse tähendusega. Euroopa Liidu õigusaktid peavad olema ranges hierarhias, kus aluslepingu tekst on hierarhia kõrgeimal kohal. Iga õigusakt peab olema kooskõlas kõrgemalseisva aktiga, mis määrab ära liidu pädevuse ulatuse ja teostamise korra. Iga õigusakt tuleb toetada konkreetsele õiguslikule alusele.²⁴

Samad printsiibid on kehtinud ka ühenduse välislepingute sõlmimisel. Kui on valida aluslepingu konkreetse ning üldise sisuga sätete vahel, siis tuleb rahvusvahelise lepingu sõlmimise otsus

²⁰ Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioonid (viide 3) ja T. Tridimas, P. Eeckhout „The External Competence of the Community and the Case-Law of the Court of Justice: Principle versus Pragmatism. - Yearbook of European Law, 1994, n. 14, pp. 154-155. Sama aluspõhimõte oli sätestatud ka nt Euroopa Ühenduse Asutamislepingu artiklis 5. - Amsterdami leping. Konsolideeritud lepingud. Eesti Õigustõlke Keskus. Juura, 1998.

²¹ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 2/94 (viide 13), p-d 29-30.

²² Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioonid (viide 3).

²³ A. Arnulf, et al. Wyatt and Dashwood's European Union Law. Sweet & Maxwell. 2000, p 153. A. Dashwood. The Attribution of External Relations Competence. - The General Law of E.C. External Relations. A. Dashwood, C. Hillion (eds). Sweet & Maxwell, 2000, p. 117.

²⁴ Näiteks EÜ, EL ja Šveitsi vahelise lepingu allkirjastamiseks Schengeni *acquis* kohta vajati kahte nõukogu otsust: ühte allkirjastamiseks EÜ poolt: Nõukogu otsus 2004/860/EÜ ja teist allkirjastamiseks EL nimel: Nõukogu otsus 2004/849/EÜ. Samuti tuli kohtuvaidluse tulemusel lisaks õiguslikule alusele muuta ka rahvusvahelise lepingu poolt (EÜ asemel EL) USA-ga sõlmitud lepingutes, mis puudutasid lennureisijate isikuandmete vahetust. Vt ka Euroopa Kohtu 30. mai 2006. a otsus ühendatud kohtuasjades nr C-317/04 ja C-318/04: *European Parliament v Council of the European Union*. (nn PNR kaasus) – EKL 2006, lk I-4721.

toetada aluslepingu konkreetse sisuga erisättele.²⁵ Oma arvamuses kohtuasjas *Cartagena Protocol* on Euroopa Kohus märkinud: "[...] sobiva õigusliku aluse valik on põhiseadusliku tähtsusega küsimus. Kuna ühendusel on ainult talle omistatud pädevus, siis peab ta seostama protokolliga asutamislepingu sättega, mis annab talle volituse selline akt heaks kiita. Väärade õigusliku aluse kasutamine võib seega kaasa tuua välislepingu sõlmimise otsuse enda kehtetuse ja sellest tulenevalt muuta kehtetuks ühenduse nõusoleku olla seotud lepinguga, millele ta alla kirjutas."²⁶

Kuna õiguslikke aluseid sisaldavate materiaalõiguse erinormide sõnastus on aluslepingutes sageli üldsõnaline, pole eriarvamused liidu pädevuse küsimuses olnud haruldased.²⁷ Kaks sätet, endised artiklid 95 ja 308 Euroopa Ühenduste asutamislepingus, mis on üle võetud ka Euroopa Liidu toimimise lepingusse,²⁸ nn paindlikkuse- või väljapääsuklauslid juhuks, kui alusleping ei näe ühise eesmärgi saavutamiseks ette vajalikku pädevust, on institutsioonide ja liikmesriikide vahel tekitanud silmatorkavalt palju erimeelsusi.²⁹ Õiguskirjanduses on diskuteeritud, et kui Euroopa Liidu kontekstis räägitakse üldiselt demokraatia defitsiidist, siis nimetatud sätete rakenduspraktikat aluseks võttes võiks rääkida ka konstitutsioonilisest defitsiidist.³⁰ Ilmselt just seetõttu on Euroopa Kohus pidanud artiklit 308 EÜAL sobimatuks õiguslikuks aluseks selliste ühiste sätete vastuvõtmisel, mis tooks kaasa aluslepingute muutmise vajaduse³¹ ja leidnud, et kõnealune säte ei tohi kujuneda ühenduse pädevuse piiride laiendamise aluseks ega ohustada üldist pädevuse raamistikku, mis on loodud aluslepingu nende sätetega, mis defineerivad ühenduse ülesanded ja tegevusi spetsiifiliselt.³²

²⁵ Euroopa Kohtu 26. märtsi 1987. a otsus kohtuasjas nr 45/86: *Commission of the European Communities v Council of the European Communities*. - EKL 1987, lk 1493, p 13.

²⁶ Euroopa Kohtu 6. detsembri 2001. a arvamus kohtuasjas nr 2/00: *Cartagena Protocol* - EKL 2001, lk I-9713, p 5.

²⁷ Ilmekalt kirjeldab vaidlusi õige õigusliku aluse valikul L. Moral Soreno. *Vertical Juridical Disputes over Legal Basis*. - *West European Politics*, 2007, v. 30, n. 2, lk 321-337.

²⁸ Praegu vastavalt artiklile 114 ELTL ja artiklile 352 ELTL (viide 3).

²⁹ Pädevusvaidluste üheks kuulsamaks näiteks on nn *Tobacco Advertising* kaasused, Euroopa Kohtu 5. oktoobri 2000. a otsus kohtuasjas nr C-376/98: *Federal Republic of Germany v European Parliament and Council of the European Union*. - EKL 2000, lk I-8419 ja Euroopa Kohtu 12. detsembri 2006. a otsus kohtuasjas nr C-380/03: *Federal Republic of Germany v European Parliament and Council of the European Union*. - ECR 2006, lk I-11573.

³⁰ C. Lebeck. *Art. 308 EC-Treaty, from a democratic to a constitutional deficit?: Implied powers, accountability and the structure of the European Community*. - *Europarättslig Tidskrift*, 2007, v. 10, n. 2, pp. 365-409.

³¹ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 2/94 (viide 13), p 30.

³² Üldiselt on Euroopa Kohus pidanud artiklit 308 EÜAL sobimatuks õiguslikuks aluseks kahel tingimusel: konkreetne erisäte annab Euroopa Parlamendile suuremad õigused või näeb ette teistsuguse hääletamise korralduse otsuse vastuvõtmisel. Art 308 EÜAL subsidiaarsust õigusliku alusena on rõhutatud ka Euroopa Kohtu otsuses kohtuasjas nr 45/86 (viide 25), p 3; Euroopa Kohtu 27. septembri 1988. a otsuses kohtuasjas nr C-165/87: *Commission of the European Communities v Council of the European Communities*. - EKL 1989, lk 5545, p 2; Euroopa Kohtu otsuses 12. novembrist 1986. a kohtuasjas nr C-84/94: *United Kingdom of Great Britain and*

Euroopa Kohtu hinnangul välispädevuse tuletada viidatud väljapääsuklauslite alusel vastuvõetud sisemistest eeskirjadest.³³ Praegu kehtivate artiklite 114 ja 352 ELTL alusel, mis näevad ette liidu võimaluse tegutseda ka siis, kui on küll aluslepingus sätestatud eesmärk, kuid pole antud volitusi selle eesmärgiga seotud mõne konkreetse küsimuse reguleerimiseks, ei saa seega käesoleva töö autori arvates Euroopa Kohtu varasemat praktikat aluseks võttes liidu välispädevust otse tuletada, sest selle lubamine oleks liikmesriikide suveräänsusele liiga suureks ohuks.³⁴

Liidu välissuhtluses on lepingu sõlmimiseks õigusliku aluse valik teistele lepinguosalistele oluliseks signaaliks liidu pädevuse ja liikmesriikide pädevuse jaotumise kohta ning määrab hiljem ka välislepingu rakendamise korra liidu tasemel.³⁵ Seetõttu on Euroopa Kohus pidanud oluliseks rõhutada, et välislepingu sõlmimisel tuleks ühenduse pädevuse ulatuse kergemaks tuvastamiseks toetuda ühele ainsale aluslepingu sättele ning pidanud erandlikuks mitme õigusliku aluse märkimist.³⁶ Sellisel otsusel on autori hinnangul ka ilmsed seosed rahvusvahelisest õigusest tuntud lepinguõiguse põhimõttega, mis puudutab ilmselt *ultra vires* sõlmitud lepingute kehtetust. Lepingu teisel poolel peab olema võimalik hinnata, kas lepingupartner on üldse pädev asjaomase rahvusvahelise lepingu sõlmimiseks.

Firenze Ülikooli Euroopa õiguse professor Marise Cremona leiab, et rahvusvahelise lepingu üle peetavate läbirääkimiste mandaadi ja vastavasisulise Euroopa Liidu Nõukogu otsuse toetamine ainult ühele õiguslikule alusele ei pruugi siiski olla hea lahendus, sest välislepingud ei reguleeri alati ühtainust valdkonda, vaid võivad olla horisontaalse iseloomuga.³⁷

Lissaboni lepinguga õigusliku aluse valikupõhimõtteid ei reguleerita ning õigusliku aluse õigsuse hindamine jääb Euroopa Kohtu pädevusse. Artikkel 7 ELTL sätestab vaid, et liit ja tema institutsioonid peaksid tegutsema oma pädevuse piires.³⁸ Kui senini on ühenduse rahvusvahelise

Northern Ireland v Council of the European Union. – EKL 1989 lk 5755, p 3 ja Euroopa Kohtu otsuses 3. detsembrist 1996. a kohtuasjas nr C- 268/94: *Portugal v. Council*. – EKL 1996, lk I-6177, p-d 3-4.

³³ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 1/94 (viide 14), p-d 88-89.

³⁴ Samal seisukohal on ka M. Cremona. *Defining competence in EU external relations: lessons from the Treaty reform process*. – *Law and Practice of the EU External Relations*. A. Dashwood, M. Marceau (eds.), Cambridge University Press, 2008, lk 55. Tema hinnangul viitab Euroopa Kohtu otsus ühendatud kohtuasjades nr C-317/04 ja C-318/04 (viide 24), sellele, et art 95 EÜAL võib anda tuletatud välispädevuse ainult koos mõne ühenduse esmase või teisese õiguse erisättega.

³⁵ Euroopa Kohtu 10. jaanuari 2006.a otsus kohtuasjas C-94/03: *Commission of the European Communities v Council of the European Union* – EKL 2006, lk I-1, p 55.

³⁶ Samas, p 36.

³⁷ M. Cremona (viide 34), lk 40.

³⁸ Artikkel 5 ja artikkel 13 lg 2 ELL ja artikkel 7 ELTL (viide 3).

lepingu õiguslik alus valitud aluslepingu konkreetset poliitikavaldkonda reguleerivate erisättete seast, siis pärast Lissaboni lepingu jõustumist tuleb kavandatavat välislepingut autori arvates Euroopa Liidu lepingu artikli 3 lõikest 6 tulenevalt hinnata ka sama lepingu artiklis 21 sätestatud üldiste välispoliitiliste eesmärkide valguses. Nimelt seotakse liidu üldised eesmärgid rahvusvahelises suhtluses liidu materiaalõigusest tulenevate spetsiifiliste eesmärkiga. Liit püüab rahvusvahelistes suhetes oma üldisi eesmärke saavutada ELTL viiendas osas sätestatud liidu välistegevuse valdkondade ja muude poliitikavaldkondade välisaspektide arendamise ja teostamise kaudu. Liidu välislepingusse tuleb seega autori järeldusel lisada viide ka Euroopa Liidu üldistele eesmärkidele, olgugi, et see ei pruugi ei liikmesriike ega ka teisi välislepingu pooli pädevuste jaotuse selgitamisel ega liidule antud pädevuses veendumisel aidata ja on pigem poliitilise iseloomuga.

Käesoleva töö järgmises peatükis püütakse selgitada, millal on ühendusel pädevus rahvusvaheliste lepingute sõlmimiseks. Selleks uuritakse Euroopa Kohtu peamisi järeldusi Euroopa Ühenduse välispädevuse tuletamisel ning hinnatakse, kas need järeldused on samal kujul võetud Lissaboni lepinguga aluslepingutesse üle.

1.2 Euroopa Kohtu põhilised järeldused Euroopa Ühenduse ainuvälispädevuse küsimuses

Kuna Euroopa Majandusühendusel oli aluslepingute järgi algselt väga piiratud välissuhtlemisalane pädevus, siis tuli seda peagi laiendada, sest ühenduse välissuhtlemisalased võimalused ei vastanud enam tema majanduslikult kasvavale rollile rahvusvahelisel areenil. Arvestades aluslepingu napolisõnalisust ühenduse välispädevuse reguleerimisel, võttis välispädevuse olemasolu ja tekke aluste selgitamise väljakutse vastu Euroopa Kohus.

Euroopa Ühenduse tuletatud välispädevuse doktriin sai alguse 1970. aastal vastuvõetud Euroopa Kohtu otsusest *ERTA* kohtuasjas, mille järgi ühenduse välispädevus ei pea tulenema otseselt ühenduse tegevuse õiguslikuks aluseks olevast materiaalõiguse sättest, vaid välispädevuse võib sellest sättest tuletada, kui ühendusel on üldine võime astuda rahvusvahelistesse suhetesse.³⁹

³⁹ A. Dashwood (viide 23), lk 117.

Seega, kui aluslepingud ei näe detailselt ette välislepingu sõlmimise pädevust mõnes kindlas valdkonnas, ei tähenda see seda, et taolist pädevust Euroopa Ühendusel üldse ei eksisteeri.⁴⁰

Euroopa Kohtu tõlgendused ja seisukohad ühenduse välispädevuse olemasolu ja ulatuse kindlaksmääramisel ei ole läbi nelja aastakümne kulgenud alati lineaarses suunas ning on õigusteadlaste arvates jätkuvalt pea kõigis aspektides vaieldavad.⁴¹ Selline hüplik kohtupraktika näitab ilmekalt, et Euroopa Kohtu otsused ei ole välja lõigatud poliitilisest reaalsusest ning ühel või teisel moel võib neist välja lugeda antud ajahetkel valitsevaid poliitilisi trende Euroopas ning valmisolekut koostöö süvendamiseks Euroopa Liidus.

Euroopa Kohtu endine kohtujurist Sir Francis Jacobs on leidnud, et Euroopa Kohus on enda jurisdiktsiooni liidu välislepingute ja liidu õiguse vastavuse hindamisel väga laialt tõlgendanud. Kohtul oli aluslepingutest tulenev pädevus anda arvamusi selle kohta, kas kavandatav liidu välisleping on aluslepingutega kooskõlas, kuid ta tõlgendas seda sätet kui enda õigust võtta seisukohti ka ühenduse välispädevuse olemasolu, iseloomu ja ulatuse küsimuses. F. Jacobs leiab samas, et olgugi, et kohtu tõlgendus enda pädevusest oli küsitav õiguslikust aspektist, on seda võimalik õigustada Euroopa ühtse õiguskorra säilitamise ja koherentsusega.⁴² Kui aluslepingud annavad ühendusele tegutsemisõiguse, on loomulik, et need institutsioonid, kellele on pädevus antud on ka selle pädevuse ulatuse esmased tõlgendajad.⁴³ Nagu alljärgnev kohtulahendite analüüs kinnitab, on praeguseks on Euroopa Kohtu selline pädevus praktikas kinnistunud.

Alljärgnevalt käsitletakse vastuvõtmise kronoloogilises järjestuses Euroopa Kohtu peamisi lahendeid ja neis esitatud järeldusi Euroopa Ühenduse ainuvälispädevuse küsimuses. Iga kohtulahendi detailset käsitlust käesoleva töö maht paraku ei võimalda.

⁴⁰ Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas nr 22/70 (viide 6), punktis 14 tõlgendab Euroopa Kohus artiklit 281 EÜAL (ex art 210) nii, et välissuhetes on ühendusel võime astuda lepingulistesse suhetesse kolmandate riikidega kõikidel eesmärkidel, mille defineerib EÜAL esimene osa ja mida kuues osa täiendab.

⁴¹ D. O'Keefe. Exclusive, Concurrent and Shared Competence. - The General Law of E.C. External Relations. Dashwood, A., Hillion, C. (eds). Sweet & Maxwell, 2000, p. 179.

⁴² F. Jacobs. Direct effect and interpretation of international agreements in the recent case-law of European Court of Justice. - Law and Practice of the EU External Relations. Dashwood, A., Marceau, M. (eds.). Cambridge University Press, 2008, p. 14.

⁴³ P.Eeckhout. External Relations of the European Union: legal and constitutional foundations. Oxford University Press, 2005, p. 97.

1.2.1 Euroopa Ühendusel on ainuvälispädevus valdkondades, kus on vastu võetud ühised eeskirjad

Eelpool nimetatud pretsedendi loonud *ERTA* kohtuasjas taotles Euroopa Ühenduste Komisjon oma 19. mail 1970. aastal esitatud hagi, et tühistataks ühenduse liikmesriikide vahelised toimingud seoses Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Euroopa Majanduskomisjoni egiidi all peetud läbirääkimistega rahvusvahelisel maanteeveol töötava sõiduki meeskonna tööalase Euroopa kokkuleppe sõlmimisega. Euroopa Komisjon oli seisukohal, et asutamislepingu artiklit, millega anti ühendusele volitused ühise transpordipoliitika rakendamiseks, tuleb kohaldada ühtviisi nii sisemeetmetele kui ka välissuhetele. Euroopa Ühenduste Nõukogu soovust väitis, et kuna ühendusel on üksnes need volitused, mis talle on antud, ei saa tal olla õigust sõlmida kokkuleppeid kolmandate riikidega, kui asutamislepingus ei ole seda selgesõnaliselt sätestatud. Euroopa Ühenduste Nõukogu arvates käsitleti aluslepingu tolaeagues artiklis 75 üksnes ühendusesiseste transpordialaste meetmete võtmist ja aluslepingu sätet ei saanud tõlgendada nii, nagu annaks see ühendusele volitused sõlmida rahvusvahelisi kokkuleppeid.

Selles kohtuasjas leidis Euroopa Kohus aluslepingus sätestatud kolmandate riikidega suhete sõlmimise üldist süsteemi analüüsid, et kuna ühendus on juriidiline isik, siis tal on välissuhetes volitused astuda lepingulistesse suhetesse kolmandate riikidega kõikidel eesmärkidel, mis on määratletud asutamislepingu üld- ja erisätetes. Selleks, et konkreetsel juhul otsustada ühenduse volituste üle sõlmida rahvusvahelisi kokkuleppeid, tuleb arvestada nii kogu asutamislepingu ülesehitust kui ka lepingu materiaalõiguslikke norme. Euroopa Kohus järeldas, et volitused välislepingu sõlmimiseks ei tulene üksnes asutamislepingu vastavatest selgesõnalisest sätetest, vaid võivad tuleneda ka asutamislepingu muudest sätetest ning ühenduse institutsioonide poolt nende sätete alusel vastuvõetud õigusaktidest.⁴⁴ Kui välislepingu reguleerimisala kattub mõne ühenduse eeskirja reguleerimisalaga, mis on vastu võetud aluslepingus sätestatud eesmärkide täitmiseks, siis ei ole liikmesriigil õigust seda lepingut iseseisvalt ei üksi ega kollektiivselt sõlmida. Sellisel juhul on ainult ühendusel õigus võtta ja teostada lepingulisi kohustusi kolmandate riikide suhtes ja iga samm, mis liikmesriik sellises olukorras väljaspool ühenduse

⁴⁴ Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas nr 22/70 (viide 6), p-d 12-15.

institutsionaalset raamistikku iseseisvalt teeb, on vastuolus siseturu ühtsuse ja ühenduse õiguse ühetaolise kohaldamise põhimõttega.⁴⁵

Euroopa Kohus lisas, et lojaalsuse põhimõttest tulenevalt peavad liikmesriigid ühelt poolt võtma kõik vajalikud meetmed, et tagada asutamislepingust või ühenduse institutsioonide aktidest tulenevate kohustuste täitmine, teiselt poolt aga hoiduma kõikidest meetmetest, mis võiksid kahjustada asutamislepingu eesmärkide saavutamist.⁴⁶

Euroopa Kohus leidis analüüsi tulemusel, et aluslepingu sätted transpordipoliitika kohta, on kohaldatavad samaväärselt ühenduse sisemiste suhete ja välissuhete reguleerimisel, olenemata sellekohase selge viite puudumisest aluslepingus endas,⁴⁷ kuna rahvusvahelise lepingu sõlmimise õigus aluslepingu eesmärkide täitmiseks on liidule *expressis verbis* antud teiseses õiguses.⁴⁸

Kohtuotsuse punktides 17 ja 18 esitatud järeldusi tuntakse ka nn *ERTA*-põhimõttena: „Iga kord, kui ühendus on asutamislepinguga ettenähtud ühise poliitika elluviimiseks vastu võtnud sätteid, millega kehtestatakse mis tahes kujul ühiseid eeskirju, ei ole liikmesriikidel enam õigust ei üksikult ega isegi ühiselt võtta kolmandate riikide ees niisuguseid kohustusi, mis neid eeskirju mõjutavad. Sedamööda, kuidas selliseid ühiseid eeskirju kehtestatakse, jääb ainult ühendusele õigus võtta ja täita kolmandate riikide ees niisuguseid lepingulisi kohustusi, mis mõjutavad kogu ühenduse õigussüsteemi kohaldamist.“ Euroopa Kohus lõi sellega pretsedendi küsimuses, millal on ühendusel ainupädevus välislepingute sõlmimiseks.

Õigusteoreetikud Alan Dashwood ja Joni Heliskoski leiavad, et *ERTA* kohtulahendi alusel ei tohiks luua ekstravagantsed teooriaid selle kohta nagu tekiks ühendusele eksklusiivne välispädevus terves poliitikavaldkonnas pärast seda, kui vastu on võetud mõned spetsiifilised seda poliitikavaldkonda reguleerivad õigusaktid. Nad leiavad, et *ERTA*-põhimõtte tuumaks on vältida negatiivset mõju juba vastuvõetud ühistele sätetele, ja ainult neile.⁴⁹

⁴⁵ Samas, p 31.

⁴⁶ Samas, p 21.

⁴⁷ Samas, p-d 26-27.

⁴⁸ Nõukogu 25. märtsi 1969 määrus 543/69/EMÜ, mis käsitleb teatud maanteetranspordi kohta käivate sotsiaalgarantüüsid sisaldavate sätete harmoneerimist. - EÜT ingliskeelne eriväljaanne, seeria I, peatükk 1969(I) lk 170. Määruse artikkel 3 sätestas ühenduse õiguse astuda läbirääkimistesse kolmandate riikidega küsimustes, mis võivad osutada vajalikuks selle määruse eesmärkide saavutamisel.

⁴⁹ A. Dashwood, J. Heliskoski. *The Classic Authorities Revisited*. - *The General Law of the EC External Relations*. Dashwood, A., Hillion, C. (eds.). Sweet & Maxwell, 2000, p. 6.

Professor Piet Eeckhout tõstab *ERTA* kohtuvaidluses Euroopa Kohtu peamise murena esile liikmesriikide võimalikke konfliktseid kohustusi Euroopa Ühenduse ja teiste lepingupartnerite ees, kui liikmesriikidele säiliks õigus sõlmida rahvusvahelisi suhteid neis valdkondades, kus sisepädevus on üle läinud ühendusele. Professori arvates soovis Euroopa Kohus *ERTA* lahendis vältida konfliktsete olukordade tekkimist tulevikus liikmesriigi rahvusvahelise ja Euroopa õiguse vahel ja lõi ka välispädevuse olemasolu küsimuses paralleeli EL õigusaktide mõju käsitleva pretsedendiõigusega, mille kaudu on sageli viidatud valdkonna hõivamisele (*pre-emption*).⁵⁰ Euroopa Kohus asus seisukohale, et kui ühendus võtab sisemisi eeskirju vastu, siis ei saa liikmesriigid ise enam neis küsimustes teistsuguse sisuga rahvusvahelisi lepinguid sõlmida.

Euroopa Kohtu otsus *ERTA* kohtuasjas on autori arvates kohtuliku aktivismi suurepäraseks näiteks, mida ei vähenda isegi asjaolu, et aastaid hiljem Maastrichti lepingule lisatud deklaratsioonis liikmesriigid Euroopa Kohtu lähenemise heaks kiitsid.⁵¹

Euroopa Kohtu tõlgendust *ERTA* kohtuasjas võib autori arvates mõista ka Euroopa õiguse ülimuslikkuse põhimõtte ühe väljendusena. Kui liit on vastu võtnud ühiseid eeskirju, siis on need siseriikliku õiguse ees ülimuslikud ja liikmesriikide õigusloome samades küsimustes ei ole enam võimalik, sest see võiks takistada ühenduse õiguse rakendamise ühtsust ja tõhusust. Teisalt põhistab Euroopa Kohtu seisukohta autori hinnangul liikmesriikide lojaalsuse kohustus, mille järgi liikmesriigid hoiduvad selliste meetmete võtmisest, mis võiks ohustada liidu õiguskorra ühtsust.

Hästi ilmestab autori arvates *ERTA*-põhimõtte rakendamist aastakümned pärast tema teket *Lugano* arvamuses toodud kokkuvõte: "[...] kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist tsiviil- ja kaubandusajades käsitlevad ühenduse eeskirjad on lahutamatud kohtualluvuse eeskirjadest, millega koos need moodustavad kõikehõlmava ja järjepideva süsteemi, ning et uus *Lugano* konventsioon mõjutab ühenduse eeskirjade ühetaolist ja järjepidevat kohaldamist nii selles osas,

⁵⁰ P.Eeckhout (viide 43), lk 63-64.

⁵¹ Valitsustevahelise konverentsi 7. veebruari 1992. aasta lõppakt ja deklaratsioonid. - ELT C 191, 29.07.1992. Deklaratsioon nr 10: „Konverents on seisukohal, et artikli 109 lõike 5 (nüüd 111), artikli 130r (nüüd 174) lõike 4 teise lõigu ja artikli 130y (nüüd 181) sätted ei mõjuta põhimõtteid, mis tulenevad Euroopa Ühenduste Kohtu otsusest *ERTA* kohtuasjas.“.

mis puudutab kohtualluvust, kui ka osas, mis puudutab kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist ning nende eeskirjadega kehtestatud kõikehõlmava süsteemi häireteta toimimist.“⁵²

Lissaboni lepinguga jõustunud sätted Euroopa Liidu ainuvälispädevuse eelduste kohta tulevad lähema vaatluse alla selle osa neljandas peatükis. Soovides käsitleda *ERTA*-põhimõtte rakendamist kompaktselt, leiab autor, et Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklis 3 lg 2 sätestatud eeldus, mille kohaselt on liidul ainuvälispädevus siis, kui rahvusvahelise lepingu sõlmimine võib mõjutada ühiseeskirju või muuta nende reguleerimisala, ei pruugi autori hinnangul olla täpne *ERTA*-põhimõtte kajastamine. Nagu tõlgendasid eespool õigusteadlased A. Dashwood ja J. Heliskoski, ei tohiks *ERTA* kohtuotsusest järeldada, nagu puuduks liikmesriigil õigus sõlmida rahvusvahelist lepingut ise selles osas, mis ühiseeskirju ei mõjuta.

1.2.2 Euroopa Ühendusel ei ole ainuvälispädevust kuni ühiseid meetmeid ei ole täielikult vastu võetud

Vaidluse esemeks *Krameri*⁵³ kohtuasjas kujunes ühenduse õiguse, aga ennekõike Hollandi Kuningriigi liitumislepingu artikli 102 tõlgendamine ning vastuse leidmine Hollandi siseriikliku kohtu küsimustele, kas kalastuskvootide kokkulepete sõlmimine kolmandate riikidega on ühenduse ainupädevuses. Euroopa Kohus asus hindama, kas Hollandi ühinemine Kirde-Atlandi kalanduskonventsiooniga ja siseriiklik kalastuskvootide kehtestamine on kooskõlas ühenduse õigusega ja vastavuses ühenduse ja liikmesriikide vahelise pädevuse jaotusega, või keeluga ohustada ühenduse eeskirjade eesmärke ja toimimist.⁵⁴ Kohus asus esimeses küsimuses esmase ja teisese õiguse sätteid analüüsisid seisukohale, et bioloogilise mitmekesisuse kaitse on ühenduse pädevuses. Euroopa Kohus leidis, et ühenduse eesmärki kalavarude kaitsel ei ole võimalik saavutada ainult kalapüügi piiramisega liikmesriikide territoriaalvetes, mistõttu ühenduse pädevus hõlmab ka kalavarude kaitset maailmamerel liikmesriikide pädevuse ulatuses ja seega on ühendusel välispädevus kalavarude kaitse küsimustes. Seega tõi kohtuasi uue

⁵² Euroopa Kohtu 7. veebruari 2006. a arvamus kohtuasjas nr 1/03: *Competence of the Community to conclude the new Lugano Convention on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters.*(nn Lugano arvamus) - EKL 2006, lk I-1145, p 172.

⁵³ Euroopa Kohtu 14. juuli 1976.a otsus ühendatud kohtuasjades nr 3, 4 ja 6/76. *Cornelis Kramer and others.* - EKL 1976, lk 1279.

⁵⁴ Samas, p 9.

nüansina välispädevuse doktriini arengus täiendavuse (*complementarity*) põhimõtte,⁵⁵ mille järgi tuleb ühendusele aluslepingutes antud õigustloovate ülesannete täitmise kindlustamiseks tegutseda vajadusel ka rahvusvaheliselt.

Euroopa Kohus järeldas vastuseks teisele küsimusele, et seni kuni ühenduse sisemist pädevust pole täielikult kasutatud ja kui selline tegevus ei takista ühendusel oma eesmärkide elluviimist, võivad liikmesriigid ise sõlmida kalandusalaseid lepinguid kolmandate riikidega (samaaegne ehk *concurrent* pädevus).⁵⁶ Kuid see pädevus on piiratud nii ühinemislepingust tuleneva üleminekuajaga, kui ühenduse liikmelisusest tuleneva liikmesriigi lojaalsuskohustusega mitte võtta täiesti uusi või juba jõustunud konventsioonide raames uusi rahvusvahelisi kohustusi, mis takistavad ühendusel oma ülesannete täitmist ja ühiste eesmärkide saavutamist.⁵⁷ Pärast üleminekuajaperioodi lõppu peavad liikmesriigid kasutama kõiki nende käsutuses olevaid poliitilisi ja juriidilisi vahendeid, et tagada ühenduse osalemine kõnealuses ning kõigis samasisulistest konventsioonides.⁵⁸ Ka hilisemates kohtulahendites on leitud, et pärast üleminekuaja lõppu ei või liikmesriigid võtta rahvusvahelisi kohustusi väljaspool ühiste institutsioonide raame ja seda isegi juhul, kui nende kohustuste ja ühiste eeskirjade vahel ei ole mingit vastuolu. Ainult pelk ühenduse sätete olemasolu samas valdkonnas välistab liikmesriigi rahvusvahelise lepingu sõlmimise.⁵⁹ Selle järelduse puhul võib autori hinnangul luua analoogia *Simmenthali* kaasusega, kus Euroopa Kohus järeldas, et ühenduse õiguse eelisõigus välistab siseriikliku õiguse vastuvõtmise määral, mis on ühenduse õigusega vastuolus.⁶⁰

Vastuseks küsimusele, kas kalastuskvootide kehtestamine siseriiklikult on õiguspärane, leidis Euroopa Kohus, et kuna Euroopa Ühenduste Nõukogu andis määrusega liikmesriikidele kalastuspiirangute kehtestamise õiguse kohtuasja kestel, siis ei ole liikmesriigi tegevus vastuolus

⁵⁵ Samas, p 30/33 ja Euroopa Kohtu 26. aprilli 1977. a arvamus kohtuasjas nr 1/76: *Draft Agreement establishing a European laying-up fund for inland waterway vessels*. - EKL 1977 lk 741, p-d 3-4, uuesti sõnastatud Euroopa Kohtu 19. märtsi 1993. a arvamus kohtuasjas nr 2/91: *Convention N° 170 of the International Labour Organization concerning safety in the use of chemicals at work*. - EKL 1993, lk I-106, p 7 ning taasesitatud Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 1/94 (viide 14), p 81 ja Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 2/94 (viide 13), p 26.

⁵⁶ Vt ka kohtujuristi selgitust jagatud välispädevuse kasutamise kohta. P. Maduro ettepanek kohtuasjas nr C-459/03 *Commission v Ireland, nn (MOX plant kaasus)*, p 23. Arvutivõrgus kättesaadav (03.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62003C0459:ET:HTML>

⁵⁷ Euroopa Kohtu otsus ühendatud kohtuasjades nr 3, 4 ja 6/76 (viide 53), p-d 39-41.

⁵⁸ Samas, p-d 42-45.

⁵⁹ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 2/91 (viide 55), p-d 25-26 ja Euroopa Kohtu 5. novembri 2002. a otsus kohtuasjas nr C-467/98: *Commission of the European Communities v Kingdom of Denmark*. - EKL 2002, lk I-9519, p 82.

⁶⁰ Euroopa Kohtu 9. märtsi 1978. a otsus kohtuasjas nr 106/77: *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA*. - EKL 1978, lk 629, p 17.

ühenduse õigusega ega kahjusta selles ette nähtud süsteemi toimimist.⁶¹ Hilisemas kohtupraktikas on Euroopa Kohus tulenevalt aluslepingute muutmisest asunud üheselt seisukohale, et kalavarude kaitse ja sellekohaste välislepingute sõlmimine kuulub ühenduse ainupädevusse.⁶²

Lissaboni lepinguga jõustunud Euroopa Liidu toimimise lepingus ei ole Euroopa Liidu välispädevust liikmesriikidega jagatud pädevusvaldkondades otseselt reguleeritud. Autori hinnangul tuleb siin analoogia korras kohaldada Euroopa Liidu sisemist jagatud pädevust ja selle teostamist reguleerivaid sätteid ja protokolle. Nimelt on ELTL artikli 2 lõikes 2 sätestatud, et kuni liit ei ole jagatud pädevusega valdkonnas tegutsenud, võib liikmesriik selles valdkonnas õiguslikult siduvaid akte menetleda ja vastu võtta. Liikmesriigid teostavad oma pädevust ainult niivõrd, kuivõrd liit ei ole oma pädevust teostanud. Kui selline sisemine korraldus peegeldada ka välispädevuse teostamise korraldusele, siis on Lissaboni lepinguga tehtud muudatused jagatud pädevuse teostamisel autori hinnangul vastavuses *Krameri* kohtuasja järeldustega.

1.2.3 Euroopa Ühendusel on ainuvälispädevus, kui see on vajalik aluslepingus sätestatud eesmärgi täitmiseks ka siis, kui ühiseid eeskirju veel pole

Ka pärast *Krameri* kohtuasja ei saanud lõplikult selgeks, kas ja millal on ühendusel välispädevus küsimuses, kus talle aluslepingu sätetes selgesõnaliselt välispädevust antud pole. *Inland Waterways* kohtuasjas⁶³ esitatud kohtu arvamus oli järgmiseks otsustavaks sammuks ühenduse välissuhete õiguses. Nimelt, peetakse kohtulahendit *Inland Waterways* asjas ühenduse sisemise ja välispädevuse paralleelsuse põhimõtte sünniks.⁶⁴ Kohtuasi käsitles liikmesriigi pädevust reguleerida kolmanda riigi aluste navigeerimisõigust Moseli ja Reini jõel.

⁶¹ Euroopa Kohtu otsus ühendatud kohtuasjades nr 3, 4 ja 6/76, (53), p-d 46-52.

⁶² Euroopa Kohtu 5. mai 1981.a otsus kohtuasjas nr 804/79: *Commission of the European Communities v United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*. - EKL 1981, lk 1045, p-d 17-18.

⁶³ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 1/76 (viide 55).

⁶⁴ Samas, punktis 4 sõnastab Kohus paralleelsuse põhimõtte järgmiselt: „Ühenduse pädevus sõlmida kolmandate riikidega õigussuhteid tuleneb aluslepingu sätetest, mis omistavad ühendusele sisemise pädevuse juhul kui ühenduse osalemine rahvusvahelises lepingus on vajalik ühenduse eesmärkide saavutamiseks.“. Samuti viitab paralleelsuse põhimõttele näiteks Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas nr C-467/98 (viide 59), p 56.

Kohtuasja põhiprobleemiks kujunes artikli 75 EMÜ tõlgendamine.⁶⁵ See säte andis Euroopa Ühenduste Nõukogule volituse reguleerida rahvusvahelist transporti liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel. Oli tõusetunud küsimus ühenduse pädevusest sõlmida välisleping juhul, kui ta ei ole oma sisemist normatiivset pädevust kasutanud ega kehtestanud õigusnorme, mis konkreetset valdkonda reguleeriksid. Kui Euroopa Komisjoni jaoks kujunes keskseks küsimuseks see, kas välislepinguid võiks vaadelda ühenduse aluslepingu sätete otsese rakendamise ühe meetodina, siis Euroopa Ühenduste Nõukogu jaoks oli oluline selgitada seda, kas ühendusel tekib eksklusiivne välispädevus hüpoteetilisest ühistest õigusnormidest, mis rakendaksid ühenduse aluslepingutega antud pädevust.⁶⁶

Oma arvamuses leidis Euroopa Kohus, et ühendusel võib olla välispädevus eelnevalt sama valdkonda reguleerivaid sisemisi õigusnorme kehtestamata. Ühenduse välispädevuse saab tuletada aluslepingus sätestatud sisemisest pädevusest, kui välislepingu pooleks olemine on vajalik ühenduse eesmärgi saavutamiseks. Teisisõnu, tuletatud välispädevus võib tekkida ka ühenduse aluslepingus sätestatud eesmärgist, selleks et tagada ühenduse õiguse tõrgeteta toimimine e *effet utile*,⁶⁷ ja teisese õiguse olemasolu selle eesmärgi saavutamiseks ei ole vajalik.

Hilisemas kohtupraktikas, näiteks kohtu arvamuses *ILO*, on täpsustatud, kui ühendusele on aluslepingutes seatud mingi eesmärk, siis on tal selle eesmärgi elluviimiseks nii sise-, kui ka välispädevus, isegi siis, kui ükski aluslepingu säte ei anna otseselt välispädevust.⁶⁸ See niinimetatud sise- ja välispädevuse paralleelsus tagab ühenduse pädevuse efektiivse teostamise, sest juhul, kui liikmesriigid säilitaksid õiguse rahvusvahelisel areenil tegutsemiseks, siis võiksid nad oma tegevusega mõjutada ühenduse reegleid ja muuta nende sisu ühepoolset.

Euroopa Kohus on mitmel korral pärast *Inland Waterways* kohtuasjas arvamuse andmist üritanud piirata aluslepingu materiaalse sisu liiga laia tõlgendust ning täpsustanud arvamuses antud ainupädevuse tuletamise reeglit näiteks *WTO* kohtuasjas. Kohus märkis selles hilisemas arvamuses, et *Inland Waterways* arvamuses peetakse silmas sellist võimalikku olukorda, kus

⁶⁵ Euroopa Majandusühenduse asutamisleping. Euroopa Aatomienergiaühenduse asutamisleping. Rooma lepingud. Allkirjastatud 25. märtsil 1957. a Roomas. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>

⁶⁶ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 1/76 (viide 55), p-d 3-4.

⁶⁷ Eesti keeles kasutatakse selle termini vastena ka mõistet „kasulik mõju“. See on Euroopa õiguse põhilisi tõlgendusprintsiipe. EL õigust tuleb tõlgendada viisil, mis tagab EL õiguse eesmärgi parima saavutamise.

⁶⁸ Näiteks, Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 2/91 (viide 55), p 7.

ühendusele aluslepingutes antud pädevuse teostamiseks on vajalik välislepingu sõlmimine ja sisemist õigusloomepädevust saab efektiivselt teostada üksnes välispädevusega samaaegselt,⁶⁹ ning seega on rahvusvahelise lepingu sõlmimine vajalik asutamislepingu selliste eesmärkide saavutamiseks, mida ei ole võimalik saavutada sisemiste autonoomsete eeskirjade kehtestamisega.⁷⁰

Euroopa Kohtu otsust anda ühendusele ainupädevus sõlmida jõetranspordileping Šveitsiga võib õigusteadlaste hinnangul tõlgendada erinevalt. Seda võib pidada varasema samaaegse pädevuse põhimõtte muutmiseks, aga otsust võib tõlgendada ka selliselt, et liikmesriigid võivad olla lepingu pooleks ainult siis, kui mõned lepingu sätted ei ole üleüldse liidu pädevuses.⁷¹ Liverpooli ülikooli professor Dominic McGoldrick on järeldanud, et *Inland Waterways* kohtuasjas antud arvamusest tulenev ühenduse välispädevus polegi eksklusiivne ja kuni ühendus pole oma pädevust kasutanud, on ka liikmesriikidel õigus sõlmida rahvusvahelisi lepinguid.⁷² Professor Piet Eeckhout on samuti leidnud, et *Inland Waterways* kohtuasja põhijäreldusi ei tohiks siduda ühenduse ainuvälispädevusega, sest välispädevuse tekke sidumine „vajadusega“ viitab sellele, et tegu on ühenduse ja liikmesriikide samaaegse pädevusega. Kuni vajadust pole tekkinud, võivad liikmesriigid tema hinnangul rahvusvahelisi lepinguid sõlmida.⁷³

Lähtuvalt sellest, et kohtulahendi kohta on avaldatud palju eriarvamusi, ei võtnud liikmesriigid kohtu järeldusi *Inland Waterways* kohtuasjas omaks ning üritasid piirata iga välislepingu sõlmimist ühenduse poolt küsimustes, kus ühendus ei olnud veel sisemist õigusloomepädevust rakendanud.⁷⁴ Lissaboni lepinguga jõustunud Euroopa Liidu toimimise leping näeb nii liidu rahvusvaheliste lepingute sõlmimise kui ka liidu ainupädevuse eeltingimusena olukorda, kus rahvusvahelist lepingut on vaja liidu sisepädevuse teostamiseks ehk teisisõnu mõne aluslepingutes seatud eesmärgi saavutamiseks. Autor leiab, et *Inland Waterways* kohtulahendis Euroopa Kohtu poolt tuletatud põhimõte on saanud aluslepingus poliitilise heakskiidu, kuid seda, kas aluslepingu sõnastus arvestab ka hilisemate kohtulahendite täiendusi, seda analüüsitakse selle osa neljandas peatükis.

⁶⁹ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 1/94 (viide 14), p 89.

⁷⁰ Sõnastus, mida kasutati eespool viidatud avatud taeva kohtuotsustes, eelkõige Euroopa Kohtu otsuses nr C-467/98 (viide 59), p 57. Sama argument varem esitatud Euroopa Kohtu arvamuses kohtuasjas nr 1/94 (viide 14), p 100.

⁷¹ Sellist järeldust kritiseerib P. Eeckhout (viide 43), lk 68-69.

⁷² D. McGoldrick. *International Relations Law of the European Union*. London; New York: Longman, 1997, p. 61.

⁷³ P. Eeckhout (viide 43), lk 99.

⁷⁴ G. Gaja. *Trends in Judicial Activism and Judicial Self-Restraint relating to Community Agreements*. - *The European Union as an Actor in International Relations*. Cannizzaro, E. (ed). Kluwer Law International, 2002, p. 122.

1.2.4 Euroopa Ühendusel on ainuvälispädevus valdkonnas, mida ta on ulatuslikult reguleerinud

Euroopa Kohtul oli võimalus ühenduse välispädevuse põhimõtteid edasi arendada 1993. aastal antud *ILO* arvamuses.⁷⁵ Vaidlus tekkis liikmesriikide ja Euroopa Komisjoni lahkarvamusest rollide jaotuse üle töökohtadel kemikaalide kasutuse turvalisusnõudeid reguleeriva Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni konventsiooni nr 170⁷⁶ vastuvõtmisel ja rakendamisel. Mitmed liikmesriigid vaidlustasid ühenduse ainupädevust konventsiooni sõlmimisel ja Euroopa Komisjon pöördus kohtusse palvega selgitada antud situatsioonis välja ühenduse ja liikmesriikide pädevuste jaotus.

Kohtulahendi tähtsaima edasiarenduse *ERTA*-põhimõttele võib dedutseerida järgmiselt: selleks, et hinnata, kas ühendusel on välislepingu sõlmimiseks ainupädevus, tuleb teha esmalt kindlaks ühenduse õigusnormide olemasolu, mis näevad ette ühiste sätete kehtestamise. Seejärel tuleb hinnata, kas nende sätete ulatus (*extent*) on selline, mida liikmesriikide tegevus võiks mõjutada või muuta nende sisu.

Olgugi, et vaatlusaluse *ILO* konventsiooni sätted olid avarama reguleerimisalaga ühenduse direktiivide sätetest ja, et mõned direktiivi sätted olid omakorda konventsiooni sätetega võrreldes avarama reguleerimisalaga, ei leitud nende õigusaktide vahel vastuolu. Sellegipoolest pidas Euroopa Kohus vastuolu puudumisest olulisemaks ühenduse ulatuslikku õigusloomet vaidlusaluse konventsiooniga reguleeritud valdkonnas ning andis ühendusele konventsiooni mõnede sätete sõlmimiseks ainupädevuse.

Lisaks järeldas Euroopa Kohus, et kui aluslepingu materiaalõiguse säte näeb ette vaid valdkonna minimaalse harmoneerimise, siis säilib liikmesriigil õigus kohaldada rangemaid siseriiklike ja rahvusvahelisi nõudeid töötingimuste osas.⁷⁷ Euroopa Kohus leidis, et juhul, kui liikmesriik otsustab edaspidi võtta kasutusele rangemaid meetmeid töötingimuste parandamiseks kui näeb ette *ILO* konventsioon nr 170, siis ta võib seda vastavalt aluslepingule teha. Kui ühendus otsustab omakorda võtta kasutusele konventsioonist karmimad nõuded, siis ei takista miski liikmesriigil

⁷⁵ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 2/91 (viide 55).

⁷⁶ *ILO* Convention concerning Safety in the use of Chemicals at Work, C 170, vastu võetud 25.06.1990. a. Arvutivõrgus kättesaadav (26.05.2010): <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>

⁷⁷ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 2/91 (viide 55), p 18.

rakendada rangemaid ühenduse reegleid, kuna konventsioon lubab liikmesriikides sõnaselgelt rangemaid nõuded rakendada.⁷⁸

Hilisemates arvamustes *OECD*⁷⁹ ja *WTO* kohtuasjades, on Euroopa Kohus pidanud ühenduse ainuvälispädevust põhjendatuks ainult täielikult harmoneeritud valdkondades, kuna ainult selliseid valdkondi võib liikmesriigi tegevus *ERTA*-põhimõtet aluseks võttes mõjutada. Õigusteadlase David O'Keefe hinnangul on Euroopa Kohus *ILO* kohtuasja järeldused ainupädevuse tekkest ulatuslikult reguleeritud valdkonnas oma praktikas tagasi lükanud ning edaspidi tuleks lähtuda *WTO* kohtuasjas esitatud argumentatsioonist.⁸⁰ Arvamuses *Lugano* kohtuasjas, võttis Euroopa Kohus siiski ühenduse ainuvälispädevuse tekke eeltingimuseks uuesti ulatuslikult reguleeritud valdkonna kriteeriumi (vt ptk 1.2.8).

Veel ühe märkimisväärse järeldusena, mida pärast Lissaboni lepingu jõustumist ja sellega oodatavalt kaasnevat liidu tegevuse kasvamist rahvusvahelisel areenil tulevikus ilmselt sageli rakendama hakatakse, tuletas Euroopa Kohus *ILO* kohtuasjas ühendusele ainuvälispädevuse ka siis, kui liikmesriikide kavandatavate rahvusvaheliste lepingute sätted võiks kahjustada või mõjutada selliste ühiste eeskirjade sisu, mis on vastu võetud ühiste eesmärkide saavutamiseks valdkondades, mis ei kuulu ühise poliitika raamesse. Euroopa Kohus jõudis sellisele järeldusele liikmesriikide lojaalsuse kohustust analüüsides ja leides, et liikmesriigid peavad olema lojaalsed mistahes aluslepingus nimetatud ühise eesmärgi saavutamisel, isegi väljaspool ühise poliitika teostamist.⁸¹

Kolmandaks oluliseks selgituseks võib autori arvates pidada Euroopa Kohtu positsiooni selles osas, et kui rahvusvahelise organisatsiooni põhikiri lubab ainult liikmesriike konventsioone ratifitseerida, siis võib ühendus välispädevust teostada liikmesriikide kaudu, kes tegutsevad koos ühenduse huvides ning see ei välista ühenduse välispädevust.⁸² Euroopa Kohus selgitas ka ühenduse pädevust sõlmida välislepingu valdkonnas, kus ühenduse ja liikmesriikide pädevus on

⁷⁸ Samas, p-d 18-21.

⁷⁹ Euroopa Kohtu 24. märtsi 1995.a arvamus kohtuasjas nr 2/92: *Competence of the Community or one of its institutions to participate in the Third Revised Decision of the OECD on national treatment*. - EKL 1995, lk I-521, p 33.

⁸⁰ D. O'Keefe (viide 41), lk 185.

⁸¹ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 2/91 (viide 55), p-d 11-12. Kuna osa ühenduse õigusest oli võetud vastu enne Amsterdamit lepingut artikli 100a alusel, siis on seal mõeldud endise artiklit 95 EÜAL ja praeguse art 114 ELTL varasemat rakenduspraktikat.

⁸² Samas, p 5.

jagatud, pidades sellisel juhul vajalikuks mõlemad ühist tegutsemist lepingu läbirääkimisel ja rakendamisel.⁸³

Lissaboni lepinguga tehtud muudatused Euroopa Liidu toimimise lepingusse valdkonna ulatuslikku reguleerimist liidu ainuvälispädevuse tekke eeldusena ei nimeta.

1.2.5 Euroopa Ühendusel on ainuvälispädevus vaid siis, kui sisemised eeskirjad on ammendavad

Arvamuses *WTO* kohtuasjas analüüsis Euroopa Kohus ühenduse välispädevust Maailma Kaubandusorganisatsiooni aluslepingu teenuskaubandust puudutavate osade (nn GATS-leping) ja intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspekte puudutavate osade (nn TRIP-leping) reguleerimisalas.⁸⁴

Euroopa Kohus alustas selgitusega, et ühenduse välispädevuse olemasolu hindamisel tuleb lähtuda ühest õigest aluslepingu materiaalõiguse sättest, mis annab liidule vastavas valdkonnas tegutsemiseks sisemise pädevuse.⁸⁵ Ühenduse välispädevust konkreetses küsimuses ei tingi teisese õiguse need sätted, mis on toetatud aluslepingu muid poliitikavaldkondi reguleerivatele sätetele.⁸⁶

Euroopa Kohus leidis, et ühenduse pädevus välistab liikmesriigi konkureeriva tegutsemise rahvusvahelisel areenil ja kavandatav rahvusvaheline leping mõjutab ühenduse õigusakte vaid juhul, kui ühenduse sisemine õigusakt annab ühenduse institutsioonidele selgelt samas küsimuses ka rahvusvahelise lepingu sõlmimise õiguse või kui ühenduse õigusakt reguleerib samas

⁸³ Samas, p 12.

⁸⁴ General Agreement on Trade in Services (GATS). Annex 1B of the Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, signed in Marrakesh, Morocco on 15 April 1994. Arvutivõrgus kättesaadav (26.05.2010): http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats_01_e.htm ja Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS). Annex 1C of the Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, signed in Marrakesh, Morocco on 15 April 1994. Kättesaadav arvutivõrgus (26.05.2010): http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_01_e.htm

⁸⁵ Detailides on arvamust analüüsinud M. Hilf „The ECJ’s Opinion 1/94 on the WTO – No Surprise, but Wise? – European Journal of International Law, 1995, n. 6, lk 245-259. Arvamuse kohta esitatud kriitikat on käsitlenud P. Pescatore. Opinion 1/94 on „conclusion“ of the WTO Agreement: is there a escape from a programmed disaster? - Common Market Law Review, 1999, v. 36, n. 2, lk 387-405 ja A. Dashwood (viide 4), lk 113-128.

⁸⁶ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 1/94 (viide 14), p-d. 62-70.

küsimuses kolmandate riikide kodanike kohtlemist Euroopa Liidu territooriumil või liidu liikmesriikide kodanike kohtlemist kolmandates riikides.⁸⁷ Kui kõrvale jätta juhud, mil ühenduse sisepädevust saab tõhusalt teostada ainult koos välispädevusega (vt ptk 1.2.3 eespool), võib ühenduse sisepädevus tuua kaasa ainuvälispädevuse vaid siis, kui sisepädevust on ammendavalt kasutatud.⁸⁸ Euroopa Kohus järeldas seega, et ühendusel on ainuvälispädevus vaid juhul, kui analüüsitava valdkond on täielikult harmoneeritud. Liikmesriigi kavandatav välisleping mõjutab siis ühiseid eeskirju ainult juhul, kui lepingu objekt on neis eeskirjades täielikult või peaaegu täielikult reguleeritud.⁸⁹ Sellisel juhul ei ole vajalik hinnata ühenduse sisemise õiguse ja rahvusvahelise õiguse sätete vastavust või vastuolu, vaid välispädevus tuletatakse eksklusiivselt ühendusele.

Kuni valdkond ei ole ühendusesisestes eeskirjades ammendavalt reguleeritud, on liikmesriikidel ja ühendusel neis küsimustes välislepingu sõlmimiseks jagatud pädevus. Mitte miski asutamislepingus ei takista institutsioone nende poolt vastuvõetavates ühistes eeskirjades korraldamast kooskõlastatud tegevust kolmandate riikide suhtes või ette kirjutamast hoiakuid, mida liikmesriigid peavad välissuhtluses võtma.⁹⁰

Euroopa Kohus järeldas, et kuna GATS ja TRIPS lepingu reguleerimisalas on ühenduse õigusega teatud küsimustes viidud läbi osaline ühtlustamine ja teistes valdkondades ei ole ühtlustamist läbi viidud, siis ei saa liikmesriikide osalemine nende lepingute sõlmimisel mõjutada ühenduse õigusaktide kohaldamist.⁹¹ Seega ei andnud Kohus ühendusele ainupädevust GATS ja TRIPS lepingute sõlmimiseks, vaid leidis, et ühendus ja liikmesriigid jagavad nende lepingute reguleerimisalas pädevust.

Samale järeldusele asus Euroopa Kohus ka *OECD* lahendis ja leidis, et olenemata ühenduse sise-eeskirjade olemasolust, ei reguleeri need kõiki valdkondi, mida kavandatav leping *OECD*-ga endas sisaldab ja seega pole ühendusel kogu lepingu sõlmimiseks ainupädevust.⁹²

⁸⁷ Samas, p 86.

⁸⁸ Samas, p 89.

⁸⁹ Samas, p-d 88 ja 96.

⁹⁰ Samas, p-d 78-79 ja Euroopa Kohtu otsuses kohtuasjas nr C-467/98 (viide 59), p-d 85-86.

⁹¹ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 1/94 (viide 14), p 96-98 ja 102-103.

⁹² Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 2/92 (viide 79).

Sellest, kuidas Euroopa Kohus rakendas *WTO* arvamuses *Inland Waterways* arvamusest tuntud ühenduse sise- ja välispädevuse paralleelsuse põhimõtet, on Soome õigusteadlane Anti Maunu järeldanud, et ühendusel on vajalik rakendada aluslepingu sättest tulenevat ainupädevust välislepingute sõlmimiseks ainult sellisel juhul, kui ühenduse sisemised reeglid muutuksid välispädevuse kasutamata jätmisel ebaefektiivseks. Ta läheb oma järeldustes veelgi kaugemale ning leiab, et ühenduse sisesed reeglid muutuvad ebaefektiivseks vaid siis, kui ühenduse eesmärged ei ole võimalik saavutada ilma välislepingut sõlmimata. Anti Maunu hinnangul oleks Euroopa Kohtu arvamust varasemate lahenduste valguses lihtsam mõista, kui Kohus oleks lisaks eesmärkide saavutamise võimatusele vajalikkuse kriteeriumina ära märkinud ka olukorra, kus liikmesriigi poolt välispädevuse realiseerimine ohustab või muudab keerulisemaks ühenduse sisemise eesmärgi saavutamist.⁹³

Ülaltoodust lähtuvalt järeldab töö autor, et Euroopa Liidu toimimise leping nimetab liidu ainupädevuse eeldusena vaid olukorda, kus liidule on rahvusvahelise lepingu sõlmimise õigus teiseses õigusaktis otsesõnu antud ja ei maini teisi *WTO* arvamuses välja toodud liidu ainuvälispädevuse tekke eeldusi nagu valdkonna täielik harmoniseeritus (valdkonna täielik või ulatuslik reguleerimine) ja kolmandate riikide kodanike kohtlemist reguleerivate sätete olemasolu ühenduse õigusaktides.

1.2.6 Euroopa Ühendusel on ainuvälispädevus, kui rahvusvahelised kohustused langevad ühiste eeskirjade reguleerimisalasse ja nende vahel pole vastuolu

Kohtuasjas *Open Skies* analüüsis Euroopa Kohus liikmesriikide õhutranspordi lepingute vastavust ühenduse õigusele. Euroopa Komisjoni algatas 1995. aastal rikkumismenetluse liikmesriikide vastu, kes olid enne Euroopa Liiduga ühinemist sõlminud kolmandate riikidega õhutranspordi lepingud ja neid hiljem muutnud, väites, selline tegevus on vastuolus ühenduse esmase ja teisese õigusega.

⁹³ A. Maunu. The Implied External Competence of the European Community after the ECJ Opinion 1/94: Towards Coherence or Diversity? - Legal Issues of European Integration, 1995, n. 2, p. 125.

Kohtuasjas Taani vastu hindas Euroopa Kohus esmalt, kas ühendusel võib vajalikkuse kriteeriumi alusel olla aluslepingu sättest tulenev välispädevus ka siis, kui ühendus ei ole konkreetsetes küsimustes sisemisi õigusakte vastu võtnud. Euroopa Kohtu arvamus oli negatiivne, ta leidis viidates oma arvamusele *WTO* kohtuasjas, et ühendusel on võimalik sisemiste reeglite abil välistada konkurentsi rikkumine ja diskrimineerimine õhustranspordi valdkonnas.⁹⁴ Seega võib ühenduse välispädevus antud kaasuses tugineda ainult *WTO* kohtuasjas edasiarendatud *ERTA*-doktriinile ning Euroopa Kohus asus hindama seda, kas liikmesriigi õhustranspordi reguleerivad välislepingud kolmandate riikidega mõjutavad ühenduse eeskirju. Kohtu vastus ka sellele küsimusele oli eitav. Ühenduse määrused ei reguleerinud küsimusi, mis puudutavad kolmandate riikide õhusõidukite tegevust ühenduse territooriumil, seega saanud rääkida ka täielikust valdkonna harmoneerimisest.⁹⁵

Seejärel hindas Euroopa Kohus, kas Euroopa Ühenduste Nõukogu kõnealused määrused 2299/89/EMÜ, 2407/92/EMÜ, 2408/92/EMÜ, 2409/92/EMÜ ja 95/93/EMÜ⁹⁶ reguleerivad kolmandate riikidega ja neist riikidest pärit isikutega seotud õigussuhteid. Vastus sellele küsimusele oli kolme määruse osas jaatav, ning Euroopa Kohus leidis, et liikmesriigil pole määruste vastuvõtmisest alates õigust reguleerida rahvusvahelistes lepingutes välismaiste lennufirmade tasumäärasid ühenduse territooriumil, kehtestada nõudeid kolmandatest riikidest pärit teenusepakkujate arvutipõhisteletetellimissüsteemidele ega teenindusaegade jaotamist lennujaamades ja need küsimused kuuluvad ühenduse ainupädevusse. Seda isegi juhul, kui tegemist on enne Euroopa Liidu liikmelisust sõlmitud rahvusvahelise lepingu muutmise ja isegi olukorras, kus liikmesriigi kolmanda riigiga sõlmitud lepingu mõni artikkel nõuab ühenduse määrusest kinnipidamist või lepingus on klausel, mis deklareerib ühenduse õiguse ülimuslikkust lepingu suhtes.⁹⁷ Euroopa Kohus leidis, et isegi sellisel juhul on liikmesriik rikkunud oma kohustusi Euroopa Liidu ees, sest tal ei olnud pädevust sellist lepingut sõlmida ka siis, kui leping

⁹⁴ Euroopa Kohtu otsuses kohtuasjas nr C-467/98 (viide 59), p-d 57-59.

⁹⁵ Samas, p-d 91-95.

⁹⁶ Nõukogu 24. juuli 1989. a määrus 2299/89/EMÜ, toimimisjuhendi kohta arvutipõhisteletellimissüsteemide puhul. - EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 7, köide 1, lk 277; muudetud EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 7 köide 2, lk 94; Nõukogu 23. juuli 1992. a määrus 2407/92/EMÜ, lennutevõtjatele lennutegevuslubade väljaandmise kohta. - EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 6, köide 2, lk 3; Nõukogu 23. juuli 1992. a määrus 2408/92/EMÜ, ühenduse lennutevõtjate juurdepääsu kohta ühendusesisestele lennuliinidele. - EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 7, köide 1, lk 420; Nõukogu 23. juuli 1992. a määrus nr 2409/92/EMÜ, piletihindade ja lastitariifide kohta. - EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 7, köide 1, lk 427; Nõukogu 18. jaanuari 1993. a määrus 95/93/EMÜ, ühenduse lennujaamades teenindusaegade jaotamise ühiste eeskirjade kohta. - EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 7, köide 2, lk 3.

⁹⁷ Euroopa Kohtu otsuses kohtuasjas nr C-467/98 (viide 59), p-d 99-100, 105.

on ühenduse õigusega kooskõlas.⁹⁸ Euroopa Kohus järeldas, et liikmesriigil on ex artiklist 307 EÜAL tulenevalt kohustus selline säte kehtetuks tunnistada või muuta lepingut nii, et see ei ole enam vastuolus ühenduse õigusega.

Lissaboni lepinguga aluslepingutesse tehtud muudatuste käigus säilitati ex artikkel 307 EÜAL endisel kujul ning Euroopa Kohtu tõlgenduspraktikat aluseks võttes, ei saa liikmesriigid muuta oma enne liiduga ühinemist sõlmitud rahvusvahelisi lepinguid küsimustes, kus pädevus on üle läinud liidule. Seda isegi juhul, kui leping säilitab kooskõla liidu õigusega. Detailsemalt analüüsitakse liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste lepingute kehtivuse ja kohaldamise teemat käesoleva töö teises osas.

1.2.7 Euroopa Ühenduse ainuvälispädevus sõltub Euroopa õiguse ettenähtavatest arengutest

Ka Lugano konventsiooniga⁹⁹ ühinemise aruteludel tekkisid Euroopa Komisjoni ja liikmesriikide vahel erimeelsused pädevuse jaotuse küsimuses ja Euroopa Liidu Nõukogu pöördus 2003. aastal arvamuse saamiseks Euroopa Kohtu poole. Kohus pidi hindama, kas Lugano konventsiooni sõlmimine on ühenduse ainupädevuses või on selle konventsiooni sõlmimine ühenduse ja liikmesriikide jagatud pädevuses.

Euroopa Kohus soovis esmalt kindlaks teha selle, kas ühendusel on Lugano konventsiooni kuuluvates küsimustes *expressis verbis* välispädevus või tuletatud välispädevus ning kas see pädevus on ainuvälispädevus. Kohus vastas esimesele küsimusele eitavalt, artikkel 65 EÜAL ei andnud ühendusele õigust sõlmida tsiviilõiguslase koostöö raamides rahvusvahelisi lepinguid.¹⁰⁰ Ühenduse välispädevuse hindamisel rõhutas Euroopa Kohus kavandatava välislepingu ja ühenduse õiguse sätete analüüsi ja võrdlemise tähtsust, mis annaks konkreetse kinnituse sellele, et kavandatava välislepingu sätted mõjutavad ühenduse õiguse ühetaolist kohaldamist ja

⁹⁸ Samas, p 101.

⁹⁹ Lugano konventsioon kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil - ja kaubandusajades. Allkirjastatud 30.10.2007. a Luganos. - EÜT L 319, lk 9.

¹⁰⁰ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 1/03 (viide 52), p 34.

ühenduse õigusüsteemi tõrgeteta toimimist.¹⁰¹ Euroopa Kohus nentis, et sisemise õiguse ja kavandatava välislepingu sätted ei pea olema täpselt ühesugused, kuid välislepingu sätted võivad siiski avaldada mõju ühenduse õiguskorra tõrgeteta toimimisele.

Professor Marise Cremona hinnangul on *Lugano* kohtuotsuse silmatorkavalt nõrgaks küljeks see, et ühenduse välispädevuse olemasolu toetatakse ainult ühele *ERTA*-doktriini sambale, ühenduse õigusnormide olemasolule, ning ei keskenduta üldsegi teisele sambale, ühenduse spetsiifilisele eesmärgile, mille saavutamiseks välispädevus on vajalik.¹⁰² See järeldus erineb tema arvates varasemast kohtupraktikast, näiteks Euroopa Kohtu arvamusest *WTO*, kus Kohus nõudis ühenduse eesmärgi väljaselgitamist ja välispädevuse sidumist eesmärgi täitmisega, mis oli loogiline järg *effet utile* põhimõtte kohaldamisele välispädevuse määramise praktikas.

Marise Cremona leiab, et tsiviilõiguslase koostöö eesmärgi analüüsi kõrvale jätmine vajanuks kohtulahendis paremat selgitust, kuid järeldab, et tõenäoliselt tugines Euroopa Kohus eeldusele, et sisemine õigusakt juba iseenesest arvestab ka ühenduse eesmärki ning lepingu ja sisemiste sätete võrdlemisel sellega arvestatakse. Mõlemal juhul aga on ühenduse tuletatud välispädevus tema hinnangul selgelt piiritletud ning välispädevuse areng ühenduse sisemisest pädevusest ja eesmärkide saavutamise vajadusest kaugemale ei ole võimalik.¹⁰³

Kui rakendada kohtuasjast *ILO* tuntud ainuvälispädevuse eeltingimust, et lepingu reguleerimisesemeks olev valdkond on suures osas kaetud ühenduse eeskirjadega, siis tuleks lisaks sätete reguleerimisel Euroopa Kohtu arvates ühenduse pädevuse iseloomu kindlaksmääramisel hinnata ka nende eeskirjade ulatust (täielik harmoneerimine vs miinimumharmoneerimine) ning samuti ühenduse õiguse tulevase arenguid nii palju kui neid on antud hetkel teada.¹⁰⁴

Euroopa Kohus rõhutas, et isegi kui rahvusvahelises lepingus on sätestatud n.ö lahtisidumisklausel, mis deklareerib ühenduse õiguskorra kohaldamise ülimuslikkust võrreldes konventsiooniga ja kus liikmesriigid kinnitavad, et leping ei mõjuta ühenduse õiguse rakendamist liikmesriikide poolt, ei välista selline klausel konventsiooni sätete tegelikku mõju ühenduse

¹⁰¹ Samas, p 124.

¹⁰² Samas, p-d 126-133.

¹⁰³ M. Cremona (viide 34), lk 52-53.

¹⁰⁴ Samas, p 126.

õigusele. Pigem on selline klausel märgiks, et mõju ühenduse sätetele võib olla olemas ning sellest tulenevalt on ühenduse välispädevuse olemasolu tõenäoline.¹⁰⁵

Olgugi, et mitmed kohtuasjas seisukoha esitanud liikmesriigid märkisid, et ühenduse välispädevus peaks tekkima vaid siis, kui see aitab kaasa õiguslikus aluses sätestatud eesmärgile, milleks tsiviilõiguslase koosöö puhul on siseturu tõrgeteta toimimise tagamine, leidis Euroopa Kohus siiski, et ühenduse aluslepingust tulenev õiguslik alus ja selles sätestatud ühenduse tegevuse eesmärk ei puutu rahvusvahelise lepingu sätete mõju hindamisel asjasse. Iga Euroopa õiguse teisese õiguse üksiksäte, mida kavandatava välislepingu sätetega võrreldakse, on aluslepingu eesmärgi saavutamisel vaid toetava ja tähtsusega ning eesmärk saavutatakse nende kogumis.¹⁰⁶

Euroopa Kohus järeldas eeltoodud asjaolusid analüüsid ning Brüssel I määruse ja Lugano konventsiooni sätteid võrreldes, et ühendus on omandanud ainuvälispädevuse sõlmida kolmandate riikidega lepinguid, mis reguleerivad kohtualluvuse ja kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise reegleid tsiviilasjades.¹⁰⁷

Euroopa Kohtu arvamus *Lugano* kohtuasjas võeti ka liikmesriikides vastu mõningase üllatusega, näiteks viitavad Rootsi õiguspraktikud, et nende arusaamine *ERTA*-põhimõtte sisust erines Euroopa Kohtu omast. Neile tundub, et *ERTA*-põhimõtte ei sobi hästi ühenduse uuematele tegevusvaldkondadele. Nad märgivad, et liikmesriigid ei andnud endale ühenduse aluslepingut tsiviilõiguslase koostöö valdkonna sätetega täiendades tõenäoliselt täielikult aru, et sellega kaasneb ka nii ulatuslik ühenduse välispädevus.¹⁰⁸

Euroopa Kohtu arvamus *Lugano* kohtuasjas kujutab endast tähtsat varasema kohtupraktika sünteesi ning oluliste printsiipide selgitamist, kuid mõnede autorite arvates ka uut segadust.¹⁰⁹ Igatahes andis kohtuasi käesoleva töö autori arvates selgemini kui varem käitumisjuhiseid riikidele oma välispädevuse olemasolu hindamiseks konkreetses küsimuses. Nii ei saa *ERTA*-

¹⁰⁵ T. Baumé. Competence of the Community to conclude the new Lugano Convention on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters. - German Law Journal, 2006, v. 7, n. 8, p. 684.

¹⁰⁶ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 1/03 (viide 52), p 131.

¹⁰⁷ Samas, p 172.

¹⁰⁸ A. Falk, K. Wistrand. External relations of the EU and the Member States: competence, mixed agreements, international responsibility, and effects of international law. - Europarättslig Tidskrift, 2007, vol. 10, n. 2, p. 276.

¹⁰⁹ M. Cremona (viide 34), lk 52.

doktriini kasutada automaatselt, vaid igal juhtumil tuleb eraldi hinnata, kas kavandatava rahvusvahelise lepingu sätted,¹¹⁰ võivad mõjutada ühenduse sisemisi reegleid. Selleks tuleb analüüsida kavandatava lepingu ja ühenduse õiguste sätete iseloomu ja ulatust üksikjuhul, kusjuures sätete üks-ühele kattuvust ei pea olema, kuid mõju ühenduse õigusele võib siiski kaasned. Oluline täiendus senisele kohtupraktikale on Euroopa Kohtu järelendus, et võimaluse piires tuleb ühenduse ainupädevuse hindamisel arvesse võtta ka ühenduse õiguse tulevase arenguid, kui need on analüüsi tegemise ajal ettenähtavad.¹¹¹

Mis puudutab ühenduse pädevuse ulatuse küsimust, siis täiendab Euroopa Kohus senist pretsedendiõigust autori hinnangul vaid selgitusega, et kui aluslepingu säte, mis annab ühenduse sisemise pädevuse, välistab valdkonna täieliku harmoneerimise, siis ei ole ühendusel pädevust sõlmida ka täielikult harmoneerivat välislepingut.¹¹² Euroopa Kohus selgitab kooskõlas *ILO* kohtulahendis esitatud järeldusega, et kui ühenduse eeskirjad ja rahvusvahelise lepingu sätted kujutavad endast miinimumnõudeid, ei pruugi ühenduse õiguse mõjutamist aset leida, isegi siis kui ühenduse eeskirjad ja lepingu sätted hõlmavad sama valdkonda.¹¹³

Euroopa Liidu toimimise leping liidu välispädevuse ulatuse tuvastamise korda ei reguleeri, küll sätestab, millal on liidul ainuvälispädevus ja ühe eeldusena on sätestatud artikli 3 lõikes 2 ELTL, et liidul on rahvusvahelise lepingu sõlmimise ainupädevus, kui selle sõlmimine võib mõjutada ühiseeskirju või muuta nende sisu. *Lugano* kohtuasjas rõhutatakse iga kavandatava rahvusvahelise lepingu säte mõju hindamist ühistele eeskirjade kohaldamisele eraldi. Ülalviidatud aluslepingu sättest võiks aga tuletada, et kui liikmesriigi kavandatav leping mõjutab ühiseeskirju, siis on liidul ainupädevus kogu kavandatava lepingu sõlmimiseks. Selline järelendus aga ei vasta autori arvates varasemale kohtupraktikale ja ka liikmesriikide ja liidu vahel jagatud pädevuse iseloomule.

¹¹⁰ Nii võrd kui võrd selle sätted on teada.

¹¹¹ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 1/03 (viide 52) p-d 126-133, vt kokkuvõtlikult T. Baume (viide 103), lk 688.

¹¹² Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 1/03 (viide 52), p 132.

¹¹³ Samas, p 46.

1.2.8 Euroopa Ühenduse välispädevuse iseloom. Ainupädevus või jagatud pädevus

Nagu varasemast analüüsist võib järeldada, tuleb välislepingu sõlmimise õiguse üle otsustamisel alati hinnata nii ühenduse pädevuse olemasolu kui pädevuse iseloomu ja ulatust.¹¹⁴ Ühenduse pädevuse olemasolu kohta esitatud küsimus annab vastuse, kas pädevus on otsene või tuletatud. Pädevuse iseloomu kohta esitatud küsimus annab vastuse, kas tegu on ühenduse ainupädevusega või kuulub välislepingu sõlmimine täielikult või osaliselt liikmesriikide kompetentsi. Kuid nagu õigusteadlased Takis Tridimas ja Piet Eeckhout märgivad, on tegelikkuses on sama raske järeldada, et ühendusel pole pädevust, kui leida, et liidu pädevus on eksklusiivne.¹¹⁵ Kui ühenduse pädevus on eksklusiivne, siis ei ole liikmesriikidel selles küsimuses üldse õigust tegutseda.¹¹⁶

J. T. Lang pakkus aastal 1987 välja kaks võimalikku ühenduse ainuvälispädevuse definitsiooni:

1. ühendusel on ainupädevus valdkonnas, mida ühendus on reguleerinud ja liikmesriikidel ei säili pädevust sõlmida välislepinguid selles valdkonnas;
2. ühendusel on ainupädevus sõlmida selliseid rahvusvahelisi lepinguid, mis mõjutavad ühenduse võetud meetmeid või muudavad nende sisu, kuid kui seda ei juhtu, siis on liikmesriikidel jätkuvalt pädevus samas valdkonnas lepinguid sõlmida.¹¹⁷

Ühendusel tekib Dominic McGoldricki järeldusel ainuvälispädevus siis,

1. kui aluslepingud või teised ühenduse sisemised õigusaktid nii *expressis verbis* sätestavad;
2. kui selline pädevus tuleneb kaudselt ühenduse sisemise õigusakti reguleerimisalast (*ERTA*-põhimõte);
3. kui ühenduse sisemisi eesmärke saab ellu viia ainult üheskoos välispädevusega samas küsimuses.¹¹⁸

¹¹⁴ Vt ka P. Koutrakos. Legal Basis and Delimitation of Competence in EU External Relations. - EU Foreign Relations Law. Constitutional Fundamentals. Cremona, M., de Witte, B. (Eds.), Oxford Hart Publishing, 2008, lk 171.

¹¹⁵ T. Tridimas ja P. Eeckhout (viide 20), p 172.

¹¹⁶ Euroopa Kohtu 11. novembri 1975.a arvamus kohtuasjas nr 1/75: *OECD Local Cost standard*. - EKL 1975, lk 1355, p 2; Euroopa Kohtu arvamus nr 2/91 (viide 55), p 8.

¹¹⁷ J. T. Lang. The ERTA judgment and the Court's case law on competence and conflict. - Yearbook of European Law, 1986, v. 6, p. 197. (viidatud A. Maunu (viide 93), lk 118.)

¹¹⁸ D. McGoldrick (viide 72), lk 67.

Euroopa Kohus tõi *Lugano* kohtuasjas varasemat kohtupraktikat sünteesides 2006. aastal välja kolm võimalikku olukorda, kus ühendusel on ainuvälispädevust. Need kolm olukorda on järgmised:

1. kui rahvusvahelised kohustused kuuluvad ühiste eeskirjade kohaldamisalasse või igal juhul valdkonda, mis on juba suures osas selliste eeskirjadega hõlmatud;
2. kui ühendus on ühendusesisestesse õigusaktidesse lülitanud kolmandate riikide kodanike kohtlemist käsitlevaid sätteid või kui ta on sõnaselgelt andnud oma institutsioonidele volituse kolmandate riikidega läbirääkimisi pidada – oma õigusaktidega hõlmatud ulatuses ainuvälispädevuse;
3. ühendus on kindlas valdkonnas läbi viinud täieliku harmoneerimise.¹¹⁹

Sarnaselt nagu ühenduse siseturu samba sisestes küsimustes, on välissuhetes liikmesriikidega jagatud pädevus reeglits ja ühenduse ainuvälispädevus erandiks.¹²⁰ Heites pilgu eelmisesse Euroopa Liidu „lepinguperioodi“, oli jagatud pädevus tavapärase sellistes valdkondades nagu siseturg, viisa, asüüli ja immigratsioonipoliitika, tsiviilõiguslane koostöö, kriminaalõiguslane koostöö, keskkonnapoliitika, tarbijapoliitika, põllumajandus ja transport. Helsingi Ülikooli professor Jan Klabbers on nentunud, et kuigi ühenduse jagatud pädevuste piirid on ähmased, on kindel see, et neis valdkondades, kus ühenduse pole mingit pädevust, võivad välislepinguid sõlmida vaid liikmesriigid. Liikmesriikidel ei ole lepingute sõlmimise pädevust seal, kus ühendusele on omistatud ainupädevus ja kus liikmesriigid võivad välislepinguid sõlmida ainult ühenduse loal.¹²¹ Sarnaselt piirangutele ühenduse siseses õigusloomes, saab ühendus jagatud pädevusse kuuluvates küsimustes õigusakte vastu võtta ning rahvusvahelisi lepinguid sõlmida ainult subsidiaarsuse põhimõtet arvestades.¹²²

¹¹⁹ Euroopa Kohtu arvamus nr 1/03 (viide 52), p-d 82-84.

¹²⁰ C. Timmermanns. Organising joint participation of E. C. And Member States. – The General Law of E. C. External Relations. Dashood, A., Hillion, C., (eds), Sweet & Maxwell 2000, lk 240.

¹²¹ J. Klabbers. Restraints on the Treaty-Making Powers of Member States Deriving from EU Law: Towards a Framework for analysis. – The European Union as an Actor in International Relations. Cannizzaro, E. (ed). Kluwer Law International, 2002, lk 160. Selle järelduse tegemisel viitab J. Klabbers ühenduse praktikale ühtse kaubanduspoliitika vallas ja Euroopa Kohtu 15. detsembri 1976. a otsusele kohtuasjas nr 41/76 - *Suzanne Criel, née Donckerwolcke and Henri Schou v Procureur de la République au tribunal de grande instance de Lille and Director General of Customs*. – EKL 1976, lk 1921.

¹²² A. von Bogdandy and J. Bast. The European Vertical Order of Competences: The current Law and Proposals for its Reform. – Common Market Law Review, 2002, v. 39, n. 2, p. 244. Art 5 lg 3 ELL (viide 3).

Jagatud pädevus ei anna siiski alati selget pilti sellest, kes võib rahvusvahelise lepingu sõlmida.¹²³ Ühenduse *a priori* eksklusiivse pädevuse puhul ei tohi liikmesriigid autonoomselt tegutseda olenemata sellest, kas ühendus on tegutsenud või mitte. Jagatud pädevusega valdkondades võivad liikmesriigid valdkonda reguleerida seni kuni see ei lähe vastuollu ühenduse samas valdkonnas vastuvõetud õigusaktidega. Kohtuasjas *EDF* tunnistas Euroopa Kohus, et valdkondades, kus ühendusel on liikmesriikidega jagatud pädevus, on liikmesriikidel õigus ka iseseisvalt sõlmida suhteid kolmandate riikidega, seda nii kollektiivselt kui individuaalselt, isegi koos ühendusega senikaua, kuni ühendus pole jagatud pädevuses olevates poliitikavaldkondades võtnud vastu sisemisi õigusakte.¹²⁴ Piirangud liikmesriikide õigusele sõlmida rahvusvahelisi lepinguid võivad seega jagatud pädevuse puhul tuleneda otseselt aluslepingutest või teisest õigusest¹²⁵ ja lisaks aluslepingust tulenevale lojaalsus- ja koostöökohustusele,¹²⁶ peavad liikmesriigid jälgima ka ühenduse õigusaktidest tulenevaid kohustusi.¹²⁷

Koostöökohustus läheb kaugemale lojaalsuskohustusest tähenduses ja on seotud ühel häälel kõnelemise põhimõttega liidu esindamisel rahvusvahelistes suhetes.¹²⁸ Seetõttu on institutsioonide praktikas loetud lojaalsuskohustuse üheks osaks ka liikmesriigi kohustust mitte tõkestada *acquis* arengut rahvusvaheliste lepingute sõlmimise läbi kolmandate riikidega ning peetud heaks tavaks jagatud pädevusse kuuluvates valdkondades liikmesriikide kavatsuste kooskõlastamist institutsioonidega.¹²⁹ Eriti oluline on neid nõudeid arvestada juhtudel, kui ühendus pole saanud rahvusvahelise organisatsiooni aluspõhimõtetest lähtuvalt astuda ise rahvusvahelise organisatsiooni liikmeks.

Koostöökohustus kehtib nii välislepingu läbirääkimisel, selle sõlmimisel ja ka elluviimisel ning sisaldab endas ühenduse positsiooni väljatöötamist vastavalt aluslepingus sätestatud protseduuridele, liikmesriikide omavahelist positsioonide koordineerimist ja liidu ja liikmesriikide positsioonide koordineerimist. Ühenduse institutsioonidel ja liikmesriikidel tuleb

¹²³ Segalepinguid on analüüsinud A. Rosas. The European Union and mixed agreements. - The General Law of the EC External Relations. Dashwood, A., Hillion, C. (eds). Sweet & Maxwell, 2000, pp. 200 – 221.

¹²⁴ Euroopa Kohtu 2. märtsi 1994.a otsus kohtuasjas nr C-316/91: *Parliament v Council of the European Union*. – EKL 1994, lk I-625, p 26.

¹²⁵ J. Klabbersile (viide 121) tuginedes on sellised EÜAL artiklid 149 lg 3, 150 lg 3, 151 lg 3, 152 lg 3, 164, 170, 174, 181, 293, 297, 303, 304, 310 EÜAL.

¹²⁶ Euroopa Kohtu arvamus nr 2/91 (viide 55), p-d 6 ja 36-37.

¹²⁷ Euroopa Kohtu arvamus nr 1/94 (viide 14), p 77, korratud Euroopa Kohtu arvamus nr 2/92 (viide 79), p 31.

¹²⁸ Euroopa Kohtu arvamus nr 1/94 (viide 14), p 108, praegu sätestatud art 4 lg 3 ELTL (viide 3).

¹²⁹ Kohtujurist La Pergola ettepanek kohtuasjas nr C- 268/94: *Portugal v Council*, allmärkus nr 18. Arvutivõrgus kättesaadav (03.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61994C0268:EN:HTML>

kokku leppida ka selles, kes ühist arvamust lepingu sõlmimisel esindab. Kui sellist ühist kokkulepet ei saavutatud, tegutseb igaüks lepingu sõlmimisel eraldi.¹³⁰ Euroopa Kohus on leidnud, et välislepingu täitmisel peavad ühendus ja liikmesriigid tegutsema vastavalt oma sisemisele pädevusele.¹³¹

Koostöökohustuse rikkumise pärast võib alata rikkumismenetluse juhul, kui liikmesriik tegutseb üksinda läbirääkimiste või lepingu sõlmimise faasis.¹³² Näiteks algatati Rootsi vastu rikkumismenetlus ühepoolse ettepaneku tegemise eest Stockholmi konventsiooni lisasse, mis reguleerib püsivad orgaanilisi reostusaineid.¹³³ Rootsi õiguspraktikud leiavad seejuures, et liikmesriikidel on sageli keeruline tõestada, et liikmesriigi kavandataval rahvusvahelisel lepingul ühiste sätete üldse mõju ei ole. Samas ei astu Euroopa Komisjon ise rahvusvahelise lepingu üle läbirääkimistesse, kui puudub ühenduse poliitiline huvi lepingu sõlmimiseks. Seetõttu võib liikmesriikide tegevus oma rahvusvaheliste huvide eest seisemisel olla üsna piiratud.¹³⁴

Euroopa Ühenduse alusleping nägi ette menetluse ühenduse positsiooni kujundamiseks rahvusvahelise lepingu sõlmimiseks.¹³⁵ Praegu kehtiva korra järgi annab Euroopa Liidu Nõukogu Euroopa Komisjonile loa läbirääkimiste alustamiseks, võtab vastu läbirääkimisjuhised, annab loa lepingutele alla kirjutada ning sõlmib lepinguid. Komisjon peab läbirääkimisi konsulteerides nõukogu poolt teda selle ülesande täitmisel abistama määratud erikomiteedega (tsiviilõigusosalase koostöö valdkonnas on selleks erikomiteeks tsiviilõiguse komitee üldküsimumuste töörühm). Nõukogu teeb otsuse nii läbirääkimisjuhiste heakskiitmisel kui ka lepingu sõlmimise kohta kvalifitseeritud häälteenamusega, ja kui leping hõlmab valdkonda, mille puhul on liidu õigusakti vastuvõtmiseks nõutav ühehäälsus, nt perekonnaõiguse valdkond tsiviilõigusalas koostöös. Nõukogu sõlmib lepingud, ja lepingud, mis on seotud ühise välis- ja julgeolekupoliitikaga, pärast Euroopa Parlamendilt nõusoleku saamist.

¹³⁰ C. Timmermanns (viide 121), lk 232. S. Hyett. The duty of cooperation: a flexible concept. - The General Law of E. C. External Relations. Dashood. A., Hillion, C., (eds.). Sweet & Maxwell, 2000, p. 251.

¹³¹ Euroopa Kohtu 30. septembri 1987.a otsus kohtuasjas 12/86: *Meryem Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd*. - EKL 1987, lk 3719, p 9.

¹³² C. Timmermanns (viide 121), lk 246.

¹³³ A. Falk, K. Wistrand (viide 108), lk 280.

¹³⁴ Samas, lk 276.

¹³⁵ Varem reguleeris ühenduse rahvusvaheliste lepingute sõlmimise menetlust art 300 EÜAL, praegu artikkel 218 ELTL. Vt läbirääkimispõhimõtete kujunemise kohta A. Tizzano. The Foreign Relations Law of the EU. - The European Union as an Actor in International Relations, Cannizzaro, E. (ed.). Kluwer Law International, 2002, lk 140-141.

Kui rahvusvahelised lepingud mõjutavad üheaegselt nii ühenduse kui liikmesriigi pädevussfääri, tekib vajadus nende kollektiivseks tegutsemiseks. Selline on olukord n.ö segalepingute (*mixed agreements*) puhul. Segalepingud sõlmitakse kolmandate riikidega siis, kui ei ühendusel ega liikmesriigil pole ainupädevust kõikide lepinguliste õiguste ja kohustuste omandamiseks.¹³⁶ Kui osa lepingust kuulub liikmesriigi ning teine osa ühenduse ainupädevusse, siis on segalepingu sõlmimine kohustuslik.¹³⁷ Segalepingute puhul ei pea ühendus ja liikmesriigid oma õigusi ja kohustusi ilmingimata kollektiivselt teostama, kuid ühine tegutsemine võib olla lepinguosaliste huvides. Segalepingute läbirääkimine ja sõlmimine on keerukam ning ratifitseerimine liikmesriikide poolt on aeganõudev.¹³⁸

Kui lepingu ese mõjutab ühenduse ainupädevusse ja jagatud pädevusse kuuluvat valdkonda, siis võib, aga ei pea alati segalepingut sõlmima.¹³⁹ Sellise lepingu võib ühendus sõlmida kas üksi või üheskoos liikmesriikidega. Segalepinguid kasutatakse siiski sageli kui mugavat poliitilist lahendust ja pääsu „(välis)pädevuse džunglist“, sest selle meetodi kasutamine võimaldab vältida pikki vaidlusi ühenduse ainupädevuse olemasolu üle.¹⁴⁰

Õigusteadlased on segalepingute kasulikkuse küsimuses olnud erinevatel seisukohtadel.¹⁴¹ Segalepingute sõlmimisel võib tekkida olukordi, kus kõik liikmesriigid ei astugi ühendusega jagatud pädevuses oleva välislepingu osaliseks. Seda olukorda nimetatakse õiguskirjanduses nn osaliseks segalepinguks (*partial mixity*). Segalepingute puhul on teoreetiliselt võimalik ka see, et enda individuaalse pädevuse piires võtab lepingulisi kohustusi ainult üks liikmesriik ning osaleb ka lepingu läbirääkimistel iseseisvalt. Näiteks võib liikmesriik teha lepingule oma pädevusse jäävas küsimuses reservatsiooni. Samas ei pea sellega nõustuma teised liikmesriigid ning nii jääks leping reservatsiooni teinud liikmesriigi ja vastulause esitanud liikmesriikide vahel selles konkreetses küsimuses jõustumata. Tekkida võivad veelgi keerulisemad olukorrad. Kui liikmesriigid teevad sama sätte kohta erinevaid reservatsioone, siis tekivad lepingust

¹³⁶ Vt nt Euroopa Kohtu 4. oktoobri 1979.a arvamust kohtuasjas nr 1/78: *International Agreement on Natural Rubber*. - EKL 1979, lk 2871 ja Euroopa Kohtu arvamusi nr 2/91 (viide 55), ning Euroopa Kohtu arvamuses nr 1/94 (viide 14).

¹³⁷ A. Rosas (viide 124), lk 203 – 204.

¹³⁸ R. Schütze. Parallel external powers in the European Community: from "cubist" perspectives towards "naturalist" constitutional principles? - *Yearbook of European Law*, 2004, v. 23, p 269. P. Eeckhout (viide 43), lk 218 -219.

¹³⁹ Näiteks siis, kui ühenduse sisest eesmärki saab efektiivselt saavutada üksnes rahvusvahelise lepinguga. Vt p 1.2.3.

¹⁴⁰ P. Eeckhout (viide 43), lk 199. A. Dashwood. Annotation to Opinion 2/00, Cartagena Protocol on Biosafety. – *Common Market Law Review*, 2002, vol 39, pp 353 – 368.

¹⁴¹ Poolt: A. Dashwood, samas. Vastu P. Eeckhout (viide 43), lk 223.

liikmesriikidele konfliktset kohustused. Seetõttu ei tohiks õiguskirjanduses esitatud arvamuste kohaselt vähemalt reservatsioonide tegemise ja neile vastulausetes esitamise õigused segalepingute puhul kuuluda liikmesriikidele individuaalselt, vaid neid õigusi peaks kasutama kollektiivselt.¹⁴²

Euroopa Kohus on kinnitanud enda pädevust rahvusvaheliste segalepingute (*mixed agreements*) tõlgendamiseks, kuna need on ühenduse institutsioonide õigusaktid. Seda küll siiski ainult lepingu nende sätete osas, mis puudutavad ühenduse pädevusse jäävaid küsimusi.¹⁴³

1.3 Hinnang kohtupraktikale. Ettepanek ausaks tõlgendamiseks

Cambridge'i ülikooli professor Alan Dashwood¹⁴⁴ on soovitanud hüljata tuletatud välispädevuse doktriini rakendamise ja kutsunud üles võtma kasutusele nn „selge tõlgendamise põhimõtet“. Selle asemel, et esmalt hinnata ühenduse sisemise õigusloomepädevuse olemasolu kavandatava välislepingu valdkonnas ja seejärel siduda see ühenduse välispädevusega, kuna välislepingu sõlmimine on vajalik ühenduse õiguse tõrgeteta toimimiseks, tuleks tema hinnangul kohe asuda vastama küsimusele, kas välislepingu sõlmimine on loomulik ja oodatav viis nende eesmärkide saavutamiseks, mida näeb ette vastav õiguslik aluslepingus? Seda, et ühenduse õiguse sisemine säte võib anda ka välispädevuse, on professor Dashwood põhjendanud mitmes oma varasemas kirjutises.¹⁴⁵ Tema põhjenduse kohaselt ei peaks tegema vahet nende aluslepingu sätete vahel, mis otsesõnu annavad ühendusele välispädevuse, ja nende vahel, mis ei anna. Juriidilise tõlgenduse tulemusel on igal juhul võimalik järeldada, et mõlemal juhul on ühendusele omistatud välispädevus.¹⁴⁶ Ta põhjendab oma seisukohta juba *ERTA* kohtuasjas toodud lakoonilise tõlgendusega, millest võib tuletada, et iga ühenduse aluslepingu materiaalsoiguse sätet tuleb vaadelda koos ühenduse üldise pädevusega sõlmida rahvusvahelisi lepinguid ning seetõttu

¹⁴² E. Cannizzaro. *Fragmented sovereignty? The European Union and its member states in the international arena.* - Italian Yearbook of International Law, 2003, v. 13, pp. 48-52.

¹⁴³ P. Pescatore (viide 85), lk 403. G. Gaja (viide 74), lk 119 – 120. Vt ka Euroopa Kohtu 16. juuni 1998.a otsus kohtuasi nr C-53/96: *Hermès International (a partnership limited by shares) v FHT Marketing Choice BV.* - EKL 1998, lk I-3603. Otsuse punktis 32 leidis Kohus, et tal on õigus tõlgendada selliseid segalepingute sätteid, mille rakendamine võib puudutada nii siseriikliku kui ühenduse õiguse sätet.

¹⁴⁴ A. Dashwood (viide 39), lk 136.

¹⁴⁵ A. Dashwood (viide 4), lk 125.

¹⁴⁶ A. Dashwood (viide 39), lk 136-137.

tõlgendada aluslepingus sätestatud eesmärgi mitte ainult sisemiselt õigusloomelistena vaid ka välispädevust andvatena.

A. Dashwoodi arvates on ausa tõlgendamise printsiibi eelisteks lihtsus, tema täielik vastavus kohtu viimase aja pretsedendiõigusele ning ühenduse arenguastmele sobiks paremini arusaam, et ühendusele on omistatud ka välispädevus, kui see on vajalik aluslepingus sätestatud sisemiste eesmärkide saavutamiseks. Modernses põhiseaduslikus korras peegeldatakse sisepädevust vastavalt vajadusele ka välissuhetele.¹⁴⁷

A. Dashwoodi seisukoht on loogiline, kuid siiski sensatsiooniline ühendusele pädevuse omistamise doktriini seisukohalt. Analüüsides näiteks artiklit 5 ja artiklit 308 EÜAL leiab õigusteadlane Carl Lebeck nende vahel vastuolu sarnastel argumentidel, mille kaudu võiks vaidlustada ka Dashwoodi juriidilis-tehniliselt pädevat seisukohta. C. Lebecki hinnangul on ühenduse konstitutsioonilise raamistiku keskseks põhimõtteks ühenduse pädevuste defineeritus ja limiteeritus ning liikmesriikide roll liidule pädevuse andjana.¹⁴⁸ Pädevuste tuletamine, aga miks mitte ka pädevust laiendav aluslepingute tõlgenduspraktika, oleks sellise põhimõttega vastuolus.

Tõepoolest, kui Euroopa Kohus on jõudnud keerukaid doktriine leiutades samadele järeldustele, milleni võib jõuda tavapärasest tõlgendusmetoodikast kasutades, siis tekib autoril küsimus, mis põhjustel on ühenduse välispädevuse käsitus läinud nii keeruliseks. Keerulisuse põhjused peituvad autori hinnangul ennekõike liidu aluspõhimõtetes pädevuse andmise ja pädevuse piiratuse kohta ning välispädevuse legitimeerimise vajaduses arvestades Euroopa Liidu ametlikult kokkulepitud staatust riikide liiduna. Selleks, et Euroopa Kohus ei süüdistataks aluslepingute muutmises ja talle antud pädevuse ületamises, on Kohus pidanud hoolega ja täpselt defineerima ühenduse materiaalsel pädevust ja valdkondi, kus ühendus võib tegutseda, analüüsima ühenduse eesmärgi ja viitama liikmesriikide samaaegse välispädevuse võimalikule kahjulikule mõjule ühenduse ühtsele õiguskorrale. Seejuures on Euroopa Kohus hoidunud selliste otsuste tegemisest, millega ta oleks ühendusele materiaalsel pädevust juurde andnud, näiteks välistanud ex artiklist 308 EÜAL otseselt tuleneva välispädevuse või mitmete rahvusvaheliste lepingutega ühinemise, mille sõlmimise pädevuse osas pole liikmesriikide vahel valitsenud üksmeelt. Ühenduse välispädevuse ulatuse ja iseloomu määratlemine on käinud käsikäes kohtu seisukohtadega

¹⁴⁷ Samas, lk 138.

¹⁴⁸ C. Lebeck (viide 30), lk 366.

sisemise pädevuse ulatuse ja iseloomu kohta. Olgugi, et sise- ja välispädevuse lahutamine võiks kaasa tuua riski ühenduse õiguse ühetaolisele kohaldamisele ja ühenduse õiguskorra autonoomsusele, leiab autor, et seni, kuni aluslepingu tasemel ei ole liidule antud *expressis verbis* sisemise pädevusega võrdselt välispädevust, ei jää Kohtul muud üle, kui jätkata aluslepingu sätete ükshaaval tõlgendamist. Kuigi mõnede autorite hinnangul artikkel 216 ELTL sise- ja välispädevuse paralleelsusele viitab, ei ole Lissaboni lepingus seda sätet autori hinnangul sõnastatud kujul, mis lubaks liidu sise- ja välispädevust sõnaselgelt võrdsustada.

Alljärgnevalt Lissaboni lepingu sätteid analüüsid paistab autorile, et tuletatud välispädevuse doktriin muudab oma nime ühenduse doktriinist liidu doktriiniks ning kehtib edasi ka pärast Lissaboni lepingu jõustumist. Kuid kuna kõiki kohtupretsedentides tehtud järeldusi ei ole aluslepingutes seadustatud, tekib õigustatud küsimus, kas osa senisest kohtupraktikast Euroopa Ühenduse välispädevuse küsimuses kaotab oma aktuaalsuse või tõlgendab Euroopa Kohus aluslepingu uusi sätteid oma varasema kohtupraktika valguses edasi.

1.4 Euroopa Liidu ja liikmesriikide välispädevuse piiritlemise katse Lissaboni lepingus. Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu üldiste pädevussätete kriitiline analüüs

Laekeni deklaratsioon, mis 2001. aastal algatas aluslepingute reformi, sätestab kolm eesmärki mille järgi võib nüüd hinnata reformiprotsessi edukust.¹⁴⁹ Esimeseks eesmärgiks oli paremini ja selgemalt defineerida pädevuste jaotus Euroopa Liidus: nii pädevuste iseloom – ainupädevus ja jagatud pädevus – kui ka liidu ja liikmesriikide pädevuse vahetõrje. Teiseks eesmärgiks oli lihtsustada liidu õigusakte ja hinnata sammaste süsteemi ehk teisisõnu, erinevate otsustusprotsesside vajalikkust. Kolmandaks eesmärgiks oli kasvatada Euroopa Liidus ja tema institutsioonides demokraatiat, läbipaistvust ja efektiivsust. Alljärgnevalt hinnatakse esimese nimetatud eesmärgi saavutamise edukust, täpsemalt katset defineerida selgemalt pädevuse tüübid (ainult liikmesriigi, ainult Euroopa Liidu ja nende vahel jagatud pädevus), selgitada välja, kas on vaja pädevusi ümber defineerida või laiendada ja kindlustada, et pädevuste jaotus ei võimaldaks

¹⁴⁹ Laekeni deklaratsioon (viide 18), lk 19-23.

n-ö hiilivalt liikmesriikide ainupädevust hõivata, kuid samal ajal säilitada võime dünaamiliselt reageerida uutele arengutele.¹⁵⁰

Kõige tähtsamaks struktuurseks muudatuseks, mille Lissaboni leping liidu välissuhtlusele kaasa tõi, on ühenduse ja liidu struktuuri ühendamine üheks juriidiliseks isikuks.¹⁵¹ See samm lihtsustab olulisel määral rahvusvahelist suhtlust ning kõrvaldab ühtlasi õiguslõnga, mis sundis Euroopa Kohut Euroopa Ühendusele rahvusvaheliste lepingute sõlmimise pädevuse aluslepingust tuletama.¹⁵² Teine oluline muudatus on sammaste süsteemi kaotamine ning üheainsa rahvusvahelise organisatsiooni loomine,¹⁵³ millel on pädevus nii siseturu, ühise välis- ja julgeolekupoliitika kui ka politsei- ja kriminaalõigusalasest koostöös. Siiski, kui endised ühenduse ja politsei- ja kriminaalõigusalasest koostöö sambad on asetatud samale tasemele, siis ühise välis- ja julgeolekupoliitika suhtes kehtivad otsustusprotsessides ja ka pädevuse määratlemisel jätkuvalt erireeglid.¹⁵⁴ Seda näitab autori hinnangul kasvõi ühise välis- ja julgeolekupoliitika käsitlemata jätmise ELTL-is liidu eksklusiivset, jagatud ja täiendavat pädevust käsitlevates sätetes.

Kuigi olemasolevad kriminaalõigusalasest- ja politseikoostöö eeskirjad loetakse osaks üldisest liidu õigusest ning neis valdkondades saab edaspidi Euroopa Kohtult küsida eelotsuseid, ei leia selline üleminek aset momentaalselt. Euroopa Liidu lepingule ja Euroopa Liidu toimimise lepingule lisatud protokoll nr 36 näeb ette, et Euroopa Komisjon võib kasutada oma volitusi rikkumismenetluse algatamiseks enne ELTL jõustumist vastuvõetud politseikoostööd ja kriminaalõigusalasest koostööd reguleerivate õigusaktide rakendamata jätmise tõttu alles viie aasta pärast alates Lissaboni lepingu jõustumisest. Ka Euroopa Kohtule jäävad samaks ajaks piiratud volitused nende õigusaktide tõlgendamisel ja rakendamisel. Kui neid varasemaid õigusakte aga muudetakse, siis tekib Euroopa Komisjoni ka Euroopa Kohtu viidatud pädevus õigusakti muudatuste jõustumise hetkest.¹⁵⁵

¹⁵⁰ M. Cremona (viide 34), lk 36

¹⁵¹ Art 1 ja art 47 ELL (viide 3).

¹⁵² Euroopa Kohtu otsus nr 22/70 (viide 6), p-d 13-15.

¹⁵³ EL/EÜ rolli rahvusvahelistes organisatsioonides analüüsib F. Hoffmeister. Outsider or frontrunner? Recent developments under international and European law on the status of European Union in international organisations and treaty bodies. – *Common Market Law Review*, 2007, v. 44, n. 1, lk 41 – 68.

¹⁵⁴ M. Cremona. The Draft Constitutional Treaty: External Relations and External Action. – *Common Market Law Review*, 2003, v. 40, n. 6, pp. 1350-1355.

¹⁵⁵ Protokoll nr 36. Üleminekusätete kohta (viide 3).

Tunnustatud õigusteadlaste hinnangul olid aluslepingutes sisalduvad sätted liidu välissuhtlusalase pädevuse kohta fragmenteeritud ja hajali ning ei loonud liikmesriigi ja liidu tegutsemisõiguse ülevaatlikku ja selget süsteemi.¹⁵⁶ Lissaboni lepingus on tehtud samm pädevuste selgema defineerimisele ja piiritlemise suunas olemasoleva õiguse ja kohtupraktika kodifitseerimise kaudu. Lissaboni lepingu ratifitseerimise seaduse seletuskirjas resümeeritakse, et artiklid, milles määratakse kindlaks pädevuse liigid ning valdkonnad, kajastavad kehtivat praktikat ning Euroopa Kohtu pretsedendiõigust. Kui varem tuli pädevuse kindlaksmääramiseks lähtuda EL-i lepingu ja EÜ asutamislepingu erinevatest sätetest ning Euroopa Kohtu praktikast, siis selge ülevaate saamise eesmärgil on pädevusvaldkonnad senisest konkreetsemalt aluslepingus sätestatud.¹⁵⁷

Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklid 2 kuni 4 defineerivad üldiselt Euroopa Liidu ainupädevuses ja liikmesriikidega jagatud pädevuses olevad poliitikavaldkonnad, sh liidu täiendavas pädevuses olevad poliitikavaldkonnad. Need pädevused omandavad oma detailse sisu lepingu 3. osa paragrahvides. Lepingu viiendas osas reguleeritakse liidu välistegevust, sh rahvusvaheliste lepingute sõlmimise korda. Viienda osa artikkel 216 sätestab liidu üldise õiguse sõlmida kõikides liidu poliitikavaldkondades liikmesriike siduvaid rahvusvahelisi lepinguid.

Euroopa Liidul on ainupädevus, sh ainuvälispädevus, tolliliidu küsimustes, siseturu toimimiseks vajalike konkurentsieeskirjade kehtestamiseks, nende liikmesriikide rahapoliitika reguleerimiseks, mille rahaühik on euro, mere bioloogiliste ressursside kaitsel ühise kalanduspoliitika raames ja ühise kaubanduspoliitika valdkonnas. Terves reas valdkondades nagu näiteks kultuur, turism, haridus, tervishoid, on liidul liikmesriikide meetmeid täiendav pädevus, mis sisuliselt tähendab liikmesriikide materiaalsel pädevust nendes valdkondades. Ülejäänud valdkonnad, mis ei kuulu liidu ainupädevusse või täiendava pädevuse hulka, kuuluvad liikmesriikide ja liidu jagatud pädevusse, kus liikmesriigid tegutsevad niivõrd, kuivõrd liit ei ole tegutsenud. Ka jagatud pädevuses olevad peamised valdkonnad on aluslepingus näitlikult nimetatud. Sellisele lahendusele on avaldatud kriitikat, kuna väga avarate poliitikavaldkondade

¹⁵⁶ A. Tizzano (viide 135), lk 137. J. Klabbers (viide 121), lk 174.

¹⁵⁷ Lissaboni lepingu, millega muudetakse Euroopa Liidu lepingut ja Euroopa Ühenduse asutamislepingut, ratifitseerimise seaduse eelnõu seletuskiri, lk 66. Arvutivõrgus kättesaadav (02.03.2010): http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&eid=240477&u=20100302155521

täpsete pädevuskategooriate alla liigitamine võib tulenevalt valdkondade omavahelisest seotusest edaspidi õiguse rakendamisel probleemiks osutada.¹⁵⁸

Lissaboni lepingu väljatöötamisel on peetud seega oluliseks pädevussätete paindlikkust ja dünaamilisust ning ammendava pädevuste loetelu puudumist peaks kompenseerima tugevamad kontrollimehhanismid EL õigusloomes, näiteks rahvusparlamentide poolne eelnõude *ex ante* subsidiaarsuse põhimõttele vastavuse kontroll.¹⁵⁹

Eksklusiivses pädevusvaldkonnas on liidul ainuõigus välislepinguid sõlmida. Autori tõlgenduse kohaselt artikli 2 lõike 1 ELTL kohta võivad liikmesriigid liidu ainupädevusse kuuluvates küsimustes tegutseda ainult liidu volitusel. Kuidas see säte võib mõjutada liikmesriikide õigust sõlmida liidu ainupädevusse kuuluvas valdkonnas rahvusvahelisi lepinguid, analüüsitakse töö teise osa neljandas peatükis.

ELTLis on saanud poliitilise heakskiidu ka Euroopa Kohtu pretsedendiõigusest inspireeritud Euroopa Liidu ainuvälispädevuse eeldused. Pärast aluslepingute muudatusi on rahvusvahelise lepingu sõlmimine Euroopa Liidul ainuvälispädevuses artikli 3 lg 2 ELTL kohaselt siis:

1. kui selle sõlmimise näeb ette liidu seadusandlik akt või
2. kui lepingut on vaja selleks, et võimaldada liidul teostada oma sisemist pädevust või
3. kui selle sõlmimine võib mõjutada ühiseeskirju või muuta nende reguleerimisala.

Oxfordi Ülikooli professori Paul Craigi hinnangul ei arvesta esimene eeldus, et liidul on ainuvälispädevus vaid siis, kui sisemine õigusakt annab sõnaselgelt sellise pädevuse. Teisisõnu võib sätet tõlgendada nii, et kui mõnes EL õigusaktis antakse liidule õigus sõlmida rahvusvahelisi lepinguid, on see õigus automaatselt eksklusiiivne ning liikmesriigid samas valdkonnas enam rahvusvaheliselt tegutseda ei saa.¹⁶⁰

Professor Alan Dashwood leiab, et teisena nimetatud eeldus ei peegelda varasemat kohtupraktikat, kuna see, et ainult liit võiks sõlmida rahvusvahelist lepingut, kui lepingu sõlmimine on vajalik sisemise pädevuse realiseerimiseks, ei vasta tema hinnangul lihtsalt tõele.

¹⁵⁸ J. Jupille. The legal basis game and European governance. Swedish Institute for European Policy Studies (SIEPS), 2006, p. 20.

¹⁵⁹ S. Weatherill. Competence Creep and Competence Control. - Yearbook of European Law, 2004, v. 23, pp. 26-30.

¹⁶⁰ P. Craig. Competence: clarity, conferral and consideration. – European Law Review, 2004, v. 29, p. 329.

Modifitseeritud täiendavuse põhimõttest, mis anti Euroopa Kohtu arvamuses *WTO* asjas¹⁶¹ ja kinnitati üle *Open Skies* kohtuasjas,¹⁶² selgub, et liidul on ainuvälispädevus vaid siis, kui liidu sise- ja välispädevus on niivõrd seotud, et neid saab teostada ainult üheaegselt ja sisemiste autonoomsete eeskirjade kehtestamisega ei ole võimalik aluslepingutes seatud eesmärke saavutada.¹⁶³

Paul. Craigi hinnangul tuleneb teisest kriteeriumist, et liidul on ainuvälispädevus juhul, kui see on vajalik pädevuse teostamiseks liidu siseselt, ja seda isegi siis, kui sisemine pädevus on jagatud liikmesriikidega või täiendava iseloomuga. Sellise järelduse võib tema arvates aga siiski ületada sõna „vajalik“ tõlgendamise ja eeldades, et väline pädevus ei saa liidul olla ulatuslikum kui sisemine pädevus samas valdkonnas.¹⁶⁴

Professor Dashwoodi hinnangul ei vasta varasemale kohtupraktikale ainuvälispädevuse küsimuses ka ülalesitatud kolmas lepingus positiveeritud liidu ainuvälispädevuse eeldus. Tema arvates on tegemist *ERTA*-põhimõtte puuduliku sätestamisega. Nimetatud põhimõtte nõuab ainult, et liikmesriigid hoiduksid rahvusvaheliste kohustuste võtmisest küsimustes, mida on juba reguleeritud liidu õiguses. Praegune redaktsioon võimaldab tõlgendada, et kui välislepingu sõlmimine mõjutab ühiseeskirju, on liidul on ainuvälispädevus kogu kavandatava rahvusvahelise lepingu sõlmimiseks, mitte ainult nende sätete osas, mis liidu õigust mõjutavad. See aga oleks vastuolus Euroopa Kohtu arvamusega *WTO* kohtuasjas ning kuulutaks segalepingute sõlmimise edaspidi võimatuks. Veelgi parem oleks tema hinnangul, kui seda kolmandat liidu ainuvälispädevuse eeldust aluslepingus üldse ei oleks sätestatud, sest liidu pädevuse kasutamisest tekkiv välispädevuse eksklusiivsus tuleneb juba niigi liikmesriikide lojaalsuse põhimõttest, mis on sätestatud artikli 4 lõikes 3 ELL, samuti jagatud pädevuse definitsioonist artikli 2 lõikes 2 ELTL.¹⁶⁵

Professor Dashwood pakub kogu sätte paremaks sõnastuseks hoopis järgmist: „Liidul on ainupädevus sõlmida rahvusvahelisi lepinguid, kui sellise pädevuse annab liidu õigustloov akt või

¹⁶¹ Euroopa Kohtu arvamus nr 1/94 (viide 14), p-d 85-86.

¹⁶² Euroopa Kohtu otsus nr C-467/98 (viide 59), p-d 56-57.

¹⁶³ A. Dashwood. The relationship between the Member States and the European Union/European Community. - *Common Market Law Review*, 2004, v 41, n 2, pp 372-373.

¹⁶⁴ P. Craig (viide 160), lk 330 – 332.

¹⁶⁵ A. Dashwood (viide 163), lk 372-373.

kui lepingu sõlmimine on olemuslikult seotud liidu sisemise pädevuse teostamisega, või nii kaua, kui rahvusvahelise lepingu sõlmimine mõjutab liidu sisemisi eeskirju.¹⁶⁶

Autori hinnangul oleks selline sõnastus tulnud vastu professor Craigi tehtud kriitikale liidu ainuvälispädevuse esimese eelduse kohta. Teine eeldus oleks vabanenud määratlemata „vajalikkuse“ mõistest ning kolmas eeldus saavutanud selguse osas, et ainuvälispädevus tekib vaid liidu ainupädevuses olevates küsimustes.

Professor Marise Cremona heidab ette, et kolmas liidu ainuvälispädevuse eeldus ei erista *a priori* eksklusiivset ja liidu „kasutatud“ pädevust.¹⁶⁷ Võttes aluseks Euroopa Kohtu praktika, ei ole tema hinnangul soovitatav aluslepingus nõuda seda, et väljaspool neid jagatud pädevuses olevaid valdkondi, kus ELTL annab otsesõnu liidule pädevuse sõlmida rahvusvahelisi lepinguid, nagu keskkonnaasjades ja arengukoostöös, pole liidul üldse välispädevust või on üksnes ainuvälispädevus. Liidu ainuvälispädevus ei saa olla normiks.¹⁶⁸ Samuti on professor Craigi hinnangul kolmas ainuvälispädevuse eeldus ebaselge, sest omistab liidule ainuvälispädevuse ka juhul, kui kavandatav rahvusvaheline leping mõjutab näiteks jagatud pädevuses olevat õigusakti.¹⁶⁹

Õigusteadlastel ei ole seega kujunenud üldist veendumust, et Euroopa Kohtu praktikat on aluslepingutes täpselt kajastatud, olgugi, et see seati lepingu väljatöötamisel eesmärgiks. Käesoleva töö autor nõustub selle kriitikaga. Lisaks on analüüsitud artikli 3 lõikes 2 sõnastuslikku laadi probleemi, mis muudab sätte sisu mõnevõrra absurdseks. Tegelikult ei mõjuta liidu õigust liidu välislepingu sõlmimine, vaid risk, et liikmesriigi teatud leping võiks mõjutada liidu sisemisi eeskirju ja sellest tulenevalt nende ühetaolist kohaldamist.

Käesoleva töö autori hinnangul oleks võinud kaaluda ELTL artikli 3 lõiget 2 sõnastamist lahtise loeteluna. Senise kohtupraktikaga oleks kõnealuse sätte saanud paremini siduda siis, kui oleks sätestatud, et liidu ainuvälispädevusse kuulub rahvusvahelise lepingu sõlmimine „vähemalt järgmistel juhtudel“. Autori arvates oleks varasemaga võrreldes, kus liidu ainuvälispädevust aluslepingus ei reguleeritud, õigusselgust tõstnud igal juhul ka selline lähenemine.

¹⁶⁶ Samas, lk 373.

¹⁶⁷ M. Cremona (viide 34), lk 61.

¹⁶⁸ Samas, lk 62.

¹⁶⁹ P. Craig (viide 160), lk 329.

Töö autori hinnangul ei arvesta ELTLis toodud liidu ainuvälispädevuse tekke eelduste loetelu kolmas punkt, et mitmeid kodifitseeritud põhimõtteid on pretsedendiõiguses täpsustatud, näiteks *WTO* ja *Lugano* kohtuasjades, kus lisaks sisemiste eeskirjade olemasolule nimetati ühenduse ainuvälispädevuse tekkealusena valdkonna täielikku harmoneerimist või kolmandate riikide kodanike õiguste reguleerimist teiseses õiguses.

Euroopa Liidul on ELTL alusel ainuvälispädevus ka siis, kui lepingut on vaja sisemise pädevuse teostamiseks. Kui võtta aluseks *WTO* arvamus, siis tekib liidul aluslepingu sättest vajalikkuse kriteeriumi alusel ainuvälispädevus tingimusel, et sisemiste autonoomsete eeskirjadega ei ole võimalik liidu eesmärki saavutada ja sise- ja välispädevus on omavahel olemuslikult seotud. Mitmed tunnustatud õigusteadlased on leidnud, et vajalikkuse kriteerium ei ole üldse sobiv iseloomustamiseks liidu ainuvälispädevust (vt peatükk 1.2.3). Seetõttu, ja kuna ainupädevuse puhul ei saaks vajalikkuse tingimust siduda ka subsidiaarsuse põhimõtte rakendamisega, kahtleb autor ka teine ainuvälispädevuse tekke eelduste punkti sobivuses.

Samuti ei vasta autori arvates ainuvälispädevuse tekke eelduste loetelu esimene punkt – rahvusvahelise lepingu sõlmimine, kui selle näeb ette liidu seadusandlik akt – täielikult senisele kohtupraktikale ning mõjutab pädevuse andmise põhimõtet. Ainuvälispädevust ei saa liidul olla terve rahvusvahelise lepingu sõlmimiseks siis, kui kavandatava lepingu reguleerimisala ei ole täielikult liidu pädevuses. Võib olla tõenäoline, et isegi, kui liidu seadusandlik akt näeb ette välislepingu sõlmimise, ei ole selle välislepingu kõigi sätete osas otsuse tegemine liidu ainupädevuses. Seetõttu ei pruugi liidule rahvusvahelise lepingu õiguse andmine teiseses õiguses kutsuda alati esile liidu ainuvälispädevust.

Lissaboni lepinguga jõustunud Euroopa Liidu toimimise lepingus ei ole Euroopa Liidu välispädevust liikmesriikidega jagatud pädevusvaldkondades otseselt reguleeritud. Autori hinnangul tuleb siin analoogia korras kohaldada Euroopa Liidu sisemist jagatud pädevust ja selle teostamist reguleerivaid sätteid ja protokolle.

Artikli 2 lõige 2 ELTLis sätestab, et liikmesriigid võivad oma pädevust teostada niivõrd, kui liit ei ole seda teinud. Euroopa Liidu lepingule ja Euroopa Liidu toimimise lepingule lisatud protokoll nr 25 selgitab, et kui liit on teatud valdkonnas võtnud vastu meetmeid, siis hõlmab

viidatud artiklis sätestatud jagatud pädevuse teostamise ulatus üksnes neid elemente, mida asjaomane liidu õigusakt reguleerib, ega laiene kogu valdkonnale.¹⁷⁰ Ainuvälispädevus tekib liidul ennekõike *ERTA*-doktriini silmas pidades siis, kui liit on jagatud pädevust kasutanud ja võtnud vastu sisemisi õigusakte. Siis kaotab liikmesriik oma regulatiivse pädevuse vastavas valdkonnas, kuid ainult osas, mis läheb vastuvõetud sätetega vastuollu ja mõjutab nende kohaldamist. Ka *Lugano* kohtuasjas rõhutas Euroopa Kohus, et iga liikmesriigi kavandatava välislepingu sätte mõju liidu õigusele tuleb hinnata eraldi ning üldistusi terve lepingu osas teha ei saa. Seega annavad ELTL sätted liidu ja liikmesriikide jagatud pädevuse teostamise kohta autori hinnangul päris täpselt edasi senist kohtupraktikat. (vt ka autori järeldusi punktis 1.2.2).

Täiesti uus aspekt on sätestatud artikli 2 lõike 2 ELTL teises lauses, mille järgi liikmesriigid teostavad taas oma pädevust niivõrd, kuivõrd liit on otsustanud oma pädevuse teostamise lõpetada. Vastavalt 13. detsembril 2007. a alla kirjutatud Lissaboni lepingu lõppaktile lisatud deklaratsioonile nr 28 pädevuse piiritlemise kohta, tekib viimati nimetatud olukord juhul, kui EL institutsioonid on otsustanud õigusakti kehtetuks tunnistada, seda eelkõige eesmärgiga tagada subsidiaarsuse ja proportsionaalsuse põhimõtte pidev kohaldamine.¹⁷¹ Kui liidu sisemised sätted tunnistatakse kehtetuks, näeb ELTL ette liikmesriikide regulatiivse pädevuse taastamise.

Siin on lepingu autorid *ERTA*-põhimõtet täiendanud ning täitnud lünga, millele on viidanud näiteks õigusteadlane David O'Keefe.¹⁷² Varem polnud selge, kas liikmesriikide tegutsemisõigus taastub või mitte, kuna see oleks võinud ohustada liidu potentsiaalset tegevussoovi tulevikus. Kuigi valitsustevahelise konverentsi lõppaktile lisatud deklaratsioonil ei ole õiguslikku iseloomu, on tal poliitilise juhisena autori arvates ilmselge mõju tulevasel aluslepingu tõlgendamisel.

Täiendava pädevuse valdkondades ei teki liidul pädevuse kasutamisest ainupädevust. Liidu tegutsemine nendes valdkondades ei võta liikmesriikidelt iseseisva tegutsemise õigust. Liidu täiendava ja koordineeriva pädevuse valdkondades sõlmitud liidu välislepingutel ei n.ö pädevust hõivavat efekti ja nende kaudu ei saa liikmesriigi siseriiklikku õigust harmoneerida.¹⁷³

¹⁷⁰ Protokoll nr 25. Jagatud pädevuse teostamise kohta (viide 3).

¹⁷¹ Lissaboni lepingu, millega muudetakse Euroopa Liidu lepingut ja Euroopa Ühenduse asutamislepingut, ratifitseerimise seaduse eelnõu seletuskiri (viide 157), lk 65.

¹⁷² D. O'Keefe (viide 41), lk 187.

¹⁷³ M. Cremona (viide 34), lk 49.

Artikkel 216 ELTL annab liidule üldise pädevuse sõlmida rahvusvahelisi lepinguid, kuid ei lähtu liidule antud pädevuse põhimõttest, vaid järgib samuti kohtupraktikas kujunenud tuletatud välispädevuse põhimõtteid. Selle asemel, et märkida, et liit võib oma pädevuse piires ja aluslepingus seatud eesmärkide täitmiseks võtta rahvusvaheliste lepingutega kolmandate riikide või rahvusvaheliste organisatsioonide suhtes kohustusi, mida käesoleva töö autor pidanuks kõige selgemaks lahenduseks, kuivõrd artiklis 216 on püütud rõhuda liidu sise- ja välispädevuse paralleelsusele, sätestatakse artiklis 216 märksa abstraktsemalt ja tingimuslikult, et liit võib sõlmida lepingu ühe või mitme kolmanda riigi või rahvusvahelise organisatsiooniga:

1. kui aluslepingutes on nii sätestatud või
2. kui lepingu sõlmimine on vajalik mõne aluslepingutes seatud eesmärgi saavutamiseks liidu poliitika raames, kui lepingu sõlmimise näeb ette liidu õiguslikult siduv akt või
3. kui see võib mõjutada ühiseeskirju või muuta nende reguleerimisala.

Professor Piet Eeckhouti arvates väljendab esitatud säte pädevuse andmise ja limiteerituse põhimõtet, hõlmates ka subsidiaarsuse ja proportsionaalsuse põhimõtet. Säte seob tema arvates rahvusvaheliste lepingute sõlmimise õiguse liidu poliitika ja eesmärkidega. Liidu pädevust tohib tõepoolest kasutada vaid siis, kui see on vajalik liidu eesmärkide saavutamiseks. See, kas eesmärgi saavutatakse sisemise õiguse või rahvusvaheliste lepingute abil, ei oma tema arvates tähtsust.¹⁷⁴

Kuigi sätte eesmärk on kasvatada õiguskindlust ning anda selgemat liidu välispädevuse definitsiooni, ei tohiks sätet siiski tõlgendada kui liidu seadusandja vabadust anda liidu sisemistes õigusaktides välislepingute sõlmimise volitusi ilma igasuguste piiranguteta, leiab professor Cremona. Kindlasti peab välislepingute sõlmimisel jääma püsima liidu spetsiifilise õigusliku aluse nõue ning teise õigusakti vastavus selle õigusliku aluse ulatusele. Tema hinnangul ei arvesta artikkel 216 ELTL *Lugano* kohtuarvamuses hoolikalt välja toodud tuletatud välispädevuse eksklusiivse ja jagatud iseloomuga. Kohtupraktikas on „ühiseeskirjade mõjutamist“ seostatud liidu ainupädevusega, kuid selle sätte eesmärgiks ei saa olla vaid liidu ainupädevusse kuuluvate välislepingute sõlmimiseks volituste andmine.¹⁷⁵

¹⁷⁴ P. Eeckhout (viide 43), lk 136.

¹⁷⁵ M. Cremona (viide 34), lk 58. Vt ka Euroopa Kohtu arvamus nr 1/03 (viide 52), p-d 114-115.

Durhami Ülikooli Euroopa õiguse õppejõud Robert. Schütze on leidnud, et sõna „vajalik“ normatiivne väärtus on ülehinnatud. Kuna vajaduse määratlemine on jäetud liidu poliitilistele organitele, ennekõike Euroopa Liidu Nõukogule, siis selle hinnangu ettearvamatus tõttu vajalikkuse piiritlemine lepingute sõlmimise pädevuse selgitamisel liikmesriike ei aita. Seda enam, et aja jooksul on sõna tähendus muutunud „soodustavaks“. Kui vastus testile, kas välispädevust on vaja selleks, et tulevikus kasutada omistatud sisemist pädevust, on olnud jaatav, siis on kohud omistanud ühendusele ainupädevuse.¹⁷⁶

Mis puutub lepingu struktuuri, siis siin leiab professor Cremona, et liidu välispädevuse reguleerimisel oleks võinud lepingu autorid valida: kas jätta viited välispädevusele materiaaõigusnormidesse täielikult lisamata ja lugeda piisavaks artikkel 216 ELTL üldsättena, anda materiaaõiguse sätetes liidule alati ka välispädevus vastavalt liidu pädevuse iseloomule või näha ELTL III osa meetmete jaoks selles osas ette üldine välispädevust käsitlev erisäte.¹⁷⁷

Euroopa Liidu toimimise lepingu puhul on autori arvates tähelepanuväärne, et ei reguleerita detailsemalt segalepingute sõlmimise, läbirääkimiste ega allkirjastamise korraldust.¹⁷⁸ Loomulikult laienevad neile protseduuridele lojaalsuse ja ausa koostöö sätted, kuid läbipaistvust ja õiguskindlust oleks tõstnud ka selle küsimuse täpsem käsitus aluslepingutes.

Eeltoodut kokku võttes resümeerib autor, et Lissaboni leping ei täida Euroopa Liidu välispädevuse selgema piiritlemise eesmärki täielikult. Kuigi püüdu pädevusi täpsustada ja klassifitseerida tuleb siiski tunnustada. Pädevuste liiga täpse kataloogi andmine aluslepingus tooks autori arvates tõenäoliselt kaasa pädevuse vastavalt vajadusele võimalikult avara tõlgendamise. Ka liidu pädevuste nõ negatiivse loetelu andmine ei pruugiks kvalitatiivselt midagi muuta, kuna piiraks liialt organisatsiooni dünaamilist arengut.¹⁷⁹ Samas on mõned liikmesriigid pädevuste jaotust Lissaboni lepingu järgselt analüüsinud. Saksamaa Föderaalne Konstitutsioonikohus on reaktsioonina uutele aluslepingutele defineerinud koguni pädevuste ringi, mis on Saksa riigi jaoks võõrandamatud ja mida Euroopa Liidule mingil juhul üle kanda ei saa. Nimetatud põhiseaduskohus on defineerinud viis valdkonda, mis on liikmesriigi *domaine réservé*: kriminaalõigus, jõu siseriiklik ja välismaine kasutamine, fiskaalpoliitika põhiotsused,

¹⁷⁶ R. Schütze (viide 138), lk 239, allmärkus 57.

¹⁷⁷ M. Cremona (viide 34), lk 58.

¹⁷⁸ Näiteks peamiselt artiklis 217 või ka artiklis 218 ELTL (viide 3).

¹⁷⁹ A. Mignolli, A. The EU's powers of external relations. - The International Spectator, 2002, v. 37, n. 3, p. 112.

õiglane sotsiaalne kord, olulised kultuurilised otsustused, näiteks perekonnaõigust, haridussüsteemi ja usukogukondi puudutavad otsused.¹⁸⁰ Kriminaalõiguse valdkonnas leiab põhiseaduskohus, et Saksamaa konstitutsioonilise identiteedi riivamise võimalus on juba silmapiiril.¹⁸¹ Samuti on nimetatud põhiseaduskohus saatnud Euroopa institutsioonidele looritatud vihjeid ettevaatuseks oma pädevuse määratlemisel ka välismaiste otseinvesteeringute valdkonnas,¹⁸² maksude harmoneerimisel ja muudes siseriiklikule eelarvemenetlusele mõju avaldavates tegevustes.¹⁸³

Kuidas siis suhtuda Euroopa Kohtu pretsedendiõiguse sätestamisesse aluslepingutes. Ilmselt on keeruline leida sõnu, mis adekvaatselt kirjeldavad kohtulahendite kõiki nüansse. Teisalt tõusetuvad alati poliitilised küsimused, kas kohtunikuõigus vastab liikmesriikide poliitilistele tõekspidamistele oma pädevuse loovutamises.

Liidu välispädevuse selgem reguleerimine aluslepingutes oleks autori hinnangul olnud soovitav. Autori arvates oleks liidu ainuvälispädevuse küsimust võinud lisaks alusleping sätetele käsitleda mõnes aluslepingutele lisatud protokollis või deklaratsioonis nagu on toimitud Euroopa Kohtu pretsedendiõigusest tuntud Euroopa õiguse ülimuslikkuse põhimõtte puhul või Maastrichti lepingule lisatud deklaratsioonis *ERTA* kohtulahendi rakendamise kohta.¹⁸⁴

Autori hinnangul võib keeruka ja detailitundliku kohtupraktika poolik kodifitseerimine aluslepingus kaasa tuua senise *acquis* ja kohtupraktika moonutamise või vastupidi, kohtupraktika jätkab varasemat eesmärgipärast tõlgendamist ega heida oma seniseid järeldusi üle parda ning püüab alusleping sätetele oma varasemate lahendite valguses anda mõistlikku sisu. Seda, kuidas liidu ainuvälispädevuse määratlemise kord praktikas rakendub ja eespool viidatud tõlgendusprobleemidest jagu saadakse, näitab tulevik.

¹⁸⁰ Saksamaa Föderalse Konstitutsioonikohtu nn *Lissaboni* otsus (viide 15), punkt 252.

¹⁸¹ Samas, p-d 345, 352 ja 361.

¹⁸² Samas, p-d 377-380.

¹⁸³ Samas, punkt 256.

¹⁸⁴ Valitsustevahelise konverentsi 7. veebruari 1992. aasta lõppakt ja deklaratsioonid (viide 51).

2 TULETATUD VÄLISPÄDEVUSE DOKTRIINI RAKENDAMINE EUROOPA LIIDU TSIVILÕIGUSALASE KOOSTÖÖ VALDKONNAS. MIS SAAB EUROOPA LIIDUGA ÜHINEMISEL LIIKMESRIIKIDE VÄLISLEPINGUTEST JA MIDA TEHA SIIS, KUI EUROOPA LIIDUL EI OLE TULEVIKUS HUVI OMA AINUPÄDEVUSES OLEVAS KÜSIMUSES VÄLISLEPINGUT SÕLMIDA?

Euroopa õiguse ja rahvusvahelise õiguse vaherkord on Euroopa õiguse tõlgendamisel üha kasvava tähtsusega teema.¹⁸⁵ Juba *Van Gend en Loos*'i kohtuasjas leidis Euroopa Kohus, et Euroopa Majandusühendus moodustab rahvusvahelises õiguses uue õiguskorra, mille huvides liikmesriigid piiravad oma suveräänseid õigusi ja mille subjektideks on nii liikmesriigid kui nende elanikud.¹⁸⁶ Olgugi, et Euroopa õigus võlgneb oma eksistentsi rahvusvahelisele õigusele, liigub Euroopa õigussüsteem sammhaaval eraldiseisva õiguskorra loomise poole.¹⁸⁷ Küsimusele, kas rahvusvaheline õigus ja Euroopa õiguskord on teineteisest juba eraldi seisvad õigussüsteemid, on vastust otsinud mitmed õigusteadlased.

Hoolimata sellest, et aluslepingutel arvatakse olevat konstitutsiooniline iseloom, on nad sõlmitud rahvusvaheliste lepingute õigust järgides. Endine Edinburgi ülikooli professor ja õigusfilosoof Neil MacCormick arutleb, et lisaks aluslepingu tingimustele on riigid enne ühinemist Euroopa Liiduga teadlikud ka Euroopa Kohtu doktriinidest liidu õigusaktide otsekohaldatavuse, ülimuslikkuse ja uue õiguskorra kohta. Sõlmides ühinemislepingu on riigid rahvusvahelise õiguse alusel kinnitanud oma nõustumist selliste tingimustega. Nad on mõned oma suveräänsetest õigustest üle kandnud Euroopa Liidule, kuid säilitanud oma pädevuse teiste eesmärkide täitmiseks.¹⁸⁸ Autori arvates kehtib see järeldus ka Euroopa Ühenduse tuletatud välispädevuse doktriini kohta.

Euroopa Kohus on siiski mitmel korral asunud seisukohale, et ühendusel tuleb oma pädevuse teostamisel arvestada rahvusvahelise õiguse norme ja ühenduse õigust tuleb tõlgendada

¹⁸⁵ C. Panayi (viide 19), lk 317.

¹⁸⁶ Euroopa Kohtu 5. veebruari 1963.a otsus kohtuasjas 26/62: *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration*. – EKL 1963, lk 1.

¹⁸⁷ C. Panayi (viide 19), lk 319.

¹⁸⁸ N. MacCormick. *The European Commonwealth. - Constructing Legal Systems*. „European Union“ in *Legal Theory*. – MacCormick, N. (ed.). Kluwer, 1997, p. 335. Saksamaa Föderaalne Konstitutsioonikohus on seda mõtet korranud *Lissaboni* otsuses (viide 15), punktis 237.

rahvusvahelise õiguse asjakohaste sätete valguses.¹⁸⁹ See kohtupraktikast tulenev reegel kajastub autori hinnangul Euroopa Liidu lepingu artikli 3 lõikes 5, mille järgi: „Suhetes maailmaga kaitseb ja edendab liit oma väärtusi ja huve ning aitab kaasa oma kodanike kaitsele. Ta toetab rahu, turvalisust, maailma säästvat arengut, rahvaste solidaarsust ja vastastikust austust, vaba ja ausat kaubandust, vaesuse kaotamist ning inimõiguste, eriti lapse õiguste kaitset, **samuti rahvusvahelise õiguse ranget järgimist** [autori rõhutus] ja arendamist, sealhulgas ÜRO põhikirja põhimõtete austamist.“.

Euroopa Kohtu tõlgenduste kohaselt seisavad Euroopa esmasest õigusest kõrgemal rahvusvahelise õiguse *jus cogens* normid, millest ei või kõrvale kalduda. Sellisteks normideks peetakse näiteks ÜRO harta sätteid.¹⁹⁰ Euroopa Liidu toimimise lepingu (praeguse) artikli 351 lõige 1, mis reguleerib liikmesriikide enne Euroopa Liiduga ühinemist sõlmitud rahvusvaheliste lepingute ja Euroopa õiguse suhet, on õigusteadlaste hinnangul rahvusvahelise õiguse *jus cogens* normide mõju arvestanud,¹⁹¹ kuigi sätte sõnastus lubab liikmesriike vastuolude korral selliste normidega jätta liidu õigus kohaldamata, aga ei kohusta seda tegema.¹⁹²

Rahvusvahelise tavaõiguse põhimõtteid, sh autori arvates ka rahvusvaheliste lepingute sõlmimise põhimõtteid, mis on kodifitseeritud rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioonis, on Euroopa Kohus pidanud Euroopa Liidus esmaste õigusallikate hulka kuuluvaiks.¹⁹³ Liidu enda poolt sõlmitud rahvusvahelisi lepinguid või segalepinguid peetakse õiguskirjanduses Euroopa esmase ja teisese õiguse vahepeale jäävateks.¹⁹⁴ Liikmesriikide poolt nende endi vahel või kolmandate riikidega sõlmitud lepingud paigutatakse hierarhiliselt koguni Euroopa teisest

¹⁸⁹ Euroopa Kohtu 24. novembri 1992. a otsus kohtuasjas nr C-286/90: *Anklagemyndigheden v Peter Michael Poulsen and Diva Navigation Corp.* – EKL 1992, lk I-6019, p 9; Euroopa Esimese Astme Kohtu 21. septembri 2005. a otsus kohtuasjas nr T-315/01: *Yassin Abdullah Kadi v Council and Commission.* - EKL 2005, lk II-3649, p-d 182-183, 208.

¹⁹⁰ Viimase osas on seisukoha võtnud ka Euroopa Esimese Astme Kohus 21. septembri 2005. a otsuses kohtuasjas nr T-306/01: *Ahmed Ali Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities.* – EKL 2005, lk II-3533.

¹⁹¹ M. Szabo. The EU under Public International Law: Challenging Prospects. - The Cambridge Yearbook of European Legal Studies, 2007-2008, v. 10, p. 307. (Praegune) art 351 ELTL arvestab M. Szabo hinnangul *nemo plus juris* põhimõtet, mille kohaselt ei saa liidule üle anda pädevusi, mida riigil lepingu sõlmimise hetkel ei ole, kuna pädevus on üle antud kellelegi teisele.

¹⁹² P. Eeckhout (viide 14), lk 23.

¹⁹³ Euroopa kohtu 16. juuni 1998. a otsus kohtuasjas C-162/96: *A. Racke GmbH & Co. v Hauptzollamt Mainz.* – EKL 1998, lk I-3655, p 45; Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas nr C-286/90 (viide 189), p 9. R. Holdgaard leiab, et pigem peaks rahvusvaheline tavaõigus paiknema Euroopa esmase ja teisese õiguse vahepeal, nii ei ohustaks rahvusvaheline õigus liidu õiguskorra autonoomsust. R. Holdgaard. Principles of Reception of International Law in Community Law. - Yearbook of European Law, 2006, v. 25, p. 267.

¹⁹⁴ H. Hofmann, Agreements in EU law. - European Law Review, 2006, v. 31, n. 6, p. 810.

õigusest madalamale, kuna liikmesriigid ei tohi sõlmida rahvusvahelisi lepinguid, mis on vastuolus Euroopa õigusega. Euroopa õigusega vastuolus olevad liikmesriikide lepingud kolmandate riikidega tuleb enne liiduga ühinemist ära muuta või lõpetada. Olgugi, et artikkel 351 ELTL võimaldab liikmesriikidel oma kohustusi kolmandate riikide suhtes edasi täita olukorras, kus leping on sõlmitud enne Euroopa õiguse siduvaks muutumist, on mõnede õigusteadlaste hinnangul aluslepingus pööratud kolmandate riikide huvidele liiga vähe tähelepanu.¹⁹⁵

Seega ei ole Euroopa õigus ja rahvusvaheline õigus teineteist täielikult välistavad õigussüsteemid ja liidu õigusloomes ning õiguse rakendamisel tuleb arvestada ka rahvusvahelise õiguse normide ja põhimõtetega, sealhulgas liikmesriikide rahvusvaheliste kohustustega. Euroopa Kohtu viimase aja praktika enne liiduga ühinemist sõlmitud rahvusvaheliste lepingute kohaldamise osas on autori arvates naasnud pigem uue Euroopa õiguskorra idee juurde ning asunud liikmesriikide varasemate lepingute kohaldamise küsimuses võrdlemisi karmile positsioonile.

Alljärgnevalt uuritakse, kuidas on Euroopa Liidu toimimise lepingu praegune artikkel 351 (ex artikkel 307 EÜAL), Viini konventsioonis kodifitseeritud rahvusvaheline tavaõigus ja ühenduse sambas kujunenud Euroopa Ühenduse tuletatud välispädevuse doktriin mõjutanud liikmesriikide tsiviilõiguslaste rahvusvaheliste lepingute kohaldamist. Selleks piiritletakse esmalt Euroopa Liidule aluslepinguga antud pädevus Euroopa Liidu tsiviilõigusalasest koostöös. Seejärel uuritakse Euroopa Liiduga ühinemise mõju liikmesriikide rahvusvaheliste lepingute kehtivusele ja kohaldamisele, tuuakse näiteid Euroopa Ühenduse tsiviilõigusalasest koostööst ja vaadeldakse, kuidas on liidu pädevuse kasv mõjutanud liikmesriikide rahvusvahelisi lepinguid. Lõpuks antakse hinnang liikmesriikide võimalusele sõlmida rahvusvahelisi lepinguid pärast Euroopa Liiduga ühinemist, olukorras, kus liidul pole välislepingu sõlmimiseks huvi, kuid liikmesriigil pole välislepingu sõlmimiseks iseseisvat pädevust.

¹⁹⁵ M. Szabo (viide 191), lk 311-313.

2.1 Euroopa Liidule tsiviilõiguslaseks koostöök antud pädevus

Vabadusel, turvalisusel ja õiglusel rajanev ala tuli uue poliitikavaldkonnana Euroopa Liidu õiguskorda Maastrichti lepinguga.¹⁹⁶ Amsterdami lepinguga tõsteti tsiviilõiguslase koostöö sätteid Euroopa Liidu kolmandast sambast esimesse sambasse,¹⁹⁷ millega laiendati ühenduse õigusloomepädevust rahvusvahelise eraõiguse ja tsiviilprotsessiõiguse valdkonnas. Teisisõnu inkorporeeriti rahvusvahelise eraõiguse ja tsiviilprotsessiõiguse sätteid siseturu sätete hulka, eesmärgiks õiguskindluse tõstmine ja liikmesriikide kodanike õiguspärase ootuse arvestamine ühetaolise kohtuotsuse saamiseks mis tahes Euroopa Liidu liikmesriigis.¹⁹⁸ See muudatus tõi kaasa võimaluse edendada Euroopa tsiviilõiguse arengut ühenduse institutsioonilises raamistikus, valitsustevahelisest koostööst väljaspool. Muudatus avas uued võimalused õigusloomeks ning konventsioonide asemel asuti valdkonda reguleerima peamiselt määrustega.

2.1.1 Euroopa Liidu formaalne pädevus tsiviilõiguslase koostöö valdkonnas

Euroopa Liidu tsiviilõiguslase koostöö õigusaktideks on määrused ja direktiivid, välissuhtlust puudutavates küsimustes Euroopa Liidu Nõukogu otsused läbirääkimisjuhiste kohta või välislepingute allkirjastamise või ratifitseerimise kohta. Õigusaktid võetakse üldjuhul vastu koostöös Euroopa Parlamendiga tavamenetluse käigus (varasem kaasotsustusmenetlus), perekonnaõigust puudutavates küsimustes võetakse meetmed Euroopa Liidu Nõukogus vastu ühehäälselt, konsulteerides eelnevalt Euroopa Parlamendiga. Ühehäälsuse nõuet perekonnaõiguse küsimustes põhjendatakse erinevustega liikmesriikide perekonnaõiguslikes traditsioonides, kuid see nõue ei ole absoluutne. Euroopa Liidu Nõukogu võib ELTLis sätestatud uue õigusena algatada perekonnaõigust puudutavate õigusaktide menetluskorra muutmise, kui ta võtab ühehäälselt vastu Euroopa Komisjoni ettepaneku, millega määratakse kindlaks nende perekonnaõiguse küsimuste ring, mille reguleerimisel võib kasutada seadusandlikku tavamenetlust. Enne sellise otsuse tegemist tuleb Nõukogul konsulteerida Euroopa Parlamendiga

¹⁹⁶ Treaty on European Union - ELT C 191, 29.07.1992.

¹⁹⁷ Tsiviilõiguslase koostöö sätteid tõsteti Euroopa Ühenduse Asutamislepingu IV jaotisesse. Amsterdami leping. Konsolideeritud lepingud. (viide 20).

¹⁹⁸ J. Basedow. The Communitarization of the Conflict of Laws under the Treaty of Amsterdam. - Common Market Law Review, 2000, v. 37, n. 3, p. 703.

ning oodata ära rahvusparlamentide seisukohad. Seni, kuni formaalse pädevuse laiendamise vastu on mõni rahvusparlament, säilitatakse perekonnaõiguse reguleerimisel ühehäälsuse nõue.

Taani ei osale liidu õigusaktide vastuvõtmisel ELTL kolmanda osa V jaotise alusel ning Taani suhtes ei ole siduv ega kohaldatav ükski selle jaotise säte, ükski selle jaotise alusel vastuvõetud meede, sõlmitud rahvusvaheline leping ega ükski mõnda sellist sätet tõlgendav Euroopa Kohtu otsus.¹⁹⁹ Samuti ei kohaldata ELTL kolmanda osa V jaotist Iirimaa ja Suurbritannia suhtes, välja arvatud juhul, kui nimetatud riigid teatavad kolme kuu jooksul pärast nõukogule õigusloome ettepaneku esitamisest oma soovist kavandatud õigusakti menetlemisel ja rakendamisel osaleda. Neil on selline õigus ka mis tahes ajal pärast meetme vastuvõtmist.²⁰⁰

2.1.2 Euroopa Liidu materiaalne pädevus tsiviilõiguslase koostöö valdkonnas

Amsterdami lepingu järgselt sai Euroopa Ühendus õiguse kehtestada võtta tsiviilõiguslase koostöö raames siseturu häireteta toimimiseks vajalikul määral piiriülese toimega meetmeid, mis hõlmavad kohtu- ja kohtuväliste dokumentide piiriülese kätteandmise süsteemi, tõendite kogumisel tehtava koostöö ja tsiviil- ja kaubandusajades tehtud otsuste vastastikune tunnustamise ja täitmise täiustamist ja lihtsustamist. Samuti anti ühendusele pädevus võtta siseturu häireteta toimimiseks vajalikul määral piiriülese toimega meetmeid liikmesriikides seaduste ja kohtualluvuse konflikti suhtes kohaldatavate eeskirjade kokkusobivuse ja liikmesriikides kohaldatavate tsiviilkohtumenetluse normide kokkusobivuse edendamiseks.²⁰¹ Täna on vastu võetud arvukalt tsiviilõiguslase koostööd reguleerivaid meetmeid, alustades piiriülese mõjuga maksejõuetusmenetluse reeglite ühtlustamisest liikmesriikides ja lõpetades liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel läbirääkimiste pidamise ja lepingute sõlmimise korraga, mis puudutab nii lepingulistele ja lepinguvälisete võlasuhetele kohaldatava õiguse kui ülalpidamiskohustuste valdkonda (vt lisa 1).

Enne Lissaboni lepingu jõustumist oli liidu tsiviilõiguslase pädevus piiratud niisiis meetmetega, mis osutusid vajalikuks siseturu tõrgeteta toimimiseks ja millel oli piiriülene toime, kuid pärast

¹⁹⁹ Protokoll 22. Taani seisukoha kohta (viide 3).

²⁰⁰ Protokoll 21. Ühendkuningriigi ja Iirimaa seisukoha kohta vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala suhtes (viide 3).

²⁰¹ Euroopa Ühenduse Asutamislepingu artikkel 65 (viide 20).

lepingu jõustumist säilitab õigusloomealgatuseks kohustusliku tingimuse rolli autori hinnangul vaid neist eeldustest viimane. ERTL artiklis 81 rõhutatakse õigusloome olulisust siseturu toimimise eesmärgil, kuid see ei ole enam liidu pädevuse tekke eeltingimuseks. Ilmselt on sellise muudatuse tinginud tsiviilõiguslase koostöö õigusaktide menetluses liikmesriikide poolt sageli esitatud vastuväited, nagu ei oleks võimalik mõistlikult eeldada näiteks perekonnaõiguslaste, pärimisõiguslaste ja rahvusvahelise eraõiguse alaste sätete otsest mõju siseturule. Ühendkuningriigi õigusteadlaste hinnangul on artikkel 81 ERTL seega varasemaga võrreldes laiendanud liidu pädevust tsiviilõiguslase koostöö valdkonnas.²⁰² Samas ei ole selline pädevuse laiendamine Ühendkuningriigi jaoks aktuaalne, kuna neil on tsiviilõiguslase koostöö õigusaktide kohaldamiseks valikuvõimalus, nn *opt-out*.

Seevastu meetmete piiriülene toime jääb käesoleva töö autori arvates jätkuvalt Euroopa tsiviilõiguslase koostöö õigusaktide vastuvõtmise eeltingimuseks. Kuid see mõiste ei ole autori arvates selgelt piiritletud. Mõistet võib tõlgendada kui liidu pädevust reguleerida õigussuhteid, mille mõlemad pooled asuvad ühes liikmesriigis, aga mille mõju ulatub ühest liikmesriigist kaugemale (näiteks toimub vaidlust põhjustav sündmus teises liikmesriigis), või kui liidu pädevust reguleerida õigussuhteid, mille osapooled asuvad igal juhul eri liikmesriikides. Kui otsida vastust senisest õigusloomepraktikast, siis on peale jäänud viimati nimetatud määratlus, mida on eelistanud liikmesriigid. Näiteks Euroopa maksekäsmenetlust puudutava määruse vastuvõtmisel on märgitud, et „piiriülene juhtum“ selle õigusakti kontekstis on olukord, mille korral vähemalt ühe vaidluse poole alaline elu- või asukoht või peamine elukoht on muus liikmesriigis kui selles, kus asub avaldusega tegelev kohus.²⁰³ Ka Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi vahendusmenetluse teatavate aspektide kohta tsiviil- ja kaubandusajades läbirääkimistel pooldas enamuse liikmesriike direktiivi kohaldamisala piiramist nii, et see hõlmaks vaid reaalseid piiriüleseid vaidlusi.²⁰⁴ Euroopa Komisjon oli seisukohal, et ei ole tarvidust piirata direktiivi reguleerimisala ainult piiriülestest asjaoludest tingitud takistuste kõrvaldamisega või

²⁰² J. Harris. The English Response to Europeanisation of Private International Law. - Journal of Private International Law, 2008, v. 4, n. 3, pp. 358-359.

²⁰³ Artikkel 3. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus 1896/2006/EÜ, millega luuakse Euroopa maksekäsmenetlus. - ELT L 399, 30.12.2006, lk 1. Euroopa Komisjon soovib siiski järjekindlalt laia tõlgendust, mille järgi ei tähenda meetme piiriülene toime ilmingimata seda, et vaidluse osapooled peaksid asuma erinevates liikmesriikides. Vaata näiteks Euroopa Komisjoni ettepaneku punkti 2.2.2: Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council creating a European order for payment procedure. COM (2004) 0173 final. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004PC0173:EN:HTML>

²⁰⁴ Artikkel 2. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2008/52/EÜ, vahendusmenetluse teatavate aspektide kohta tsiviil- ja kaubandusajades. - ELT L 136, 24.05.2008 lk 3.

lihtsustada ainult nende vaidluste lahendamist, mille puhul esineb mis tahes piiriüleseid asjaolusid. Piiriüleste asjaolude esinemise selgesõnaline tingimuseks seadmine ei oleks kooskõlas kavandatava direktiivi eesmärkidega ning töötaks vastu siseturu korralikule toimimisele. Seega peab direktiivi saama kohaldada kõikidel juhtudel hoolimata piiriüleste asjaolude esinemisest vahenduse või kohtumenetluse ajal.²⁰⁵ Soovides saavutada kompromissi, nõustus Euroopa Komisjon siiski direktiivi piiratud kohaldamisalaga, aga eeldusel, et piiriüleste vaidluste määratlus on liikmesriikides siiski võimalikult lai,²⁰⁶ vihjates autori hinnangul seega direktiivi miinimumharmoneerivale iseloomule ja liikmesriikide õigusele lähtuda direktiivist ka siseriiklike vahendusmenetluste reguleerimisel.

Euroopa Ühenduse asutamislepingus sätestatuga võrreldes lisandus Lissaboni lepinguga liidu tsiviilõigusalase koostöö materiaalse pädevuse hulka *expressis verbis* õigus võtta sisemisi õigusakte ka tõhusa juurdepääsu tagamiseks õigusemõistmisele, vaidluste lahendamise alternatiivsete meetodite väljatöötamiseks ja kohtunike ning kohtutöötajate koolituse toetamiseks.²⁰⁷ Kuna ühendus oli juba varem kõigis neis valdkondades aktiivne, siis on tegu varasema praktika kodifitseerimisega, mis siiski tugevdab liidu mandaati edaspidi neis valdkondades tegutseda. Varasemaga võrreldes olulise muudatusena tuuakse õiguskirjanduses välja ka artikli 81 lõikes 1 ELTL esitatud võimalus liikmesriikide õigus- ja haldusnormide lähendamiseks. Varem oli tsiviilõigusalase koostöö meetod olnud pigem liikmesriikide eeskirjade vastastikune tunnustamine.²⁰⁸

Ülaltoodud kokkuvõtvalt järeldab autor, et Euroopa Liidu sisuline pädevus tsiviilõigusalase koostöö valdkonnas on Lissaboni lepingu järgselt mõnevõrra kasvanud.

²⁰⁵ Euroopa Komisjoni ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv vahenduse teatavate aspektide kohta tsiviil- ja kaubandusajades. KOM (2004) 718 lõplik, lk 4-5. Arvutivõrgus kättesaadav (23.05.2010):

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0718:FIN:ET:PDF>

²⁰⁶ Euroopa Komisjoni teatis, mis käsitleb nõukogu ühist seisukohta eesmärgiga võtta vastu Euroopa parlamendi ja Nõukogu direktiiv vahendusmenetluse teatavate aspektide kohta tsiviil- ja kaubandusajades. KOM (2008) 0131 lõplik, punkt 3. Arvutivõrgus kättesaadav (23.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008PC0131:ET:HTML>

²⁰⁷ Lissaboni lepingu, millega muudetakse Euroopa Liidu lepingut ja Euroopa Ühenduse asutamislepingut, ratifitseerimise seaduse eelnõu seletuskiri (viide 157), lk 81.

²⁰⁸ J. Monar. Justice and home affairs in the EU Constitutional Treaty: what added value for the "Area of freedom, security and justice"? - European constitutional law review, 2005, v. 1, n. 2, p. 235.

2.2 Euroopa Liidu välispädevus tsiviilõiguslase koostöö valdkonnas

Euroopa Liidu toimimise leping ei reguleeri detailselt kohtule palju peamurdmist valmistanud liidu välispädevuse küsimust vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala poliitikavaldkondades.²⁰⁹ Kui välja arvata üks spetsiifiline säte, mis puudutab tagasivõtulepinguid immigratsioonipoliitika valdkonnas, siis ei ole liidule justiits- ja siseküsimustes selget välispädevust omistatud.

Küll kinnitatakse Lissaboni lepingu vastuvõtnud valitsustevahelise konverentsi lõppaktile lisatud deklaratsioonis nr 36, et artikkel 218 ELTL ei piira liikmesriikide õigust pidada läbirääkimisi ja sõlmida lepinguid kolmandate riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega ELTL III osa V jaotise 3., 4. ja 5. peatükiga hõlmatud valdkondades, kui need lepingud on kooskõlas liidu õigusega. Autori arvates ei muudeta selle deklaratsiooni esitamisega aluslepingutes kirja pandud pädevuste jaotust.

Tsiviilõiguslase koostöö raamides on liidu pädevus liikmesriikidega jagatud ja samaaegne (*concurrent*) liikmesriikidega. Liikmesriikidel on õigus tegutseda seni, kuni liit ei ole omandanud ainuvälispädevust ehk võtnud vastu sisemisi liidu õigusakte. Kooskõla liidu õigusega tähendab autori arvates käesolevas töös läbi viidud analüüsile tuginedes kas seda, et selline liikmesriigi rahvusvaheline leping ei ole tervikuna või osaliselt liidu pädevuses (liit ei ole valdkonda sisemiselt reguleerinud ja liikmesriigi rahvusvaheline leping ei saa seega sisemisi eeskirju mõjutada), või seda, et liikmesriigile antud erivolitus taoline eelneva kontrolli läbinud rahvusvaheline leping sõlmida.

Sellise deklaratsiooni juriidiline tähendus võib peituda hoopis kolmandate riikide informeerimises, et liikmesriikidel on jätkuvalt vastavates valdkondades õigus välislepinguid sõlmida.²¹⁰

Meenutades Euroopa Kohtu arvamust *Lugano* kohtuasjas, kus Euroopa Kohus leidis, et ühendusel on ainuvälispädevus kohtuotsuste vastastikuse tunnustamise ja täitmise küsimuses nii määruse 44/2001/EÜ kui ka Euroopa Ühenduse asutamislepingu sätetest 61 c) ja 65 tulenevalt

²⁰⁹ Euroopa Liidu toimimise lepingu V jaotis (viide 3).

²¹⁰ I. Macleod, I. D. Hendry, S. Hyett. *The External Relations of the European Communities*. Oxford Clarendon Press, 1996, p. 235. Sel võib olla tähtsust Viini konventsiooni artikli 46 kontekstis.

sõlmida Lugano konventsioon, ei ole autoril kahtlust, et art 216 ELTL annab rahvusvaheliste lepingute sõlmimise õiguse liidule ka vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala valdkondades. Autori arvates pole aga loogilist põhjendust sellele, miks käsitletakse aluslepingus erinevalt nt keskkonnaküsimusi, kus aluslepingu materiaalsoiguse erisättes on liidule sõnaselgelt antud pädevus sõlmida rahvusvahelisi lepinguid, ja justiits- ja siseküsimusi, kus sõnaselgelt rahvusvaheliste lepingute sõlmimise õigust liidule antud ei ole.

Seega, kuigi artikkel 81 ELTL ei anna liidule otseselt välispädevust, ei tähenda see neis küsimustes liidu välispädevuse puudumist. Euroopa Ühenduse tsiviilõigusalase rahvusvahelise koostöö aluseks on seni olnud *ERTA* põhimõte.²¹¹ Kui kavandatav välisleping võib liidu sisemiste eeskirjade ühetaolist kohaldamist ja õigussüsteemi tõrgeteta toimimist takistada, siis on rahvusvahelise läbirääkimise ja sõlmimise ainupädevus selles küsimuses liidul.

Euroopa Liidu sisemiste sätete puudumisel tekib *Inland Waterways* arvamusest tulenevalt liidule välispädevus, kui rahvusvahelise lepingu sõlmimine tsiviilõigusalase koostöö valdkonnas on lahutamatult seotud liidu aluslepingus sätestatud eesmärgiga.²¹² Vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala loomise eesmärgiks on aidata kaasa siseturu tõrgeteta toimimisele, isikute ja teenuste vabale liikumisele. Mõnede õigusteadlaste arvates tuleneb liidu välispädevus tsiviilõigusalases koostöös juba rahvusvahelise eraõiguse iseloomust ja isikute vaba liikumise edendamise eesmärk lisab liidu sisemisele pädevusele lahutamatult ka välismõõtme.²¹³

Kitsamat *ERTA*-põhimõttele vastavat tõlgendust on pooldanud Euroopa Liidu Nõukogu õigusteenistuse juristid näiteks 1999. aastal, kui nad andsid omapoolse arvamuse ühenduse välispädevuse olemasolu kohta Brüsseli konventsiooni muudatuste ettevalmistamisel. Õigusteenistus leidis, et ühendusel on sise- ja välispädevuse vahetel seosel põhinev ainuvälispädevus lepingute sõlmimiseks rahvusvahelise eraõiguse küsimustes ainult nende liikmesriikidega, kellel on erand tsiviilõigusalase koostöö sätete kohaldamisel, st

²¹¹ P. Eeckhout (viide 43), lk 135.

²¹² Euroopa Kohtu arvamus nr 1/76 (viide 55).

²¹³ C. T. Kotuby. External competence of the European Community in the Hague Conference on private international law: Community harmonization and worldwide unification. - *Netherlands International Law Review*, 2001, v. 48, n. 1, p. 16.

Ühendkuningriik, Iirimaa ja Taani, aga mitte teiste liikmesriikide suhtes, kuna siseturu häireteta toimimise saab saavutada ka ühenduse siseste autonoomsete meetmete abil.²¹⁴

Kuna liit on ulatuslikult kasutanud oma tsiviilõiguslasest koostöö reguleerimise pädevust ja omandanud neis küsimustes ka ainuvälispädevuse, on käesoleva töö seisukohast oluline selgitada multilateraalsete konventsioonide sõlmimise korraldust tsiviilõiguslasest koostöö valdkonda puudutavates küsimustes.²¹⁵

See, kas Euroopa Liidu sisest pädevuste jaotust võetakse rahvusvahelise õiguse kohaselt arvesse, sõltub vastava rahvusvahelise organisatsiooni õiguslikust ülesehitusest ning temaga sõlmitud kokkulepest. Viimase aja rahvusvahelises praktikas on Euroopa Ühenduse pädevuse küsimust selgitatud nt pädevuse deklaratsioonis.²¹⁶ Seda põhimõtet näitlikustab autori arvates hästi Euroopa Ühenduse liitumine Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsiga. Euroopa Liidu Nõukogu nõustus 5. oktoobril 2006. a Euroopa Komisjoni ettepanekuga Euroopa Ühenduse ühinemise kohta Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsiga. Nõukogu otsuses seisab: „Oluline on anda ühendusele staatus, mis vastab ühenduse uuele rollile olla oluline rahvusvaheline osaline õiguslasest koostöös tsiviilasjades, et ühendus saaks rakendada oma välispädevust, osaledes täisliikmena konverentsi nende konventsioonide üle peetavatel läbirääkimistel, mis käsitlevad ühenduse pädevusse kuuluvaid küsimusi.“²¹⁷ (vt lisa 2).

Oma selgitustes Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsile ühenduse ja liikmesriigi pädevuste kohta märgib ühendus: „Ühenduse välispädevus on ainupädevus juhul, kui rahvusvaheline leping mõjutab ühenduse sise-eeskirju või muudab nende kohaldamisala. Sellisel juhul sõlmib ühendus liikmesriikide asemel sidemeid kolmandate riikide või rahvusvaheliste organisatsioonidega. Rahvusvaheline leping võib kuuluda täielikult või ainult osaliselt ühenduse ainupädevusse.“²¹⁸

²¹⁴ Samas, lk 16-17.

²¹⁵ EL/EÜ liikmeõigustest rahvusvahelistes organisatsioonides, vt ka S. Marchisio. EU's Membership in International Organizations. - The European Union as an Actor in International Relations. Cannizzaro, E. (ed.), Kluwer Law International, 2002, pp. 231-260.

²¹⁶ M. Ličková. European Exceptionalism in International Law. - European Journal of International Law, 2008. v. 19, n. 3, p. 468.

²¹⁷ Nõukogu 5. oktoobri 2006.a otsus, nr 2006/719/EÜ, ühenduse ühinemise kohta Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverentsiga. - ELT L 297, 26.10.2006. lk 1.

²¹⁸ Samas, Lisa II punkt 6.

Haagi Konverentsi põhikirja muudeti selleks, et ühendus saaks Haagi Konverentsiga liituda. See muudatus arvestab autori hinnangul hästi *WTO* kohtuvaidluse tulemusi²¹⁹ ja deklareerib, et liikmesorganisatsiooni liikmesriigid säilitavad pädevuse kõigis valdkondades, mille kohta pole pädevuse ülekandumist ilmselgelt deklareeritud või pole sellest teavitatud.²²⁰

Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsi põhikiri sätestab ka seda, et liikmesorganisatsioon teostab oma liikmeõigusi liikmesriikide pädevuse piires alternatiivselt konverentsi liikmesriikidele.²²¹ Sellest sõnastusest võib autori arvates järeldada, et ka liidu ainupädevusse mittekuuluvates küsimustes toimub liikmesriikide vahel jätkuvalt seisukohtade koordineerimine selleks, et ei tekiks olukorda, kus liikmesriikide erihuvid võiksid saada takistuseks lepingu rakendamisele Euroopa Liidu sees või heidaksid halba valgust liidule kui lepingupartnerile. Teiseks võib sellisest sõnastusest autori hinnangul järeldada, et liikmesriike, kes konverentsi kohtumistel ei osale, võib nende pädevusse kuuluvates küsimustes esindada Euroopa Ühendus. Euroopa Ühenduse õigusjärglasena on Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsi liikmeks saanud Euroopa Liit.

Esimesed näited ühenduse liikmeõiguse teostamisest Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsil on juba aset leidnud. Nimelt leidis Euroopa Komisjon, et määrusega nr 4/2009/EÜ²²² hõlmatud valdkonnad kuuluvad ainuüksi ühenduse välispädevusse ja seetõttu tegi ta ettepaneku, et ühendus sõlmiks ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavat õigust käsitleva 23. novembri 2007. aasta Haagi protokoll (edaspidi „protokoll”).²²³ Ühenduse ainupädevusega kõigis kõnealuse protokolliga reguleeritavates küsimustes nõustusid ka liikmesriigid ning ühenduse sõlmitud protokoll on EL liikmesriikide suhtes selle jõustumisel siduv.²²⁴

²¹⁹ Rahvusvahelise organisatsiooni liikmena ei pruugi Euroopa Liit olla ainupädev rahvusvahelise organisatsiooni pädevusse kuuluvates küsimustes.

²²⁰ Nõukogu otsus nr 2006/719/EÜ (viide 217), lisa IV art 2A lg 5.

²²¹ Samas, lisa IV art 2A lg 7.

²²² Nõukogu 18. detsembri 2008. a määrus 4/2009/EÜ, kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. - ELT L 7, 10.1.2009, lk 1.

²²³ Ettepanek: Nõukogu otsus, mis käsitleb ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavat õigust käsitleva protokolliga sõlmimist Euroopa Ühenduse poolt. KOM/2009/0081 lõplik, artikkel 2. Arvutivõrgus kättesaadav (23.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52009PC0081:ET:HTML>

²²⁴ Nõukogu 30. novembri 2009. a otsus nr 2009/941/EÜ, mis käsitleb ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavat õigust käsitleva 23. novembri 2007. aasta Haagi protokolliga sõlmimist Euroopa Ühenduse poolt. - ELT L 331, 16.12.2009, lk 17. Protokoll ei seo Ühendkuningriiki ja Taanit.

2.3 Euroopa Liidu välispädevuse mõju liikmesriikide rahvusvaheliste lepingute kehtivusele ja kohaldamisele

Euroopa Liidu liikmesriikide rahvusvahelised kohustused võivad sattuda konflikti nende kohustustega, mis liikmesriigid on võtnud Euroopa Liidu ees. Tüüpiliselt nõuab Euroopa õigussüsteem seda, et liikmesriigid annaksid eelisõiguse rahvusvaheliste kohustuste ees Euroopa Liidu õigusest tulenevatele kohustustele. Samal ajal nõuavad rahvusvahelise õiguse normid, et liikmesriigid hülgaksid rahvusvahelisest õigusest tulenevate kohustustega vastuolus olevad muud kohustused. Alljärgnevalt uuritakse, kuidas normikonflikti EL õiguse ja liikmesriigi rahvusvahelise õiguse vahel lahendada.

Kohtuasjas *Van Gend en Loos*²²⁵ kvalifitseeris Euroopa Kohus Euroopa õiguskorra kui uue iseseisva rahvusvahelise õiguskorra ning kohtuasjas *Costa v Enel*²²⁶ vastandas Euroopa riigiülese õiguskorra tavalistele rahvusvahelistele lepingutele. Seda olenemata sellest, et 1957. aastal sõlmiti Rooma leping just rahvusvahelise lepingu vormis ja selle muutmise meetodid on samad, mida näeb ette rahvusvaheline lepingute õigus. Seega peaksid konfliktid, mis tekivad Euroopa Liidu õiguse ja rahvusvaheliste lepingute normide vahel olema tavalised rahvusvaheliste lepingute õiguse probleemid.²²⁷ Kui rahvusvaheline leping ei näe ette lepingule kohaldatavat õigust, siis lahendab probleemid ÜRO rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon (edaspidi Viini konventsioon).²²⁸

Euroopa Liidu välispädevus on üles ehitatud elementidele, mis muutuvad ajas. Euroopa Liiduga ühinemine ja Euroopa Liidu pädevuse järk-järguline kasv on toonud kaasa juhtumid, kus liikmesriikide rahvusvahelistes konventsioonides ja lepingutes on sätteid, mis on vastuolus liidu õigusaktidega. Alljärgnevalt uuritakse, milliseid lahendusi pakub Euroopa Liidu õigus sellistest probleemidest üle saamiseks ning kas liikmesriikide välislepingute sätted on sellises olukorras kehtivad ja kohaldatavad.

²²⁵ Euroopa Kohtu otsus nr Case 26/62 (viide 186).

²²⁶ Euroopa Kohtu otsus nr Case 6/64 (viide 10).

²²⁷ M. Ličková (viide 216), lk 469.

²²⁸ Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon. Koostatud 23. mail 1969. aastal Viinis – RT II, 2007, 15.

2.3.1 Euroopa Liiduga ühinemise mõju liikmesriikide ja kolmandate riikide vaheliste tsiviilõiguslaste rahvusvaheliste lepingute kehtivusele ja kohaldamisele

Enne riigi ühinemist Euroopa Liiduga sõlmitud rahvusvahelised lepingud ei moodusta liidu õiguskorra olemuslikku osa (*integral part*).²²⁹ Sama põhimõte kehtib autori arvates ka pärast liiduga ühinemist, kuid enne aluslepingute muudatusi vastuvõetud rahvusvaheliste lepingute suhtes.

Niinimetatud liidu-eelsed lepingud ei pane liidu institutsioonidele kohustusi ja liikmesriigid on vabad määrama nende reguleerimisala ja siseriiklike mõjusid, olles samal ajal piiratud üldise kohustusega kõrvaldada lepingutest vastuolud liidu õigusega. Need lepingud ei kuulu Euroopa Kohtu jurisdiktsiooni alla ning neile ei kehti ühetaolise kohaldamise põhimõte.²³⁰ Ka ei saa selliste kolmandate riikidega sõlmitud rahvusvaheliste lepingute puhul kohaldada rahvusvaheliste lepingute õigusest tuntud *lex posterior* põhimõtet, kuna kolmandad riigid ei ole hilisema Euroopa Liiduga sõlmitud ühinemislepingu või uue Euroopa Liidu aluslepingu pooleks.²³¹ Liikmesriikide vaheliste varasemate rahvusvaheliste lepingute sätetest kohaldatakse ainult neid sätteid, mis sobivad kokku järgneva lepingu sätetega.

Kui lepingu pooled ei ole samad, siis reguleerib samas küsimuses järjestikuste lepingute kohaldamist Viini konventsiooni artikkel 30 lõige 4, mille järgi siis, kui eelneva lepingu kõik osalisriigid ei ole järgneva lepingu osalisriikideks, kohaldatakse mõlema lepingu osalisriikide suhetes ainult eelmise lepingu neid sätteid, mis sobivad kokku järgmise lepingu sätetega, või reguleerib mõlema lepingu osalisriigi suhetes ainult ühe lepingu osalisriigiga nende vastastikuseid õigusi ja kohustusi see leping, mille osalisriigid on mõlemad riigid. Neist teine alternatiiv toetab lähenemist, kus mõlemad rahvusvahelised lepingud jäävad kehtima, kuid mõlema lepingu osalisriik peab valima, kumba lepingut ta täidab arvestades sellega, et ühe lepingu täitmata jätmine toob ilmselt kaasa vastutuse.²³²

²²⁹ D.Verwey. The European Community, the European Union and the international law of treaties: a comparative legal analysis of the Community and Union's external treaty-making practice. The Hague:T.M.C. Asser Press, 2004, p. 143.

²³⁰ R. Holdgaard (viide 193), lk 275.

²³¹ Viini konventsioon (viide 228), artikkel 30 lõige 3.

²³² K. Kuhnert. Bosphorus – Double Standards for European Human Rights Protection? -Utrecht Law Review, 2006, v. 2, pp. 182-183.

Lisaks piirab Viini konventsiooni artikkel 41 rahvusvahelise lepingu liikmesriikide vabadust muuta omavahelistes suhetes multilateraalse lepingu kehtivust, va juhul, kui need liikmesriigid kohaldavad teiste osaliste suhtes konventsiooni varem kokku lepitud kujul edasi. Seega on autori arvates keeruline ühendusel piirata liikmesriikide varasemate multilateraalsetest konventsioonidest tulenevate kohustuste täitmist kolmandate riikide suhtes. Teatud juhtudel on kolmandatel riikidel õigus nõuda konventsiooni täitmist isegi liikmesriikide vahelistes suhetes.²³³

Rahvusvahelised lepingud sisaldavad sageli eri lepingute vaheliste vastuolude ületamiseks kohaldatava õiguse regulatsioone. Seda võimalust on kasutatud alates Euroopa Majandusühenduse loomisest ka Euroopa Liidu aluslepingutes. Artikli 351 lõige 1 ELTL sätestab: „Aluslepingute sätted ei mõjuta õigusi ja kohustusi, mis tulenevad enne 1. jaanuari 1958. a või ühinevate riikide puhul enne nende ühinemise kuupäeva sõlmitud lepingutest ühe või mitme liikmesriigi ja ühe või mitme kolmanda riigi vahel.“

Selle sätte võrdlemisi paindlikku lähenemist liikmesriikide varasematele rahvusvahelistele lepingutele on piiratud sama artikli lõikes 2, mis sätestab: „Kui nimetatud lepingud ei ole kooskõlas aluslepingutega, kasutavad asjassepuutuvad liikmesriigid kõiki vajalikke vahendeid kindlakstehtud vastuolude kõrvaldamiseks. Sel puhul abistavad liikmesriigid vajaduse korral üksteist ning kui see on põhjendatud, võtavad vastu ühise seisukoha.“²³⁴

Artikkel 351 lg 1 ELTL lähtub liikmesriikide enne liiduga ühinemist sõlmitud rahvusvaheliste lepingute ja liidu õiguse kohaldamise suhte reguleerimisel seega rahvusvahelise õiguse põhimõttest *res inter alios acta*, mis tunnustab liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste lepingute normatiivset jõudu liidu õiguskorra raames. Liidu õigus peatab oma ülimuslikkuse, isegi esmase õiguse ülimuslikkuse, et lubada selliste rahvusvaheliste lepingute täitmist.²³⁵ Õiguskirjanduses on sellist olukorda kirjeldatud kui Euroopa õiguse püüdu sobida rahvusvahelise õiguse süsteemiga.²³⁶ Seda ka põhjusel, et Euroopa Liidu aluslepingud ei puuduta kolmandaid

²³³ P. Eeckhout, (2004), lk 337.

²³⁴ Art 351 lg 3 ELTL sätestab: Esimeses lõigus märgitud lepingute kohaldamisel võtavad liikmesriigid arvesse tõsiasi, et aluslepingute põhjal moodustavad iga liikmesriigi võimaldatud eelised liidu rajamise lahutamatu osa ning on seetõttu lahutamatu seotud ühiste institutsioonide loomisega, nendele volituste andmisega ning kõikide liikmesriikide poolt ühesuguste eeliste andmisega.

²³⁵ R. Schütze. EC Law and International Agreements of the Member States - An Ambivalent Relationship? - Cambridge Yearbook of European Legal Studies, 2007. v. 9. p. 391.

²³⁶ K. Lenaerts, P. van Nuffel. Constitutional Law of the European Union. London: Sweet & Maxwell, 1999, p. 561.

riike ning rahvusvahelisi lepinguid tuleb vastavalt *pacta sunt servanda* põhimõttele täita. Samuti ei saa riivata kolmandate riikide lepingutest tulenevaid õigusi.²³⁷

Liikmesriikide enne liiduga ühinemist kolmandate riikidega sõlmitud rahvusvahelised lepingud on liidu õiguse ees ülimuslikud siiski vaid selles osas, mis puudutab liikmesriikide kohustuste täitmist kolmandate riikide suhtes.²³⁸ Praegune artikkel 351 viitab kolmandate riikide õigustele ja liikmesriikide kohustustele.²³⁹ Hilisemas kohtuasjas on Euroopa kohus otsustanud, et liikmesriigid peavad pakkuma oma varasematest lepingutest tulenevaid võrdseid õigusi ka teistele liidu liikmesriikide kodanikele, välja arvatud siis, kui selline käitumine rikuks lepingu tasakaalu ja vastastikkust.²⁴⁰ Liidu institutsioonid ei tohi takistada liikmesriike selliste varasemate rahvusvaheliste kohustuste täitmist, vajadusel on nad kohustatud lubama isegi liikmesriigi seadusandluse säilitamist, mis oleks muidu tema liidu õigusest tulenevate kohustustega vastuolus.²⁴¹

Artikli 351 lõikest 2 tulenev protseduuriline piirang näeb ette, et liikmesriigid on kohustatud võtma ette kõik vajalikud sammud liidu õiguse ja rahvusvahelise lepingu vaheliste tuvastatud vastuolude kõrvaldamiseks. Seega peavad liikmesriigid pidevalt monitoorima oma rahvusvahelisi lepinguid, et võimalikke konflikte minimeerida. Liikmesriigid võivad vastuolude kõrvaldamise meetmed ise valida, kuid nad on kohustatud vastuolud kõrvaldama, isegi kui vastuolude kõrvaldamine nt lepingu denonsseerimise teel võiks kaasa tuua rahvusvahelise vastutuse.²⁴² Seega on liikmesriikidele rahvusvaheliste kohustuste täimisel jäetud suhteliselt kitsad võimalused.²⁴³

²³⁷ J. Laffranque. Euroopa Liidu õigussüsteem ja Eesti õiguse koht selles. Juura 2006, lk 121.

²³⁸ P. Eeckhout (viide 14), lk 23. Euroopa Kohtu 14. oktoobri 1980. a otsus nr Case 812/79: *Judgment of the Court of 14 October 1980. - Attorney General v Juan C. Burgoa.* – EKL 1980, lk 2787, p 9.

²³⁹ Euroopa Kohtu 27. veebruari 1962.a otsus kohtuasjas 10/61: *Commission of the European Economic Community v Italian Republic.* – EKL 1962, lk 1. Alapeatükk B.

²⁴⁰ Euroopa Kohtu 15. jaanuari 2002.a otsus kohtuasjas nr C-55/00: *Elide Gottardo v Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS).* - EKL 2002, lk I-413, p-d 33 – 34, 36.

²⁴¹ I. Macleod, I. D. Hendry, S. Hyett (viide 210), lk 230.

²⁴² Euroopa Kohtu 4. juuli 2000.a otsus kohtuasjas nr C-84/98: *Commission of the European Communities v Portuguese Republic.* - EKL 2000, lk I-5215, p-d 30, 33, 58, 59.

²⁴³ M. Ličková (viide 216), lk 472.

Viini konventsiooni artikli 39 järgi võivad riigid sõlmitud rahvusvahelist lepingut vastastikusel kokkuleppel muuta igal ajal. Kuna Euroopa Liit ei ole liikmesriigiga samane lepingupool, siis ei saa liit liikmesriigi varasemat rahvusvahelist lepingut ise muuta ega ka kehtetuks tunnistada.²⁴⁴

Euroopa Kohus on asunud seisukohale, et olenemata (praeguse) artikli 351 lõikes 1 ELTL sätestatud tasakaalumehhanismist kolmandate riikide õiguste ja liidu õiguste vahel, tuleb liikmesriigil *aquis communautaire*´iga vastuolus olevad välislepingud liidu õigusega vastavusse viia isegi siis, kui liikmesriik on rahvusvahelise lepingu sõlminud enne liiduga ühinemist, ja isegi juhul, kui lepingupartnerite omavahelised suhted ei ole kuigi head ja teine lepingupool ei ole valmis lepingut muutma. Kui liikmesriigi enne liiduga ühinemist sõlmitud leping on ühenduse õigusega vastuolus ja lepingu vastavusse viimine Euroopa õigusega ei ole diplomaatiliste kanalite kaudu õnnestunud, võib nõuda liikmesriikidelt sellise lepingu denonsseerimist, kui lepingut ei ole mõistliku aja jooksul liidu õigusega vastavusse viidud. Seejärel tuleb liidu lojaalsuse põhimõttest lähtuvalt algatada rahvusvaheliste lepingute muutmise, teise lepingupoole vastutulematuse puhul, lõpetada leping ühepoolset.²⁴⁵ Sellisele järeldusele jõudis kohus näiteks olukorras, kus liikmesriik ei olnud viinud oma enne Euroopa Liiduga liitumist sõlmitud rahvusvahelist lepingut kooskõlla ühenduse õigusega ühenduse määruses sätestatud tähtaja jooksul.²⁴⁶ Seega tuleks Euroopa Kohtu varasemasse otsusesse *Centro-Com* asjas ning Kohtu arvamusse, et (praeguse) artikli 351 lõike 1 ELTL alusel võib teha derogatsioone isegi aluslepingust, võtta teatava reservatsiooniga.²⁴⁷

Euroopa Kohtu tõlgenduse järgi ei kuulu (praeguse) artikli 351 lõike 1 kaitsealasse ka liikmesriikide enne liiduga ühinemist sõlmitud rahvusvaheliste lepingute hilisemad muudatused, vaid neid käsitletakse juba uute lepingutena liidu pädevusse kuuluvates küsimustes.²⁴⁸ Autor järeldab artikli 351 tõlgenduste alusel, et vastuolude kõrvaldamine liikmesriigi varasema rahvusvahelise lepingu ja liidu aluslepingu ning selle alusel vastuvõetud teisese õiguse vahel

²⁴⁴ Vt Euroopa Kohtu 12. detsembri 1972. a otsus ühendatud kohtuasjades 21, 22, 23 ja 24/72: *International Fruit Company et al v. Productschap voor Groenten en Fruit*. – EKL 1972, lk. 1219.

²⁴⁵ Euroopa Kohtu 1. veebruari 2005. a otsus kohtuasjas nr C-203/03: *Commission of the European Communities v Republic of Austria*. - EKL 2005, lk I-935, p-d 60-65.

²⁴⁶ Euroopa Kohtu 4. juuli 2000. a otsus kohtuasjas nr C-62/98: *Commission of the European Communities v Portuguese Republic*. - EKL 2000, lk I-5171, p-d 34, 39; Euroopa Kohtu 14. septembri 1999. a otsus kohtuasjas C-170/98: *Commission of the European Communities v Belgium*. - EKL 1999, lk I-5493, p 42.

²⁴⁷ Euroopa Kohtu 14. jaanuari 1997. a otsus kohtuasjas nr C-124/95: *The Queen, ex parte Centro-Com Srl v HM Treasury and Bank of England* – EKL 1997, lk I-81, p-d 56-61.

²⁴⁸ C. Franklin. The "Open Skies" cases: enforcing the judgments of the European Court of Justice. - *Europarättslig Tidskrift*, 2004, vol 7, n. 3, p. 415.

tähendab, et liikmesriik tunnistab oma algatusel rahvusvahelises lepingus kehtetuks üksnes liidu ainupädevusse kuuluvad sätted ega sõlmi neis küsimustes tulevikus uusi kokkuleppeid. Seejuures tekib aga küsimus, milliste sätete alusel hakatakse suhteid kolmandate riikidega reguleerima siis, kui liit ei ole ise sõlminud samas valdkonnas kolmanda riigiga lepingut. Töö autori hinnangul oleks liikmesriikide enne liiduga ühinemist sõlmitud rahvusvaheliste lepingute kooskõlla viimist liidu õigusega ja liikmesriigi poolset denonsseerimist võimalik nõuda vaid siis, kui liidul on välja pakkuda kiire alternatiivleping nii liikmesriigile kui ka kolmandatele riikidele või konventsiooniosalistele.

Samuti pole denonsseerimine hea lahendus, kui teine lepingu osapool sellega ei nõustu. Viini konventsiooni artikli 60 kohaselt võiks ühepoolset lepingust taganemist käsitleda lepingu olulise rikkumisena ja rakendada saaks rahvusvahelise vastutuse artikleid.²⁴⁹ Kolmas küsimuste ring tekib ELTL artikli 2 lõikest 2, mille järgi võib liikmesriik uuesti tegutseda siis, kui liit on mõnes valdkonnas tegutsemise lõpetanud. Sellisel juhul oleks käesoleva töö autori hinnangul võimalik kaaluda hoopis lepingu liidu õigusega vastuolus olevate varasema rahvusvahelise lepingu sätete kohaldamise peatamist.

Euroopa Kohtu kohtujuristid on olnud eri seisukohtadel küsimuses, kas liikmesriigi kohus saab kohaldada liikmesriigi enne liiduga ühinemist sõlmitud rahvusvaheliste lepingute sätteid, mis on Euroopa õigusega vastuolus. Professor Piet Eeckhout leiab vastuseks, et artikli 351 lõikest 1 tulenevat liikmesriigi kohustust täita oma varasemaid rahvusvahelisi kohustusi ei austataks, kui liikmesriigi kohtul keelatakse sellise rahvusvahelise lepingu sätteid kohaldada, ja selline (praeguse) artikli 351 lõike 2 tõlgendus tähendaks rahvusvahelise õiguse rikkumist.²⁵⁰

Iga ühinemisleping Euroopa Liiduga sisaldab klauslit selle kohta, et liituvate liikmesriikide varasematele rahvusvahelistele lepingutele kohaldatakse (praegust) artiklit 351 ELTL. Kui uuel liikmesriigil on raskusi enne ühinemiskuupäeva ühe või mitme kolmanda riigiga sõlmitud lepingu, mille vastuolu ühinemisaktist tulenevate kohustustega on kindlaks tehtud, muutmisel, taganeb ta lepingust vastavalt selle tingimustele. Ühinemisleping võib kehtestada ka mõnede liikmesriigi varasemate rahvusvaheliste lepingute kohaldamise suhtes erirežiimi või nende kohese

²⁴⁹ M. Ličková (viide 216), lk 464.

²⁵⁰ P. Eeckhout (viide 43), lk 339.

denosseerimise kohustuse. Kõnealuseid küsimusi reguleerib Eesti ühinemislepingu ja selle ühinemisakti artikkel 6 lg 10.²⁵¹

Nii Eesti kui ka mitmed teised liikmesriigid olid enne liiduga ühinemist sõlminud õigusabilepinguid kriminaal-, tsiviil-, perekonna- ja haldusajades, mille mõned sätted mõjutavad Euroopa Liidu õiguse ühetaolist kohaldamist ega ole seetõttu kooskõlas Euroopa Liidu õigusega.²⁵² Eesti oli enne Euroopa Liiduga liitumist sõlminud bilateraalsed lepingud Läti, Leedu, Poola, Venemaa ja Ukrainaga (vt lisa 4).

Kõik kahe- või mitmepoolsed lepingud EL väliste riikidega, sh Eesti õigusabilepingud kolmandate riikidega, tuleb (praegusest) artiklist 351 ELTL lähtuvalt viia kooskõlla liidu aluslepingutega ja neist lähtuva õigusega. Eesti ühinemislepingus Euroopa Liiduga ega ühinemisaktis pole fikseeritud, mis ajaks tuleb õigusabilepingud Euroopa õigusega vastavusse viia. Kui konkreetset tähtaega pole määratud, siis on see olnud liikmesriigi enda otsustada, kas ta soovib oma välislepingut muuta ja säilitada või tervikuna denosseerida ning mis aja jooksul ta seda teeb. Kui vastuolu on tuvastatud, siis võib Euroopa Komisjon algatada rikkumismenetluse.

Kolmandate riikidega sõlmitud nn laiapõhjaliste õigusabilepingute suhtes on seni kehtinud Eestile *status quo*, kuna pikka aega valitses ebaselgus, kas mõni lepingu säte reguleerib valdkonda, mis kuulub liidu ainupädevusse ja kui see nii on, siis kes on pädev neid lepinguid muutma. Alles 2009. aasta suvel võttis Euroopa Komisjon seisukoha, kus märkis, et liikmesriikide õigusabilepingute need sätted, mis pole ühenduse õigusega kooskõlas, tuleb liikmesriikidel endil tulenevalt (praeguses) artiklist 351 ELTL liidu õigusega kooskõlla viia ning pakkus oma igakülgset abi rahuldava tulemuse saavutamiseks. Euroopa Komisjon nendib oma

²⁵¹ Leping Belgia Kuningriigi, Taani Kuningriigi, Saksamaa Liitvabariigi, Kreeka Vabariigi, Hispaania Kuningriigi, Prantsuse Vabariigi, Iirimaa, Itaalia Vabariigi, Luksemburgi Suurhertsogiriigi, Madalmaade Kuningriigi, Austria Vabariigi, Portugali Vabariigi, Soome Vabariigi, Rootsi Kuningriigi, Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriigi (Euroopa Liidu liikmesriikide) ning Tšehhi Vabariigi, Eesti Vabariigi, Küprose Vabariigi, Läti Vabariigi, Leedu Vabariigi, Ungari Vabariigi, Malta Vabariigi, Poola Vabariigi, Sloveenia Vabariigi ja Slovaki Vabariigi vahel Tšehhi Vabariigi, Eesti Vabariigi, Küprose Vabariigi, Läti Vabariigi, Leedu Vabariigi, Ungari Vabariigi, Malta Vabariigi, Poola Vabariigi, Sloveenia Vabariigi ja Slovaki Vabariigi ühinemise kohta Euroopa Liiduga. Allkirjastatud 16. aprillil 2008. a Ateenas.- RT II 2004, 3, 8

²⁵² Eesti Euroopa Liiduga ühinemislepingu ühinemisakti (viide 251), II lisa 18. peatüki jagu A sisaldab tsiviilõiguslase koostöö valdkonnas vastuvõetud määruste ja nende lisade tehnilisi kohandusi. Nimetatud kohandustes loetletakse Eesti ja teiste uute liikmesriikide (Läti, Leedu, Poola) vahel sõlmitud õigusabilepingud, mida alates liitumisest asendavad osaliselt Euroopa Liidu määrused.

deklaratsioonis, et õigusabilepingute muutmise tulemusi hinnatakse 8 aasta pärast.²⁵³ Seega märgiti maha orientiir, mis aja jooksul enne liiduga ühinemist liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel sõlmitud, kuid liidu aluslepingutega vastuolus olevad õigusabilepingud peaks ühenduse õigusega vastavusse viima. Justiitsministeeriumil ei ole praegu kavas algatada nende lepingute üle uusi läbirääkimisi.²⁵⁴ Hetkel on Eesti Vabariigi õigusabilepingud Venemaa ja Ukrainaga kehtivad kujul nagu nad on Riigi Teatajas avaldatud ning igapäevaselt kasutatavad.²⁵⁵

Euroopa Liidu aluslepingu ja selle alusel antud määrustega²⁵⁶ vastuolus olevad liikmesriikide rahvusvaheliste õigusabilepingute sätted reguleerivad peamiselt kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning kohaldatava õiguse küsimusi. Vastuolu tekib liikmesriigi ja kolmanda riigi vahelise õigusabilepingu ja Euroopa õiguse vahel näiteks sellest, et lepingus ei kehtestata kriteeriume kohtualluvuse määramiseks ainult kolmandates riikides, vaid ka liikmesriikides.

Eelkirjeldatud kohtupraktikast lähtuvalt pole liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste lepingute säilitamine väga pika aja vältel siiski võimalik. Silmatorkavalt radikaalse lähenemise on võtnud Euroopa Kohus oma hiljutistes lahendites *Commission of the European Communities v Austria*²⁵⁷ ja *Commission of the European Communities v Sweden*,²⁵⁸ kus Euroopa Kohus laiendas (praeguse) artikli 351 kohaldamisala liikmesriigi varasema rahvusvahelise lepingu oletatavale potentsiaalsele vastuolule ühenduse õigusega. Kohtu otsusest võib järeldada, et liikmesriigid ei saa tugineda (praegusele) artiklile 351 ELTL isegi siis, kui liidu õigusakte pole aluslepingu rakendamiseks veel kehtestatud. Seega ei saa liikmesriigid olla kindlad oma enne Euroopa Liiduga ühinemist sõlmitud rahvusvahelise lepingu vastavuses Euroopa õigusele, kuna neil pole võimalik ette näha, missuguseid sätteid liit tulevikus vastu võtab. Samuti ei saa kolmandad riigid

²⁵³ Euroopa Liidu Nõukogu 2954. istung (Majandus- ja rahandusküsimused) 7. juulil 2009. a Brüsselis. Nõukogu dokument nr 2009/11806/ADD 1, lk. 5 ja 9. Arvutivõrgus kättesaadav (02.03.2010):

http://ec.europa.eu/prelex/detail_dossier_real.cfm?CL=et&DosId=197816

²⁵⁴ Justiitsministeeriumi 8.03.2010 vastus autori esitatud selgitustaotlusele.

²⁵⁵ Samas. Samal seisukohal on ka L. Almann, jt. Sissejuhatus rahvusvahelisse eraõigusse, Juura 2008, lk 35.

²⁵⁶ Nõukogu 22. detsembri 2000. a määrus 44/2001/EÜ kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. - EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 19, köide 4, lk 42; Nõukogu 27. novembri 2003. a määrus 2201/2003/EÜ, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus 1347/2000/EÜ. - ELT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 10, köide 3, lk 338.

²⁵⁷ Euroopa Kohtu 3. märtsi 2009. a otsus kohtuasjas nr C-205/06: *Commission of the European Communities v Republic of Austria*. - EKL 2009, lk I-1301.

²⁵⁸ Euroopa Kohtu 3. märtsi 2009. a otsus kohtuasjas nr C-249/06: *Commission of the European Communities v Kingdom of Sweden*. - EKL 2009, lk I-1335.

olla kindlad, et nende liidu liikmesriikidega enne ühinemist sõlmitud lepingud on ikka veel kehtivad.²⁵⁹

Mis puudutab nende rahvusvaheliste multilateraalsete konventsioonide kehtivust ja kohaldamist, millega liikmesriigid on enne Euroopa Liiduga ühinemist liitunud, siis ei tulene aluslepingutest autori arvates erisusi, mis neid lepinguid vastuolu tuvastamise korral ümbervaatamisest säästaks. Küll on Euroopa Ühenduse õigusloomepraktikas olnud tavapärane anda rahvusvahelistele konventsioonidele liikmesriikide suhetes kolmandate riikidega ühenduse õiguse ees kohaldamise ülimuslikkus.

Näiteks Euroopa Liidu Nõukogu määrus nr 2201/2003/EÜ (abieluasjade ja vanemlikku vastutust abikaasade ühiste laste eest käsitlevate asjade kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta) sätestab artiklis 60, et määrus on rahvusvaheliste konventsioonide suhtes ülimuslik vaid liikmesriikide vahelistes suhetes ja küsimustes, mida määrus reguleerib.²⁶⁰

Nagu järgnevas käsitluses näeme, on tsiviilõigusalasest koostöös üldjuhul lähtutud lahendusest, kus rahvusvahelised konventsioonid, sh kahepoolsed lepingud kolmandate riikidega, jäävad liidusiseste õigusaktide vastuvõtmisel kehtima ning liidu-sisesed eeskirjad on kohaldamisel ülimuslikud *lex posterior*’i põhimõttest tulenevalt üksnes liikmesriikide vaheliste lepingute ees, mis on sõlmitud enne liitumist EL-ga.

2.3.2 Euroopa Liidu teise õiguse mõju liikmesriikide ja kolmandate riikide vaheliste tsiviilõiguslaste lepingute kehtivusele ja kohaldamisele

Euroopa Kohtu otsustest kohtuasjades *ERTA* ja *WTO* ning Euroopa Liidu toimimise lepingust tuleneb, et liidu välispädevuse võib tuletada ka liidu teisest õigusest. Isegi, kui aluslepingute alusel vastuvõetud teised õigusaktid ei mõjuta liikmesriikide rahvusvahelist pädevust liiduga ühinemise hetkel, võivad nad mõjutada pädevust tulevikus. Piirangud rahvusvahelisi lepinguid sõlmida võivad tuleneda teise õiguse sätetest mitmel viisil. Näiteks võib teise õiguse säte

²⁵⁹ N. Lavranos. Imposing EC Law Supremacy over Pre-Accession Treaties. – European Current Law. Yearbook 2009, Sweet & Maxwell, p. xlv.

²⁶⁰ Nõukogu määrus 2201/2003/EÜ (viide 256).

sisaldada käsku liikmesriigile viia oma rahvusvahelised lepingud vastavusse teise õigusega või lepingud denonsseerida. Euroopa Kohus on paljudel juhtudel kinnitanud sellise nõude tõsidust.²⁶¹

Professor Piet Eeckhout on järeldanud, et liidu õiguses kehtiv rahvusvahelise õiguse põhimõte *pacta sunt servanda*, mille järgi enne aluslepingute vastuvõtmist või liiduga ühinemist liikmesriikide poolt sõlmitud rahvusvahelised lepingud jäävad kehtima, on siiski analoogia korras kohaldatav ka sellisel juhtudel, kui liit võtab aja jooksul vastu sisemised eeskirjad ning saab seeläbi valdkonnas ainuvälispädevuse. Paraku tuleb sellisel juhul analoogia korras kohaldada ka (praeguse) artikli 351 lõikes 2 ELTL sätestatud lepingute muutmise kohustust.²⁶² Robert Schütze nõustub sellise argumentatsiooniga, kuid leiab, (praegune) artikkel 351 ELTL pakub analoogia korras kaitset vaid sellistele lepingutele, mille puhul on vastuolu Euroopa tulevase õigusega võimatu ette ennustada.²⁶³ Vastasel juhul ei sõlmiks liikmesriigid rahvusvahelisi lepinguid üldse, kartes riskida võimaliku liidu tulevase õiguse rikkumisega.

Igal juhul on kehtivad kolmanda riigiga sõlmitud lepingud, kui need on sõlmitud enne aluslepingu muudatusi, lepingu liikmesriigi ühinemist Euroopa Liiduga või liidu ainupädevuse saamist ja seda isegi siis, kui nad on liidu õigusega vastuolus,²⁶⁴ sest need lepingud ei ole sõlmimise hetkel olnud *ultra vires*. Sellist liidu õigusega vastuolus oleva lepingu kehtivust ei saa rünnata ka liidu õiguse alusel, kuigi liikmesriik ei saa neile rahvusvahelistele lepingutele tuginedes õigustada endapoolset liidu õiguse rikkumist.²⁶⁵

Alljärgnevalt käsitletakse vastuvõtmise kronoloogilises järjestuses nelja tsiviilõigusalasest koostöös vastuvõetud ühenduse õigusakti. Nende õigusaktide sätete põhjal hinnatakse liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste lepingute kohaldamise võimalusi olukorras, kus selle lepingu reguleerimisalas võetakse vastu ühiseid eeskirju.

²⁶¹ Näiteks, Euroopa Kohtu 11. juuni 1998.a otsus ühendatud kohtuasjades C-176/97 ja C-177/97: *Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium and Grand Duchy of Luxembourg*. - EKL 1998, lk I-3557; Euroopa Kohtu 4. juuli 2000.a otsus kohtuasjas nr C-62/98 (viide 246); Euroopa Kohtu 4. juuli 2000.a otsus kohtuasjas C-84/98 (viide 242); Euroopa Kohtu 14. septembri 1999.a otsus kohtuasjas C-170/98: *Commission of the European Communities v Belgium*. - EKL 1999, lk I-5493; Euroopa Kohtu 14. septembri 1999. a otsus ühendatud kohtuasjades C-171/98, C-201/98 ja C-202/98: *Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium, Grand Duchy of Luxembourg*. - EKL 1999, lk I-5517.

²⁶² P. Eeckhout (viide 43) lk 335.

²⁶³ R. Schütze (viide 235), lk 436.

²⁶⁴ J. Klabbers (viide 121), lk 174.

²⁶⁵ T. Eilmansberger. *Bilateral investment treaties and EU law*. - *Common Market Law Review*, 2009, v. 46, n. 2, pp. 398; C. Panayi (viide 19), lk 345.

Euroopa Komisjoni esialgses ettepanekus Euroopa Liidu Nõukogule võtta vastu määrus lepinguvälistele võlasuhetele kohalduva õiguse kohta (edaspidi Rooma II määrus) artiklis 25 ei piiratud selliste rahvusvaheliste konventsioonide kohaldamist, mille pooleks on liikmesriik määruse vastuvõtmise ajal ja mis reguleerivad määrusega võrreldes spetsiifilistes valdkondades kohtualluvuse ja kohaldatava õiguse küsimusi lepinguvälistes võlasuhetes.²⁶⁶ Ettepaneku seletuskirja kohaselt on spetsiifiliste konventsioonidena mõeldud muu hulgas 1971. a Haagi konventsiooni liiklusohutuse kohta²⁶⁷ ja 1973. a Haagi konventsiooni tooteohutuse kohta.²⁶⁸

Artikli sõnastust muudeti eelnõu menetluse ajal ning määrus tunnistati viidatud konventsioonide ees ülimuslikuks siis, kui juhtumiga seotud olulised asjaolud on kahju tekkimise hetkel seotud ühe või mitme liikmesriigiga.²⁶⁹ Kuna eelnõu arutelude käigus tekkisid probleemid liikmesriikidega seotud ja kolmandate riikidega seotud oluliste asjaolude määratlemisel, loobuti omakorda Euroopa Komisjoni muudetud ettepanekus sätestatust.²⁷⁰ Kompromissina kehtestati ühenduse määruses järgmine sõnastus:

„Artikkel 28. Seos kehtivate rahvusvaheliste konventsioonidega

1. Käesolev määrus ei piira selliste rahvusvaheliste konventsioonide kohaldamist, mille osalisteks käesoleva määruse vastuvõtmise ajal on üks või mitu liikmesriiki ning milles on sätestatud lepinguväliste võlasuhetega seotud kollisiooninormid.
2. Käesolev määrus on siiski ülimuslik konventsioonide suhtes, mis on sõlmitud üksnes kahe või enama liikmesriigi vahel, sellisel määral, mil need konventsioonid käsitlevad käesoleva määrusega reguleeritud küsimusi.²⁷¹

²⁶⁶ Euroopa Komisjoni ettepanek: Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations ("ROME II"). COM (2003) 0427 final. Arvutivõrgus kättesaadav (13.02.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003PC0427:EN:HTML>

²⁶⁷ Haagi 1971. a konventsioon liiklusohutuse kohta. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=81

²⁶⁸ Haagi 1973. a konventsiooni tooteohutuse kohta. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=84

²⁶⁹ Euroopa Komisjoni muudetud ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus lepinguväliste kohustuste suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma II määrus). KOM (2006) 0083 lõplik, artikkel 25. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006PC0083:ET:HTML>

²⁷⁰ G. Garriga. Relationships between Rome II and Other International Instruments. A Commentary on Article 28 of the Rome II Regulation. – Yearbook of Private international Law, 2007, v. 9, p. 140.

²⁷¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. juuli 2007. aasta määrus 864/2007/EÜ, lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma II). - ELT L 199, 31.7.2007, lk 40.

Artikli 28 lõike 1 järgi eelistatakse mitmepoolseid konventsioone kolmandate riikidega, sh kahepoolseid lepinguid, liidu õigusele isegi olukordades, kus kõik olulised juhtumi asjaolud on seotud eranditult Euroopa Liiduga. Määrus ei piira selliste liikmesriikide rahvusvaheliste lepingute kohaldamist, mis on nende suhtes määruse vastuvõtmise ajaks jõustunud. Määrus ei täpsusta, kas tegemist on enne Euroopa Liiduga ühinemist sõlmitud rahvusvaheliste lepingutega või mitte. Juba sõlmitud rahvusvaheliste konventsioonide ülimuslikkuse tõttu määruse ees ei pea liikmesriigid neid ümbervaatama ega denonsseerima.

Nendest konventsioonidest, mida liikmesriigid edasi kohaldavad, tuleb Euroopa Komisjoni teavitada ja neid võivad liikmesriigid rahvusvaheliselt edasi rakendada.²⁷² Komisjonil on kohustus avaldada nimekiri teavitatud konventsioonidest Euroopa Liidu Teatajas.²⁷³ Kuigi konventsioonide nimekirja Euroopa Komisjonile esitamise tähtaeg oli juulis 2007, ei ole Euroopa Komisjon vastavat nimekirja Euroopa Liidu Teatajas veel avaldanud. Eesti on Rooma II määruse artikli 29 lg 1 alusel teatanud oma ühinemisest 16-ne konventsiooniga (vt lisa 3). Lisaks on kavas Euroopa Komisjonile teatada ka kahepoolsetest lepingutest.²⁷⁴

Artikli 28 lõige 2 tunnistab *lex posterior derogat legi priori* põhimõttel määruse sätteid ülimuslikuks liikmesriikide endi vahel sõlmitud rahvusvaheliste lepingu vastavasisuliste sätete suhtes.²⁷⁵

Sellist lahendust on kritiseeritud, kuna see toob kaasa olukorra, kus Euroopa Liidus kehtib lepinguvälistes võlasuhetes kohaldatava õiguse küsimuses korraka kolm eri süsteemi: Rooma II määrus, Haagi konventsioonid ja Taani rahvusvahelise eraõiguse süsteem.²⁷⁶ Küll aga tuuakse positiivselt esile seda, et säilib rahvusvahelise õigussüsteemi ühtsus lepinguvälistele võlasuhetele

²⁷² G. Garriga (viide 270), lk 141.

²⁷³ Rooma II määruse, (viide 271), artikkel 29. Kuigi liikmesriigid pidid 11. juuliks 2008.a Euroopa Komisjonile artikli 28 lõikes 1 osutatud konventsioonide loetelu teatavaks tegema ja Komisjon kuue kuu pärast avaldama nimekirja Euroopa Liidu Teatajas, pole seda nimekirja seni avaldatud. Autori arvates võivad sätte rakendamist takistada artikli 28 tõlgendusraskused.

²⁷⁴ Justiitsministeeriumi 26.05.2010 vastus autori esitatud teabenõudele.

²⁷⁵ G. Garriga (viide 270), lk 145.

²⁷⁶ Taani ei osale määruse rakendamises vastavalt ELL ja EÜAL lisatud Taani seisukohta käsitleva protokollile ega ole ühinenud ka Haagi konventsioonidega.

kohaldatava õiguse valiku küsimustes, ja et Euroopa Liit eelistas säilitada rahvusvahelise süsteemi ühtsuse regionaalse isoleeritud süsteemi loomise asemel.²⁷⁷

Kuna Rooma II määruse vastuvõtmisega tekkis liidul ainuvälispädevus määruse reguleerimisalasse jäävates küsimustes, siis liikmesriikidel ei ole õigust sõlmida tulevikus määruse reguleerimisala mõjutavaid välislepinguid, sh muuta oma kehtivaid välislepinguid.²⁷⁸

Õigusteadlane Robert Schütze leiab, et Rooma II määruse artikli 28 näol on tegemist aluslepingu (praeguse) artikli 351 ELTL õigusliku täiendusega, kuna tema tõlgenduse järgi mõjutab määrus liikmesriikide rahvusvahelisi lepinguid, mis on sõlmitud pärast 1958. aastat, kuid enne määruse vastuvõtmist. Ta rõhutab, et nimetatud säte ei anna liikmesriikide konventsioonidele kaitset potentsiaalsete konfliktide eest teiste liidu õigusaktidega, kui ka neis ei sätestata sellist nn selget kaitseklauslit vastavate konventsioonide kohaldamise ülimuslikkuse kohta.²⁷⁹

Liikmesriikides kohtu- ja kohtuväliste dokumentide kättetoimetamist tsiviil- ja kaubandusasjades (edaspidi dokumentide kättetoimetamise määrus) reguleeriva määruse esimeses versioonis²⁸⁰ ega ka Euroopa Komisjoni algset ettepanekus määruse muutmiseks,²⁸¹ ei käsitletud õigusakti seoseid liikmesriikide kehtivate rahvusvaheliste lepingutega. Määruse seoseid muude lepingute või kokkulepetega reguleeriv säte tekkis määruse teksti alles õigusakti muutmise menetluse keskel.²⁸²

Kehtiva dokumentide kättetoimetamise määruse preambula punkt 23 ja määruse artikkel 20 näevad ette, et määrus on selle reguleerimisalasse kuuluvates küsimustes ülimuslik liikmesriikide poolt sõlmitud kahe- või mitmepoolsete lepingute või kokkulepete, suhtes. Määrus ei takista aga liikmesriike säilitamast või sõlmimast lepinguid või kokkuleppeid, mille eesmärk on edastada

²⁷⁷ Kehtiva Rooma II määruse preambula punktis 36 rõhutatakse, et austus liikmesriikide poolt võetud rahvusvaheliste kohustuste vastu tingib selle, et määrus ei tohi mõjutada rahvusvahelisi konventsioone, mille osaliseks käesoleva määruse vastu võtmise ajal on üks liikmesriik või mitu liikmesriiki.

²⁷⁸ G. Garriga (viide 270), lk 141.

²⁷⁹ R. Schütze (viide 235), lk 437.

²⁸⁰ Nõukogu 29. mai 2000. a määrus nr 1348/2000/EÜ, tsiviil- ja kaubandusasjade kohtu- ja kohtuväliste dokumentide Euroopa Liidu liikmesriikides kätteandmise kohta. Arvutivõrgus kättesaadav (13.02.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:160:0037:01:ET:HTML>

²⁸¹ Euroopa Komisjoni ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, millega muudetakse nõukogu 29. mai 2000. aasta määrust nr 1348/2000/EÜ, tsiviil- ja kaubandusasjade kohtu- ja kohtuväliste dokumentide Euroopa Liidu liikmesriikides kätteandmise kohta. Arvutivõrgus kättesaadav (13.02.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005PC0305:ET:HTML>

²⁸² Euroopa Komisjoni muudetud ettepanek: Euroopa parlamendi ja Nõukogu määrus tsiviil- ja kaubandusasjade kohtu- ja kohtuväliste dokumentide Euroopa Liidu liikmesriikides kätteandmise kohta („Dokumentide kätteandmine”). KOM/2006/0751 lõplik. Arvutivõrgus kättesaadav (13.02.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006PC0751:ET:HTML>

dokumente kiiremini ja hõlpsamini, ning kui need lepingud ja kokkulepped on kooskõlas dokumentide kättetoimetamise määrusega.²⁸³

Kõnesolevas õigusaktis on võetud liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste lepingute kohaldamise küsimuses teistsugune suund, kui on seadustatud Rooma II määruses. Erinevalt Rooma II määruses sätestatud lahendusest, piiratakse dokumentide kättetoimetamise määru- ses kõigi enne määruse vastuvõtmist liikmesriikide poolt kolmandate riikidega sõlmitud rahvusvaheliste lepingute kohaldamist, kui need ei taga dokumentide kiiremat ja hõlpsamat edastamist võrreldes määrusega või on määrusega vastuolus. Autori hinnangul on siin siiski mõeldud vaid ülimuslikkust liikmesriikidevahelistes suhetes ning liikmesriikide suhetes kolmandate riikidega tuleks jätkuvalt kohaldada konventsioonide sätteid. Seda seisukohta toetab nii Justiitsministeeriumi kodulehel²⁸⁴ kui ka Euroopa tsiviil- ja kaubandus- asjade justiitsvõrgustiku kodulehel avaldatud seisukoht, et 1965. aastal sõlmitud Haagi konventsioonis ettenähtud korda tsiviil- ja kaubandus- asjade kohtu- ja kohtuvälise dokumentide välisriikides kätteandmise kohta kohaldatakse dokumentide saatmisel riiki, mis ei ole Euroopa Liidu liikmesriik, va Taani.²⁸⁵

Euroopa Komisjoni ettepanekus Euroopa Liidu Nõukogule kehtestada määru- s lepingulistele võlasuhetele kohaldatava õiguse kohta (edaspidi Rooma I määru- s) sätestati artiklis 23, et määru- s ei piira selliste mitmepoolsete rahvusvaheliste konventsioonide kohaldamist, millega liikmesriigid on ühinenud ja kus on reguleeritud kollisiooninorme lepinguliste kohustuste puhul konkreetsetes valdkondades. Küll aga sooviti määru- s siiski tunnistada ülimuslikuks kahe mitmepoolse rahvusvahelise konventsiooni suhtes, kui kõik olulised juhtumi asjaolud on lepingu sõlmimise ajal koondunud ühte või mitmesse liikmesriiki. Euroopa Komisjon selgitas eelnõu seletuskirjas, et kahe korra kooseksisteerimine – konventsiooni kohaldamine selle ratifitseerinud liikmesriikide suhtes ja kavandatud määruse kohaldamine teiste liikmesriikide suhtes – häiriks siseturu toimimist.²⁸⁶

²⁸³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. novembri 2007. a määrus nr 1393/2007/EÜ, kohtu- ja kohtuvälise dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandus- asjades (dokumentide kättetoimetamine), millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus nr 1348/2000/EÜ. - ELT L 324, 10.12. 2007, lk 79.

²⁸⁴ Justiitsministeeriumi veebileht (22.05.2010): <http://www.kohus.ee/4549>

²⁸⁵ Euroopa justiitsvõrgustiku tsiviil- ja kaubandus- asjades veebileht (22.05.2010):

http://ec.europa.eu/civiljustice/serv_doc/serv_doc_int_et.htm

²⁸⁶ Euroopa Komisjoni ettepanek: Euroopa parlamendi ja Nõukogu määrus lepinguliste kohustuste suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma I määru- s), KOM (2005) 0650 lõplik. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2020): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005PC0650:ET:HTML>

Kehtiva Rooma I määruse artiklis 25²⁸⁷ on aga algsest ettepanekust taganetud ning kompromissi tulemusena mindud tagasi Rooma II määruse lahenduse juurde ja liikmesriigid jätkuvalt kohaldada enne määruse jõustumist kolmandate riikidega sõlmitud kõiki, sh kahepoolseid, rahvusvahelisi lepinguid, lepingulistele suhetele kohaldatava õiguse küsimustes.²⁸⁸ Küll aga ei tohi liikmesriigid edaspidi iseseisvalt liituda rahvusvaheliste konventsioonidega, mis reguleerivad lepingulistele võlasuhetele kohaldatavat õigust määruse reguleerimisalasse jäävates küsimustes.²⁸⁹ Kõikidest sellistest lepingutest, mis on määruse vastuvõtmise ajal liikmesriikides jõus, tuleb liikmesriikidel Euroopa Komisjoni teavitada ning suurema õigusselguse saamiseks on Komisjonil kohustus see nimekiri Euroopa Liidu Teatajas avaldada. Seni ei ole nimekirja avaldatud. Eesti on Komisjonile teatanud oma ühinemisest 6 sellise mitmepoolse konventsiooniga (vt lisa 3) ja lisaks on kavas teatada ka kahepoolsetest lepingutest.²⁹⁰

Määrus on artikli 25 lõike 2 kohaselt ülimuslik liikmesriikide vaheliste rahvusvaheliste lepingute suhtes ning asendab artikli 24 kohaselt liikmesriikide vahelistes suhetes Roomas 1980. aastal EMÜ liikmesriikide- vahelise konventsiooni lepingulistele võlasuhetele kohaldatava õiguse kohta.

Nii Rooma I määruse kui Rooma II määruse preambulast leiame selgituse, et austus liikmesriikide poolt võetud rahvusvaheliste kohustuste vastu tingib selle, et määrus ei tohiks mõjutada rahvusvahelisi konventsioone, mille osaliseks määruse vastuvõtmise ajal on üks või mitu liikmesriiki.

Neljas oluline tsiviilõigusosalast koostööd reguleeriv õigusakt lahendas liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste lepingute kohaldamise küsimuse autori arvates hoopis kolmandat moodi. Euroopa Komisjoni esialgse ettepaneku Euroopa Liidu Nõukogu määruse vastuvõtmiseks kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes (edaspidi ülalpidamiskohustuste määrus) artiklis 49 oli ette nähtud, et uus määrus saab määruse reguleerimisalasse kuuluvates küsimustes ülimuslikuks

²⁸⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. juuni 2008.a määrus 593/2008/EÜ, lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma I). – ELT L 177, 4.7.2008, lk 6.

²⁸⁸ M.-E. Ancel. Rome I Regulation and Distribution Contracts. - European Yearbook of Private International Law, 2008, v. 10, pp. 228 – 230.

²⁸⁹ G. Garriga (viide 270), lk 138, allmärkus 6.

²⁹⁰ Justiitsministeeriumi 26.05.2010 vastus autori esitatud teabenõudele.

nende konventsioonide ja lepingute suhtes, millega liikmesriigid on ühinenud.²⁹¹ Seletuskirjas on Euroopa Komisjon selgitanud: ”Uus määrus on liikmesriikidevahelistes suhetes ülimuslik muude õigusaktide suhtes. Uus määrus ei asenda kohaldatavaid konventsioone täielikult, sest tema reguleerimisala ja sisu on osaliselt erinev, kuid ta on nende suhtes ülimuslik ja vajaduse korral täiendab neid, eelkõige koostöö küsimustes.“²⁹²

Kehtiv ülalpidamiskohustuste määruse artikkel 69 aga sätestab, et määrus ei mõjuta bilateraalse või multilateraalse lepingute kohaldamist, kui liikmesriik selle pooleks määruse vastuvõtmise ajal ja kui lepingud reguleerivad määruse reguleerimisalasse jäävaid küsimusi, riivamata samas liikmesriikide (praegusest) artiklist 351 ELTL tulenevat kohustust võtta kõik vajalikud meetmed ja likvideerida vastuolud liidu õigusega nendes lepingutes.²⁹³ Määrus on artikli 69 lõike 2 kohaselt liikmesriikidevahelistes suhetes ülimuslik nende liikmesriikide kehtivate lepingute ja konventsioonide suhtes, mis käsitlevad määruses reguleeritud küsimusi.

Kehtiva ülalpidamiskohustuste määruse sätted määruse ja liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste lepingute seoste kohta annavad selgeimaid vihjeid Euroopa Komisjoni soovidest ühtlustada valdkonna õigustik ning luua ühtne Euroopa õiguskord ülalpidamiskohustuste küsimuses. Olgugi, et määruse vastuvõtmise hetkel kehtivate liikmesriikide rahvusvaheliste konventsioonide kohaldamist ei piirata, on lisatud viide (praegusele) artiklile 351 ELTL ja liikmesriikide kohustustele need lepingud liidu õigusega kooskõlla viia. Nagu eelnevast nähtus, ei õnnestunud Euroopa Komisjonil kahel varasemal korral, Rooma I ja Rooma II määruste puhul, sellist lahendust läbi suruda. Seda enam on üllatav, et Euroopa Komisjon suutis end kehtestada liikmesriikide ühehäälsuse alusel vastuvõetud määruses. Siin võib autori arvates olla põhjuseks mõnede liikmesriikide hea lobitöö teiste liikmesriikide hulgas neile oluliste sätete saavutamiseks ja erinevad kokkulepped Euroopa Komisjoniga. Oma rolli mängib siin autori arvates Skandinaaviamaadele võimaldatud erand omavahelise konventsiooni kohaldamise jätkamiseks ja

²⁹¹ Euroopa Komisjoni ettepanek: Nõukogu määrus kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. KOM (2005) 0649 lõplik. Kättesaadav arvutivõrgus (14.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0649:FIN:ET:PDF>

²⁹² Euroopa Komisjoni teatis Nõukogule ja Euroopa Parlamendile . Märkused artiklite kohta Nõukogu määruse ettepanekus kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. KOM (2006) 0206 lõplik. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2020): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0206:ET:HTML>

²⁹³ Nõukogu 18. detsembri 2008. a määrus nr 4/2009/EÜ kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. - ELT L 7, 10.1.2009 lk 1.

Komisjonilt saadud lubadus töötada välja võimalused liikmesriikidele nende varasemate rahvusvaheliste lepingute iseseisvaks muutmiseks ja uute lepingute sõlmimiseks.

Seega on tsiviilõiguslase koostöö valdkonnas autori arvates seni üldiselt arvestatud põhimõttega, et Euroopa Liidu liikmesriikide poolt enne Euroopa Liiduga ühinemist või enne liidu pädevuse kasutamist kolmandate riikidega sõlmitud rahvusvahelised lepingud on rahvusvahelise õiguse ja liikmesriigi põhiseadusliku korra osa ja peaksid jääma kehtima ka pärast ühinemist ning pädevuse üleminekut liidule. Sellegi poolest süveneb tendents piirata liidu õigusega vastuolus olevate liikmesriikide rahvusvaheliste lepingute kohaldamist.

2.3.3 Euroopa Liiduga ühinemise ja Euroopa Liidu teisese õiguse mõju liikmesriikide omavaheliste tsiviilõiguslaste rahvusvaheliste lepingute kehtivusele ja kohaldamisele

Üheks aktuaalseks probleemiks Euroopa õiguses on liikmesriikide omavaheliste enne liiduga ühinemist sõlmitud lepingute õigusvastaseks kuulutamine Euroopa õiguse alusel, hoolimata asjaolust, et rahvusvahelise õiguse alusel nende lepingute staatus ei muutu.²⁹⁴ Euroopa Liidu õiguse ülimuslikkuse printsiibist lähtuvalt on liikmesriikide-vahelised lepingud üldjuhul õigusvastased ja neid ei saa kohaldada osas, kus nad on vastuolus eksisteerivate liidu esmase ja teisese õiguse sätetega.²⁹⁵

Viini konventsiooni artikkel 30 lg 3 sätestab, et kui kõik varasema rahvusvahelise lepingu pooled on ka hilisema lepingu poolteks, kohaldatakse varasemat lepingut ainult sellises osas, mis ei ole vastuolus hilisema lepinguga. Seega tõrjub liidu õigus liikmesriikide vahelistes suhetes kõrvale liikmesriikide vahel enne Euroopa Liiduga liitumist sõlmitud lepingute kohaldamise kas täielikult või ainult teatud osas. Liidu õiguse ja liikmesriikide poolt enne Euroopa Liidu liikmeks saamist omavahel sõlmitud rahvusvaheliste lepingute suhet reguleerib seega üldjuhul *lex posterior*’i põhimõte.

²⁹⁴ M. Szabo (viide 191), lk 313.

²⁹⁵ Vt ka T. Eilmansberger (viide 265), lk 401, osas, mis puudutab kahepoolsete investeerimisalaste lepete õiguspärasust.

Rahvusvahelise õiguse sätete kohaselt on liikmesriikide vahel sõlmitud rahvusvahelised lepingud kehtivad, kuni neid pole denonsseeritud, peatatud või asendatud.²⁹⁶ Kuigi liidu praktikas pole seni nõutud enne Euroopa Liiduga ühinemist liikmesriikide vahel sõlmitud lepingute denonsseerimist, on tungivalt soovitatud õigusselguse ja lojaalsuse põhimõttest lähtuvalt liidu ainupädevusse kuuluvate sätete ülevaatamist liikmesriikidevahelistes lepingutes.

Eesti on enne Euroopa Liiduga ühinemist sõlminud Läti, Leedu ja Poolaga bilateraalsed õigusabi lepingud, mis reguleerivad ka kohaldatava õiguse ja kohtualluvuse küsimusi tsiviil- ja kaubandusajades. Need lepingud on praegu kehtivad ja kohaldatavad, kuigi paljud nende lepingute sätted on kaotanud oma olulisuse. Euroopa Liidu riikide Läti, Leedu ja Poolaga seotud õigussuhete lahendamisel lähtutakse peamiselt EL määrustest, kuid näiteks enne Euroopa Liiduga ühinemist tsiviilasjades tehtud kohtuotsuste tunnustamisel on aluseks jätkuvalt nimetatud õigusabilepingud.²⁹⁷

Mainitud õigusabilepingute kohaldamisala on seega piiratud nii ajaliselt kui esemeliselt. Esemelised piirangud seab Eesti Vabariigi ühinemisleping Euroopa Liiduga ja selle ühinemisakt ühinemistingimuste ja Euroopa Liidu aluslepingutesse tehtavate muudatuste kohta.²⁹⁸ Ühinemisakt piirab liikmesriikide enne liiduga ühinemist sõlmitud rahvusvaheliste lepingute kohaldamist teatud valdkondades.²⁹⁹ Näiteks asendas Euroopa Liidu Nõukogu määrus maksejõuetusmenetluse kohta³⁰⁰ ühinemisaktist tulenevalt määruse reguleerimisalasse jäävates küsimustes vastavasisuliselt sätteid Eesti Vabariigi, Leedu Vabariigi ja Läti Vabariigi õigusabi- ja õigussuhete lepingus ja Eesti Vabariigi ja Poola Vabariigi vahelises lepingus õigusabi osutamise ja õigussuhete kohta tsiviil-, töö- ning kriminaalasjades.

Eesti ühinemisaktist tulenevalt täiendati ka kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades käiva Euroopa Liidu Nõukogu määruse artiklit 69, mis loetleb kahe või enama liikmesriigi vahel sõlmitud konventsioone ja lepinguid, mida määrus liikmesriikide vahelistes suhetes asendada hakkab.³⁰¹ Nende konventsioonide hulka loetakse ka Eesti Vabariigi, Leedu

²⁹⁶ Viini konventsioon (viide 228), artikkel 59.

²⁹⁷ Justiitsministeeriumi 8.03.2010 vastus autori esitatud selgitustaotlusele.

²⁹⁸ Eesti Vabariigi ühinemisleping Euroopa Liiduga (viide 251).

²⁹⁹ Eesti Vabariigi ühinemisleping Euroopa Liiduga (viide 251), ühinemisakti 2. lisa 18 peatükk A.

³⁰⁰ Nõukogu 29. mai 2000. a määrus 1346/2000/EÜ maksejõuetusmenetluse kohta. - ELT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 19, köide 1, lk 191.

³⁰¹ Nõukogu määrus 44/2001/EÜ (viide 256).

Vabariigi ja Läti Vabariigi õigusabi- ja õigussuhete leping ning Eesti Vabariigi ja Poola Vabariigi vaheline leping õigusabi osutamise ja õigussuhete kohta tsiviil-, töö- ning kriminaalasjades. Sama määruse artikkel 71 sätestab, et artiklis 69 nimetatud leping ja konventsioonid jäävad ka edaspidi jõusse valdkondades, mida käesoleva määrusega ei reguleerita.

Nagu eespool järeldati, eristavad Rooma II ja Rooma I määrus kehtivaid konventsioone,³⁰² mille poolteks on üks või mitu liikmesriiki, neist kehtivatest rahvusvahelistest lepingutest, mis liikmesriigid on sõlminud omavahel. Määrused on liikmesriikidele kohaldamiseks ülimuslikud üksnes kahe või enama liikmesriigi vahel sõlmitud konventsioonide korral, niivõrd kuivõrd need konventsioonid käsitlevad määrusega reguleeritud küsimusi.

Kehtiv dokumentide kättetoimetamise määruse artikkel 20 ei erista liikmesriikide vahelisi või liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel sõlmitud rahvusvahelisi lepinguid, vaid on ülimuslik mõlemat liiki rahvusvaheliste lepingute suhtes üksnes siis, kui sõlmitud lepingud on määrusega vastuolus.

Kehtiv ülalpidamiskohustuste määruse artikkel 69 sätestab, et määrus on liikmesriikidevahelistes suhetes ülimuslik nende liikmesriikides kehtivate lepingute ja konventsioonide suhtes, mis käsitlevad määruses reguleeritud küsimusi, erand on sätestatud Skandinaaviamaade vahel sõlmitud elatise sissenõudmise konventsioonile, mille kohaldamist määrus ei takista.

Tsiviilõiguslase koostöö õigusaktide analüüsist tuleneb seega, et tavapäraselt jäävad liikmesriikide vahel enne liiduga ühinemist sõlmitud rahvusvahelised lepingud jõusse ja neid saab ka edaspidi kohaldada valdkondades, mida aluslepingutes ja nende alusel antud õigusaktides ei reguleerita. Küll on aga nimetatud õigusaktides positiveeritud ühenduse õigusaktide kohaldamise ülimuslikkus liikmesriikide vaheliste lepingute ees, kui õigusaktid ja lepingud reguleerivad samu valdkondi.

³⁰² Sealhulgas on rohkem äramainimist leidnud Haagi 1971. a konventsioon liiklusõnnetuste kohta ja Haagi 1973. a konventsioon tooteohutuse kohta, kummagiga pole Eesti ühinenud.

2.4 Liikmesriigi võimalused rahvusvahelise lepingu sõlmimiseks Euroopa Liidu ainupädevusse kuulavas küsimuses

Ülalpidamiskohustuste määrase vastuvõtmisel tõusetus taas teema, mis on arutluse all olnud juba mitme tsiviilõiguslase koostöö õigusakti läbirääkimistel. Nimelt viidatakse määrase preambula punktis 40 sellele, et tulevikus kolmandate riikidega sõlmitavate kahepoolsete kokkulepete puhuks ülalpidamiskohustuste valdkonnas tuleks Euroopa Komisjoni asjaomase ettepaneku üle peetavate arutelude käigus kindlaks määrata menetlused ja tingimused, mille kohaselt liikmesriikidel lubatakse enda nimel selliseid kokkuleppeid läbi rääkida ja sõlmida.

Paljude liikmesriikide tsiviilõigusele on omased kolmandate riikidega sõlmitud kahepoolsed lepingud. Kuna liikmesriigid olid endale välja kaubelnud kolmandate riikidega sõlmitud kahe- ja mitmepoolsete lepingute edasi kohaldamise õiguse, tekkis põhjendatud küsimus, kuidas saavad liikmesriigid neid lepinguid tulevikus sisuliselt muuta. Tuletatud välispädevuse doktriini järgi ei ole liikmesriikidel võimalik selliste rahvusvaheliste lepingute iseseisev sõlmimine, mille valdkondlik pädevus on täielikult üle läinud liidule. Seega tekib küsimus, kas liit on valmis tegelema liikmesriikide Euroopa Liidu kui terviku jaoks vähese tähtsusega lepingutega, mida nad on sõlminud enne aluslepingute muudatusi või isegi enne ühinemist Euroopa Liiduga. Näiteks mõne lepinguga, mis liikmesriik on sõlminud oma naaberriigiga lepinguvälise kahju hüvitamise kohta looduskatastroofide likvideerimise korral või kõigi lepingutega, mida liikmesriigid soovivad tulevikus kolmandate riikidega sõlmida ETL V jaotise kohaldamisalasse kuuluvates küsimustes. Mida teha juhul, kui liikmesriik soovib tulenevalt riigi tsiviilõiguse tavadest jätkata Euroopa Liidu jaoks vähese tähtsusega lepingute täitmist ja sõlmimist ka tulevikus. Sisuliselt on juttu liikmesriikidele välislepingute sõlmimiseks volituse andmisest Euroopa Liidu ainuvälispädevuses olevates küsimustes.

Kui küsimust analüüsida rahvusvahelise õiguse normide valguses, siis on isegi sellised kolmandate riikidega sõlmitud rahvusvahelised lepingud, mis on teadlikult või kogemata sõlmitud vastuolus liidu õigusega, rahvusvahelise õiguse kohaselt kehtivad.³⁰³ Mõningast leevendust liidu õiguskorra ühtsuse säilitamiseks ja sellise lepingu lõpetamiseks võib mõnede autorite arvates tuletada Viini konventsiooni artiklist 46, mille järgi võib liikmesriik lepingu

³⁰³ J. Klabbers (viide 121), lk 174.

siduvuse kohta antud nõusoleku kehtetuse alusena viidata teoreetiliselt asjaolule, et nõusoleku väljendamisel rikuti tema riigisisese õiguse sätet, mis käsitleb lepingute sõlmimise pädevust. Selline rikkumine peab olema ilmne või puudutama riigisisese õiguse eriti tähtsat normi. Kui praktikas on ebaselge, milline on riigisisese õiguse eriti tähtis norm,³⁰⁴ siis selge on Viini konventsiooni artikli 46 lõike 2 alusel olukord, millal on rikkumine ilmne. Rikkumine on ilmne, kui ta on objektiivselt selge mis tahes riigile, kes tegutseb selles küsimuses tavapärase praktika kohaselt ja heas usus.

Kuna pädevuste jaotus Euroopa Liidus pole autori arvates alati liikmesriikidele selge, siis ei saa lepingu kehtetuse taotlemisel ilmselt loota, et lepingupartnerile oli rikkumine objektiivselt selge.³⁰⁵ Seega, olenemata sellest, et liikmesriigi leping, mis on liidu õigusega vastuolus, kehtib rahvusvahelise õiguse kohaselt, tuleb liikmesriigil sellises olukorras ilmselt valida rahvusvahelise lepingupartneri ja liidu vahel. Euroopa Liidu õigusega seotud liikmesriik peab seega vältima Euroopa liidu õigusega vastuolus olevate lepingute sõlmimist või taluma hilisemat kohtumenetlust Euroopa õiguse rikkumise tõttu Euroopa Kohtus, mille tulemusel teda tõenäoliselt kohustatakse lepingut Euroopa õigusega vastavusse viima.³⁰⁶

Hoolimata sellest, et institutsioonidel puudus EÜAL kohaselt selge õigus volitada liikmesriike tegutsema ühenduse ainupädevuses olevates küsimustes, võeti volituse andmise menetlus siiski kohtupraktikale tuginedes kasutusele³⁰⁷ ja liikmesriikide ning institutsioonide koostööd on teise õiguse tasemel korduvalt reguleeritud. Alternatiiv selliste olukordade lahendamiseks oleks olnud vastavalt Euroopa Ühenduse välispädevuse doktriinile keelata liikmesriikidel selliste rahvusvaheliste lepingute sõlmimine üldse. Alljärgnevalt analüüsitakse Euroopa Liidu ainupädevuse liikmesriikidele delegeerimise õiguspärasust.

³⁰⁴ C. Panaji (viide 19), lk 349, arvab, et selleks võiks olla vaid konstitutsiooniline norm.

³⁰⁵ Seda arvamaust jagab ka C. Panaji, samas, lk 350.

³⁰⁶ Näiteks Euroopa Kohtu 4. juuli 2000. a otsus kohtuasjas nr C-62/98 (viide 246); Euroopa Kohtu 4. juuli 2000. a otsus kohtuasjas nr C-84/98 (viide 242).

³⁰⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 29. aprilli 2004. a määrus 847/2004/EÜ, lennuliikluse lepingute läbirääkimise ja rakendamise kohta liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel. - ELT eestikeelne eriväljaanne: 7. peatükk 8. köide lk 193.

2.4.1 Euroopa Liidu ainupädevuse delegerimise õiguspärasus

19. aprillil 2007. aastal soovitas justiits- ja siseküsimuste nõukogu seoses ülalpidamiskohustusi käsitlevate tulevaste kahepoolsete lepingute sõlmimisega ja teatavate kolmandate riikidega sõlmitud kahepoolsete lepingute võimaliku muutmisega, et „[...] selliste lepingute üle läbirääkimiste pidamiseks ja nende sõlmimiseks kehtestataks menetlus, mis juhinduks ühenduse õiguses olemasolevatest pretsedentidest, muu hulgas lennundusküsimusi käsitlevate lepingute puhul kohaldatavast menetlusest. Selline menetlus peaks kehtestama kriteeriumid ja tingimused, mille abil oleks võimalik hinnata, kas teatava lepingu sõlmimine on ühenduse huvides. Kui selgub, et see nii ei ole, peaks menetlus kehtestama liikmesriikidele kriteeriumid ja tingimused seda laadi lepingute üle läbirääkimiste pidamiseks ja nende sõlmimiseks, eriti kui kavandatava lepingu sätete sisu erineb ühenduse eeskirjade sisust, tagamaks, et lepingud ei kahjusta kehtestatud süsteemi[...]”.³⁰⁸

Euroopa õiguse kontekstis tekib esmalt küsimus, kas olukorras, kus liidul on mitmes tsiviilõigusalaselise koostöö valdkonnas ainuvälispädevus, on õiguspärasne, kui liikmesriigid muudavad oma kehtivaid või sõlmivad uusi kahepoolseid lepinguid kolmandate riikidega liidu ainupädevusse kuuluvates küsimustes.

Mis puudutab liikmesriikide pädevust sõlmida välislepinguid liidu ainupädevusse kuuluvates küsimustes, siis juba 1971. aastal otsustas Euroopa Kohus et kui ühendus võtab ühise poliitika raames vastu mis tahes vormis sätteid, siis liikmesriigil pole enam õigust võtta kohustusi kolmanda riigi suhtes, mis neid reegleid mõjutavad või muudavad nende sisu (nn *ERTA-doktriin*).³⁰⁹ Vastavalt Euroopa Kohtu pretsedendiõigusele, rikkus liikmesriik oma lojaalsuskohustust, kui ta sõlmis rahvusvahelisi lepinguid valdkondades, kus ühendusel on ainuvälispädevus. Seda isegi siis, kui sõlmitud leping ei olnud ühenduse õigusega vastuolus.³¹⁰ Kui see kohtupraktika tuua Lissaboni lepingu järgsesse Euroopa Liitu, siis ei tohi liikmesriigid

³⁰⁸ Euroopa Liidu Nõukogu 2794. istung (justiits- ja siseküsimused), 19.-20. aprillil 2007. a Brüsselis. Pressiteade. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=PRES/07/77&format=HTML&aged=1&language=ET&guiLanguage=en>

³⁰⁹ Ühena viimastest Euroopa Kohtu 12. veebruari 2009. a otsuses kohtuasjas C-45/07: *Commission of the European Communities v Hellenic Republic*. – EKL 2009, lk I-701.

³¹⁰ Euroopa Kohtu 5. novembri 2002. a otsus kohtuasjas C-476/98: *Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany*.- EKL 2002, lk I-9855, p 131.

põhimõtteliselt iseseisvalt sõlmida uusi (sh sisuliselt muuta liidu pädevusse kuuluvates küsimustes kehtivaid lepinguid) kahepoolseid lepinguid kolmandate riikidega liidu ainupädevuse valdkondades.

Vastavalt art 13 lg 2 ELL tegutseb iga institutsioon talle aluslepingutega antud volituste piires ning vastavalt nendes sätestatud korrale, tingimustele ja eesmärkidele.³¹¹ Euroopa Kohus on järeldanud, et aluslepingutes sätestatud otsustusprotseduure ei saa liikmesriigid ega institutsioonid vabalt muuta.³¹² Esiteks tuleb seega otsida vastust küsimusele, kas alusleping reguleerib liidu ainupädevuse delegerimist liikmeriikidele ja sellist delegerimise menetlust, ning teiseks anda hinnang sellele, kas ainuvälispädevuse delegerimise korral võib olla tegu liidu pädevuse tagastamisega liikmesriigile.

Euroopa Ühenduste asutamisleping ei näinud ette menetlust, kuidas anda liikmesriigile volitus välislepingu sõlmimiseks liidu ainupädevuses olevas küsimuses. Professor Alan Dashwood viitas sellegi poolest liikmesriikide võimalusele tegutseda ühenduse ainupädevuse piires institutsioonide volitusel ja nende kontrolli all ka enne ELTL jõustumist.³¹³

Liikmesriigile tegutsemisvolituse andmise menetluse nägid ette artikkel 75 Euroopa Sõe- ja Teraseühenduse³¹⁴ ning artikkel 103 Euroopa Aatomienergiaühenduse³¹⁵ asutamislepingutes,

³¹¹ Selles osas tuleb meenutada, et iga institutsioon talle asutamislepinguga antud volituste piires. Euroopa Kohtu 23.oktoobri 2007. a otsus kohtuasjas C-403/05: *European Parliament v Commission of the European Communities*. – EKL 2007, lk I-09045, p 49.

³¹² Euroopa Kohtu 6. mai 2008. a otsus kohtuasjas C-133/06: *European Parliament v Council of the European Union*. - EKL 2008, lk I-3189, p 54.

³¹³ A. Dashwood (viide 163), lk 370.

³¹⁴ Euroopa Sõe- ja Teraseühenduse asutamisleping, Allkirjastud 18. aprillil 1951. a Pariisis. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>
Article 75

The member States bind themselves to keep the High Authority informed of proposed commercial agreements or arrangements to the extent that such agreements relate to coal, steel or the importation of other raw materials and of specialized equipment necessary to the production of coal and steel in the member States.

If a proposed agreement or arrangement should contain clauses interfering with the application of the present Treaty, the High Authority will address the necessary recommendations to the interested State within a period of ten days from the receipt of the communication made to it; it may in any other case issue opinions.

³¹⁵ Euroopa Aatomienergiaühenduse asutamisleping. Rooma lepingud. Allkirjastatud 25. märtsil 1957. a Roomas. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>
Artikkel 103

Liikmesriigid edastavad komisjonile kolmanda riigi, rahvusvahelise organisatsiooni või kolmanda riigi kodanikuga sõlmitavate kokkulepete või lepingute projektid sel määral, kui sellised kokkulepped või lepingud käsitlevad käesoleva lepingu reguleerimisalasse jäävaid küsimusi.

Kui kokkuleppe või lepingu projekt sisaldab klausleid, mis takistavad käesoleva lepingu kohaldamist, teeb komisjon oma märkused asjaomasele riigile teatavaks ühe kuu jooksul alates sellise projekti saamisest.

millest on autori arvates lisaks kujunenud praktikale inspireeritud ka põgus viide liidu ainupädevuses olevas küsimuses liikmesriigile volituse andmise õigusele art 2 lg 1 ELTL.

Lissaboni lepingu jõustumisega võib autori arvates väita, et aluslepingus on üldsõnaliselt ette nähtud võimalus anda liikmesriigile erivolitus tegutseda liidu ainupädevusse kuulvas valdkonnas. Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 2 lõige 1 sätestab, et kui aluslepingud annavad liidule teatud valdkonnas ainupädevuse, võib õiguslikult siduvaid akte vastu võtta ainult liit. Liikmesriigid võivad seda teha ainult liidu volitusel või liidu õigusaktide rakendamiseks. Küll aga ei ole ELTLis ette nähtud sellise volituse andmise piire ega menetlust nagu viidatud EURATOM ja ESTÜ aluslepingutes.

Seega tuleb uurida, kas ja millistel tingimustel on Euroopa Kohus pidanud õiguspäraseks liidu ainupädevuses olevas valdkonnas liikmesriigile tegevusvolituste andmist.

Euroopa Kohus on leidnud, et ka ühenduse ainupädevusse kuulvas valdkonnas võivad liikmesriigid võtta vastu siseriiklikke õigusakte ja sõlmida rahvusvahelisi lepinguid.³¹⁶ Euroopa Kohus on sellist olukorda aktsepteerinud siis, kui liikmesriigid tegutsevad välislepingu sõlmimisel ühenduse ainupädevusse kuulvas küsimuses ühenduse asemel ja ühenduse huvides.³¹⁷ Samuti on Euroopa Kohus tunnistanud seaduslikuks liikmesriikide tegutsemise ühenduse nimel ühenduse ainupädevusse kuulvas küsimuses siis, kui ühendusel pole olnud õiguslikult võimalik ise tegutseda.³¹⁸ Samas on Euroopa Kohus leidnud ka seda, et liikmesriikide poolt volituse alusel sõlmitud lepingud, kui liit ise ei saa lepingut sõlmida, moodustavad liidu õigussüsteemi lahutamata osa ning kuuluvad Euroopa Kohtu jurisdiktsiooni alla.³¹⁹

Euroopa Kohtu otsuse kohaselt *Open-Skies* kohtuasjas peavad liidu institutsioonid ja liikmesriigid tegema koostööd liidu huvidele vastavalt olukorras, kui liit ise ei ole mistahes

Riik ei sõlmi kavandatavat kokkulepet või lepingut enne, kui ta on andnud rahuldavad vastused komisjoni vastuväidetele või täitnud Euroopa Liidu Kohtu otsuse, kes on riigi avalduse põhjal teinud kiireloomulise otsuse kavandatavate klauslite kokkusobivuse üle käesoleva lepinguga. Euroopa Liidu Kohtule võib avalduse esitada millal tahes pärast seda, kui riik on komisjoni märkused kätte saanud.

³¹⁶ D. O'Keefe (viide 41), lk 192.

³¹⁷ Euroopa Kohtu arvamus ühendatud kohtuasjad 3, 4 ja 6/76 (viide 53), p-d 39-45; Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas nr 804/79 (viide 62).

³¹⁸ Euroopa Kohtu arvamus kohtuasjas nr 2/91 (viide 55), para 5.

³¹⁹ Euroopa Kohtu 16. jaanuari 2003. a otsus kohtuasjas C-439/01: *Libor Cipra Vlastimil Kvasnicka v Bezirkshauptmannschaft Mistelbach*. – EKL 2003, lk I-745, p-d 23-24.

põhjustel võimeline oma ainupädevusse kuulavas valdkonnas rahvusvahelist lepingut piisavalt kiiresti sõlmima. Kohtu otsuse kiireks täitmiseks oli vaja kehtestada reeglid, et liikmesriigid saaksid muuta, vajaduse korral ka täiendada, oma olemasolevaid õhustranspordi lepinguid kolmandate riikidega varem, kui ühendus jõuab ise sellise lepingu läbi rääkida ja sõlmida. Selleks, et kindlustada lepingumuudatuste läbirääkimistel arvestamine ühenduse õiguse ja huvidega, oli vaja luua efektiivne ja läbipaistev lepingute kontrollimise protseduur.³²⁰

Euroopa Kohtu otsuses *ERTA* kohtuasjas tunnustati liikmesriikide kollektiivse ühenduse huvides tegutsemise seaduslikkust juhul, kus suur osa läbirääkimistest teatud multilateraalse lepingu üle oli läbi viidud enne seda, kui ühendus omandas selles küsimuses välispädevuse. Euroopa Kohus nõudis Euroopa Ühenduste Nõukogult ja Euroopa Komisjonilt sobilike koostöömeetodite kokkulepet selleks, et tagada kõige efektiivsem ühenduse huvide kaitse.³²¹ Seega põhimõtteliselt on Euroopa Kohus lubanud volitada liikmesriike rahvusvahelisi lepinguid sõlmima ka siis, kui liidul on ainuvälispädevus.

Teise erandina on Euroopa Kohus lubanud delegeerida ühenduse institutsionaalsest struktuurist välja vaid selgelt defineeritud täidesaatvaid ülesandeid, mis alluksid delegeerija rangele järelevalvele vastavalt delegeerija määratud objektiivsetele kriteeriumitele.³²² Euroopa Kohus ei ole lubanud välja delegeerida poliitikakujundamise otsuseid.³²³ Seega on Euroopa Kohus pidanud õiguspäraseks erandlikku ja ranget korraldust, mis arvestab volituse piiratud iseloomu liikmesriikide ja kolmandate riikide vaheliste lepingute läbirääkimistel ja sõlmimisel.

Kuna EÜAL-ist otseselt delegeerimise õigust ja menetlust ei tulenenud, ja puudusid konkreetsed õiguslikud alused (välja arvatud Euroopa Kohtu praktika), mis oleksid reguleerinud ühenduse ainupädevuse delegeerimist ja koostöökohustuse täitmist ühenduse institutsionaalses raamistikus, toetati vastuvõetud ühenduse ainuvälispädevuse liikmesriikidele delegeerimist reguleerivad

³²⁰ Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas nr C-467/98 (viide 59).

³²¹ Euroopa Kohtu otsus nr 22/70 (viide 6), p 87; R. Holdgaard (viide 193), lk 286 – 287.

³²² I. Macleod, S. Hendry, S. Hyett (viide 210), lk 63 ja 237. Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas nr 804/79 (viide 62), p 28.

³²³ Euroopa Kohtu 13. juuni 1958. a otsus kohtuasjas nr 9/56: *Meroni & Co., Industrie Metallurgiche, SpA v High Authority of the European Coal and Steel Community*. – EKL English special edition 1958, lk 133, p. 152. Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas nr 804/79 (viide 62), p-d 22 ja 30.

õigusaktid³²⁴ hoopis aluslepingu materiaalõigusnormidele. Näiteks artikli 80 lõikele 2 EÜAL, mille järgi võis Euroopa Liidu Nõukogu kvalifitseeritud häälteenamusega otsustada, kas, mil määral ja millise menetlusega võib kehtestada kohaseid sätteid mere- ja lennutranspordi kohta. Autori arvates oleks kohtupraktikaga enam olnud kooskõlas olnud selle ja ka järgnevate samasugust korraldust loovate määruste toetamine aluslepingu sätetele, mis näevad ette liikmesriigi lojaalsuskohustuse ja nõude, et ühenduse õigusloome vastaks proportsionaalsuse põhimõttele.

Kas selline õigusloomepraktika oli kooskõlas Euroopa Kohtu pretsedendiõigusest tuntud põhimõttega, mille kohaselt ei saa delegeeritud õigusi edasi delegeerida, on autori arvates iseenesest vaieldav. Euroopa Kohus ise ei ole tunnustanud olukorda, kus institutsioon loob aluslepingust erineva menetluse eesmärgiga lihtsustada õigusakti vastuvõtmise menetlust.³²⁵ Samas ei ole liidu ainupädevuse valdkonnas liikmesriikidele tegutsemisvolituste andmist Euroopa Kohtus autorile teadaolevalt seni vaidlustatud ning praktikas seda lahendust jätkuvalt kasutatakse.

Kui Euroopa Liidu ainupädevuse delegeerimine liikmesriikidele on õiguslikult lubatav, siis tuleb uurida, kas see tähendab liidule antud pädevuse tagastamist liikmesriikidele. Euroopa Kohus on korduvalt viidanud sellele, et pädevuse üleandmisel liidule, tehakse seda lõplikult. Euroopa Kohtu praktikast võib tuletada, et pädevus, mis kord on liidule antud on tagasivõetav ainult siis kui aluslepingu säte seda selgelt lubab.³²⁶ Euroopa Kohus on leidnud, et ühendusele pädevuse andmine on totaalne ja lõplik ning tema võimetus tegutseda ei taasta mingil juhul liikmesriikide pädevust ja vabadust ühepoolset tegutseda.³²⁷ Seega ei saa liikmesriigile tagastada Euroopa Liidule üleantud pädevust, küll aga võib uue Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 2 kohaselt liikmesriik taas tegutseda niivõrd, kuivõrd liit on tegutsemise lõpetanud. Siiski ei arva autor, et see säte tähendaks pädevuse tagastamist liikmesriikidele, vaid võimaldab liidul jagatud pädevuse valdkonnas uuesti tegutseda, kui ta peab seda vajalikuks.

³²⁴ Näiteks Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus 847/2004/EÜ (viide 307).

³²⁵ Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas nr 804/79 (viide 62), p. 38. Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas nr C-133/06 (viide 312), p 54.

³²⁶ Euroopa Kohtu 14. detsembri 1971.a otsus kohtuasjas nr 7-71: *Commission of the European Communities v French Republic. Supply agency*. – EKL 1971, lk 1003, p 20.

³²⁷ Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas nr 804/79 (viide 62), p-d 21, 23.

2.4.2 Euroopa Liidu ainuvälispädevuse delegerimine liikmesriikidele tsiviilõiguslasest koostöö valdkonnas

Euroopa Komisjon nägi ka ühenduse tsiviilõiguslasest koostöös keerulisest olukorrast väljapääsuna analoogse rangepiirilise volituse andmist liikmesriikidele, et selle kaudu võimaldada neil jätkuvalt ise liidule vähem olulisi välislepinguid sõlmida. Komisjon märkis: „Siiski tuleb kaaluda, kas ühendus võiks praegu olla piisavalt huvitatud sellest, et asendada kõik sellised liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel sõlmitud või sõlmitavad lepingud ühenduse lepingutega. Seepärast tuleks kehtestada kord, millel on korraga kaks eesmärki. Esiteks, võimaldada ühendusel hinnata, kas ta oleks piisavalt huvitatud teatava lepingu sõlmimisest. Teiseks, volitada liikmesriike sõlmima kõnealune leping ise, kui ühendus ei ole parajasti huvitatud asjaomase ühenduse lepingu sõlmimisest.”³²⁸

Tänaseks on vastu võetud kaks määrust, mis reguleerivad liidu tsiviilõiguslasest koostöös korda, kuidas liikmesriigid ise sõlmivad rahvusvahelisi lepinguid liidu ainupädevusse kuuluvates küsimustes. Ühe määruse teemaks on valdkondlikud küsimused seoses kohtualluvuse ning kohtu ja muude otsuste tunnustamine ja täitmine abieluasjade, vanemliku vastutuse ja ülalpidamiskohustusega seotud küsimustes ning ülalpidamiskohustustega seotud kohtuasjade suhtes kohaldatav õigus (edaspidi perekonnaõiguse määrus).³²⁹ Teine määrus käsitleb valdkondlikke küsimusi seoses lepinguliste ja lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õigusega (edaspidi võlaõiguse määrus).³³⁰

Määruste preambulas selgitatakse, et tsiviilasjades tehtavat õiguslasest koostööd liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel on traditsiooniliselt reguleeritud liikmesriikide ja kolmandate riikide vaheliste lepingutega. Sellised lepingud kajastavad sageli liikmesriigi ja kolmanda riigi vahelisi

³²⁸ Euroopa Komisjoni ettepanek: Nõukogu määrus, millega kehtestatakse kord, mille alusel liikmesriigid peavad kolmandate riikidega läbirääkimisi ja sõlmivad kahepoolseid valdkondlikke lepinguid, mis käsitlevad kohtualluvust ning kohtu- ja muude otsuste tunnustamist ja täitmist seoses abieluasjade, vanemliku vastutuse ja ülalpidamiskohustustega, ning ülalpidamiskohustustega seotud küsimuste suhtes kohaldatavat õigust. KOM (2008) 894 lõplik lk 2 ja 3. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0894:FIN:ET:PDF>

³²⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 7. juuli 2009. a määrus 664/2009/EÜ, millega kehtestatakse läbirääkimiste pidamise ja lepingute sõlmimise kord liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel küsimustes, mis käsitlevad kohtualluvust ning kohtu- ja muude otsuste tunnustamist ja täitmist seoses abieluasjade, vanemliku vastutuse ja ülalpidamiskohustustega seotud küsimustes ning ülalpidamiskohustustega seotud küsimuste suhtes kohaldatavat õigust. - ELT L 200, 31.7.2009, lk 46.

³³⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. juuli 2009. a määrus 662/2009/EÜ, millega kehtestatakse liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel läbirääkimiste pidamise ja lepingute sõlmimise kord küsimustes, mis käsitlevad lepinguliste ja lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatavat õigust. - ELT L 200, 31.7.2009, lk 25.

erisidemeid ning nende eesmärk on luua asjakohane õigusraamistik osapoolte konkreetsete vajaduste rahuldamiseks.

Seega, tuli ühenduse arvates kolmandate riikidega konkreetsetes tsiviilõiguse küsimustes sõlmitud ühenduse ainupädevusse kuuluvate lepingute puhul senise liikmesriikide praktika jätkamiseks kehtestada ühtne ja läbipaistev kord, mille alusel saaks liikmesriiki volitada muutama varem sõlmitud lepingut või pidama läbirääkimisi uue lepingu üle või seda sõlmima. Ühendus rõhutas, et neid kordi tuleks vaadelda kui erimeetmeid ning nende kohaldamisala ja -aeg on piiratud. Nimetatud korrad ei peaks piirama ühenduse ainupädevust ega asutamislepingu ex artiklite 300 ja 307 EÜAL sätete üldist kohaldamist.³³¹

Määrused on sisult sarnased, vastu võetud tsiviilõiguslase koostöö sätete 61 punkti c, artiklit 65 ja artikli 67 lõige 5 EÜAL alusel. Kaks määrust kehtestati vaid seetõttu, et nende vastuvõtmisele rakendus erinev protseduur. Võlaõiguse määruse suhtes rakendati kaasotsustusmenetlust ja kvalifitseeritud häälteenamuse nõuet ning perekonnaõiguse määruse suhtes konsultatsioonimenetlust ja ühehäälsuse nõuet. Järelikult tuletati autori arvates tsiviilõiguse materiaalsoigusnormidest ka ühenduse pädevus oma ainupädevuses olevaid ülesandeid delegeerida.

Mõlemal juhul lubavad määrused liikmesriikidel sõlmida piiritletud valdkondades kolmandate riikidega kahepoolseid välislepinguid. Võlaõiguse määrus lubab sõlmida välislepinguid valdkondlikes küsimustes, mis jäävad Rooma I ja Rooma II määruse reguleerimisalasse. Võlaõiguse määruse reguleerimisalasse jäävad liikmesriigi ja kolmanda riigi vahelised kahepoolsed lepingud ning piiratud arvu liikmesriikide ja nende liikmesriikide naabruses asuvate kolmandate riikide vaheliste kohalike olukordade lahendamiseks sõlmitud piirkondlikud lepingud, mis ei ole avatud liitumiseks teistele riikidele.³³² Määrus kehtestab selliste lepingute muutmise, uue lepingu üle läbirääkimiste pidamise ning lepingu sõlmimise korra.

Perekonnaõiguse määrust kohaldatakse artikli 1 kohaselt lepingute suhtes, mis kuuluvad täielikult või osaliselt Euroopa Liidu Nõukogu 27. novembri 2003. aasta määruse nr 2201/2003/EÜ (kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta kohtuasjades, mis on seotud

³³¹ Näiteks, samas, preambula punkt 8. Perekonnaõiguse määruse (viide 329), preambula punkt 8.

³³² Samas, artiklid 1 ja 2.

abieluasjade ja vanemliku vastutusega) ja Nõukogu 18. detsembri 2008. aasta määruse nr 4/2009/EÜ (kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes) reguleerimisalasse, kui need küsimused kuuluvad ühenduse ainupädevusse. Lepinguna defineeritakse määruse artikli 2 mõistes liikmesriigi ja kolmanda riigi vahelisi kahepoolseid lepinguid ja teatud piirkondlikke lepinguid.³³³ Määrus kehtestab selliste lepingute muutmise, uue lepingu üle läbirääkimiste pidamise ning lepingu sõlmimise korra.

Lepingu sõlmimine või muutmine liidu ainupädevusse jäävas küsimuses peab nii võlaõiguse kui ka perekonnaõiguse määrusest tulenevalt vastama erandlikkuse kriteeriumitele, milleks on majanduslike, geograafiliste, kultuuriliste või ajalooliste sidemetega seotud eriline huvi liikmesriigi ja kolmanda riigi vahel. Kavandatav leping peab olema kooskõlas ühenduse õigusega, see ei tohi muuta ühenduse õigust ebaefektiivseks, õhnestada selle häireteta toimimist ega kahjustada ühenduse välissuhete poliitika eset ega eesmärki.³³⁴

Liikmesriik, kes soovib oma kehtivat lepingut muuta või sõlmida uut lepingut, peab sellest teavitama Euroopa Komisjoni. Erioluliste läbirääkimiste alustamiseks antakse liikmesriigile pärast seda, kui Euroopa Komisjon on hinnanud kavandatava lepingu vastavust eelmises lõigus nimetatud kriteeriumitele. Kavandatav leping peab seejuures igal juhul sisaldama sätet, millega nähakse ette lepingu täielik või osaline denonsseerimine, kui ühendus või ühendus ja selle liikmesriigid ühelt poolt ning asjaomane kolmas riik teiselt poolt sõlmivad hiljem samasisulise lepingu. Samuti tuleb näha ette lepingu denonsseerimine juhul, kui lepingu asjaomased sätted asendatakse järgneva samasisulise lepingu sätetega ja lepingu on sõlminud ühelt poolt ühendus või ühendus ja selle liikmesriigid ning teiselt poolt sama kolmas riik.³³⁵

Euroopa Komisjon annab liikmesriigile vajaduse korral läbirääkimissuunised ning hindab läbirääkimiste tulemusi enne, kui annab liikmesriigile loa lepingule lõplikult alla kirjutada. Euroopa Komisjon võib osaleda määruste reguleerimisalasse kuuluvates küsimustes liikmesriigi

³³³ Siin on mõeldud 6. veebruaril 1931.a Taani, Soome, Islandi, Norra ja Rootsi vahel sõlmitud konventsiooni, mis sisaldab abielu, lapsendamist ja eestkostet käsitlevaid rahvusvahelise eraõiguse sätteid, ja selle lõpp-protokolli ning Rootsi, Taani, Soome, Islandi ja Norra vahelise 23. märtsi 1962. aasta elatise sissenõudmise konventsiooni

³³⁴ Art 4 lg 2 mõlemas määrukses

³³⁵ Art 5 mõlemas määrukses

ja kolmanda riigi vahelistel läbirääkimistel vaatelejana. Kui ta vaatelejana ei osale, hoitakse teda kursis läbirääkimiste eri etappide kulgemise ja tulemustega.³³⁶

Määrused reguleerivad ka lepingu sõlmimiseks erivolituse andmisest keeldumise aluseid. Näiteks keeldub Euroopa Komisjon volituse andmisest sellise lepingu sõlmimiseks, mis on vastuolus ühenduse kehtivate õigusnormidega. Samuti peab Euroopa Komisjon volituse andmisest keelduma ja ise alustama lepingu üle läbirääkimisi, kui lepingu sõlmimisest on huvitatud teatud hulk liikmesriike.³³⁷

Määruste esialgseks kehtivusajaks on 8 aastat.

Töö autor tõstab esile Euroopa Kohtu arvamust, et siseriiklik kohus peaks iga erivolituse alusel sõlmitud lepingut tõlgendama nii palju kui võimalik samas valdkonnas kehtivate ühenduse õigusnormide sõnastuse ja eesmärkide valguses.³³⁸

Eespool käsitletud määrustes oleksid liikmesriigid eelistanud horisontaalset lähenemist, mis võtaks arvesse ka enne liiduga ühinemist kolmandate riikidega sõlmitud nn laiapõhjalisi lepinguid õiguslase koostöö kohta kriminaal-, tsiviil-, perekonna- ja haldusasjades ning reguleeriks ka nende lepingute muutmise ja säilitamise protseduure. Euroopa Komisjon nentis selle soovi osas, et nimetatud lepingute edaspidine kehtivus ja säilitamise võimalus häiriks üldjuhul tsiviil- ja kaubandusasjades tehtavas õiguslases koostöös kehtestatud liidu õigusraamistiku toimimist ning mõjutaks seeläbi liigselt olemasolevat *acquis*'d.³³⁹ Seetõttu ei antud liikmesriikidele nendes valdkondades eriõigusi säilitada ja sõlmida kolmandate riikidega kahepoolseid lepinguid nagu lepinguõiguse ja perekonnaõiguse valdkonnas.³⁴⁰

³³⁶ Art 5 lg 1 ja 7 mõlemas määruses

³³⁷ Artiklid 6 ja 9 mõlemas määruses

³³⁸ Euroopa Kohtu 13. novembri 1990.a otsus kohtuasjas C-106/89: *Marleasing SA v La Comercial Internacional de Alimentacion SA*. – EKL 1990, lk I-4135.

³³⁹ Vt nt Euroopa Komisjoni ettepanek: Euroopa parlamendi ja Nõukogu määrus, millega kehtestatakse kord, mille alusel liikmesriigid peavad kolmandate riikidega läbirääkimisi ja sõlmivad kahepoolseid valdkondlikke lepinguid, mis käsitlevad lepinguliste ja lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatavat õigust. KOM (2008) 0893 lõplik, k 4. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008PC0893:ET:HTML>

³⁴⁰ Euroopa Liidu Nõukogu 2954. istung (Majandus- ja rahandusküsimused) 7. juulil 2009. a Brüsselis (viide 253).

2.5 Mida saab Euroopa Liidu tsiviilõiguslase koostöö näitest tähele panna Lissaboni lepinguga Euroopa Liidu pädevusse lisandunud poliitikavaldkondade arengu prognoosimisel

Amsterdami lepingu jõustumisel muudeti tsiviilõiguslase koostöö korraldust Euroopa Liidus. Maastrichti lepingu järgselt liidu kolmandas sambas toimunud riikidevaheline koostöö tsiviilasjades hakkas 1999. aasta 1. maist toimuma ühenduse institutsionaalses raamistikus ühenduse otsustusprotsesside kaudu. Teisisõnu, tsiviilõiguslase koostöö pädevus läks liikmesriikide pädevusest ja valitsustevaheliselt koostöölt üle ühenduse pädevusse ja ühenduse otsustusprotsessidele. Pädevuse ülemineku pehmendamiseks nähti ette viie-aastane üleminekuperiood, mille jooksul säilis õigusloomeotsuste tegemisel liikmesriikide ühehäälsuse nõue. Kvalifitseeritud häälteenamusega hakati ühenduse õigusakte kaasotsustusmenetluses vastu võtma 1. maist 2004.

Lissaboni lepingu jõustumisel muudeti kriminaalõiguslase koostöö korraldust Euroopa Liidus. Maastrichti lepingu vastuvõtmisest alates liidu kolmandas sambas toimunud valitsustevaheline koostöö kriminaalasjades hakkas 2009. aasta 1. detsembrist toimuma liidu institutsionaalses raamistikus liidu otsustusprotsesside kaudu. Euroopa Liidu lepingu järgi valitsustevahelise koostöö raames vastuvõetud ühiste seisukohtade, konventsioonide ja raamotsustega reguleeritud valdkonda, kus liidu iga õigusakti vastuvõtmiseks oli nõutav liikmesriikide ühehääline otsus, hakati pärast Lissaboni lepingu jõustumist reguleerima suures osas liidu õigusloome tavamenetluses, s.o kvalifitseeritud häälteenamusega vastuvõetud määruste ja direktiividega. Küsimuste ringi, mida liidu kriminaalõiguslase koostöö valdkonnas reguleeritakse, on võrreldes varasemates aluslepingutes ette nähtud valitsustevahelise koostöö valdkondadegasuurendatud.³⁴¹ Näiteks võib liit direktiividega vastu võtta miinimumeeskirju liikmesriikide kriminaalmenetluse ühtlustamiseks, kuriteo koosseisude ja karistuste defineerimiseks eriti ohtlike, piiriülese mõõtmega kuriteo liikide puhul suuremas hulgas aspektides kui varem valitsustevahelise koostöö raamides. Eriti tähelepanuväärne on liidule antud pädevus defineerida kuriteokoosseise ja karistusi kõigis liidu poliitikavaldkondades, kus on rakendatud ühtlustamismeetmeid, kui see osutub vajalikuks, et tagada liidu poliitika tulemuslik elluviimine ja eesmärkide saavutamine.³⁴² Liikmesriikide ühehäälsuse nõue nende õigusaktide vastuvõtmisel on seejuures säilinud vaid

³⁴¹ Artikkel 31 ELL (viide 20).

³⁴² Artikkel 83 lg 2 ELTL (viide 3).

liikmesriigi õiguses taotleda eelnõu esitamist Euroopa Ülemkogule, kui eelnõu mõjutab liikmesriigi kriminaalõiguse aluspõhimõtteid või jääb üle loota rahvusparlamentide *ex ante* kontrollile, kas eelnõu vastab subsidiaarsuse põhimõttele.³⁴³ Lisaks võivad liikmesriigid ühehäälselt täiendada sätetes nimetatud ühtlustatavate kriminaalmenetluse aspektide ja kuriteoliikide nimekirja.³⁴⁴

Alljärgnevalt püüab autor prognoosida kriminaalõiguslase koostöö arenguid tsiviilõiguslase koostöö samalaadset ajalugu aluseks võttes. Pärast Amsterdamis lepingu jõustumist 1. mail 1999. aastal sai 1968. aasta Brüsseli konventsioonis käsitletud teemadest vastavalt Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikli 61 punktile c ja artiklile 65 ühenduse poliitika osa. Selle tulemusena asendati 1968. aasta Brüsseli konventsioon juba 2000. aastal, üks aasta pärast pädevuse üleminekut ühendusele, Euroopa Liidu Nõukogu määrusega nr 44/2001/EÜ kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. Määruses ajakohastati Brüsseli konventsiooni eeskirju ning tunnustamise ja täitmise süsteem muudeti kiiremaks ja tõhusamaks. Samuti muudeti 1980. aastal EMÜ liikmesriikide vahel sõlmitud Rooma konventsioon määruseks 2008. aastal. Lisaks hoogustus pärast Amsterdamis lepingu jõustumist tsiviilõiguslase koostöö õigusaktide menetlus ning mõne aasta jooksul võeti liikmesriikide kohtumenetluse ja rahvusvahelise eraõiguse normide ühtlustamiseks vastu enam kui kümme õigusakti (vt lisa 1).

On üsna tõenäoline, et Lissaboni lepinguga liidu pädevusse lisandunud kriminaalõiguslase koostööd ootavad ees samasugused arengud – varasemate konventsioonide ja raamotsuste läbivaatamine ja täiustamine ning päris uute õigusaktide vastuvõtmine seadusandliku tavamenetluse kohaselt. Seetõttu tasub hoolega suhtuda kõigi kriminaalõiguslase koostöö valdkonna õigusaktide menetlemisega. Iga meetme vastuvõtmisega kaasneb ka liidu välispädevus neis küsimustes ja liikmesriikidel loobuvad rahvusvahelisel arenil tegutsemise õigusest. Seda muidugi juhul, kui ei nähta liidu õigusaktide ja liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste lepingute kohaldamise küsimuses ette eriregulatsioone. Kui seda ei tehta, tuleb liikmesriikide rahvusvahelised lepingud vastuolu tuvastamise korral liidu õigusega vastavusse viia.

³⁴³ Vastavalt protokollile nr 2. Subsidiaarsuse ja proportsionaalsuse põhimõtte kohaldamise kohta (viide 3).

³⁴⁴ Art 82-84 ELTL (viide 3).

Kui tulevikus on tegemist kriminaalõigust täielikult harmoneeriva õigusakti vastuvõtmisega, millise võimaluse näeb ette artikkel 82 lg 1, tuleks liikmesriikide rahvusvaheliste lepingute olemasolu korral samas valdkonnas kaaluda järgmist: kas taotleda olemasolevatele kahe- ja mitmepoolsetele lepingutele kohaldamise ülimuslikkust liidu õigusakti ees nagu eespool vaadatud Rooma I ja II määruste puhul või nõustuda artiklist 351 ELTL tulenevalt rahvusvahelise lepingu piiratud ülimuslikkusega ja kohustusega viia leping kooskõlla liidu õigusega nagu eespool viidatud ülalpidamiskohustuste määrukses.

Igal juhul tuleb arvestada sellega, et liidu õigusakt on oma reguleerimisalasse kuuluvates küsimustes ülimuslikult kohaldatav liikmesriikide vaheliste rahvusvaheliste lepingute ees ja siin on erandite läbirääkimine tsiviilõigusalase koostöö õigusakte aluseks võttes praktiliselt välistatud.

Kui liikmesriikidel on soov oma kehtivaid rahvusvahelisi lepinguid muuta ja sõlmida selles valdkonnas uusi rahvusvahelisi lepinguid ka pärast liidu õigusakti vastuvõtmist, peaksid liikmesriigid taotlema ka erivolituse andmise menetluse sätestamist liidu õigusaktis, samuti nagu on tsiviilõigusalases koostöös sätestatud mõnedes valdkondades erivolituse andmise menetlus (vt pkt 2.4). Seda enam, et nüüd on üldine luba selleks aluslepingus ka olemas ning sellised õigusaktid ei peaks toetama peamiselt Euroopa Kohtu lahenditele.

Kui tegemist on liidu miinimumiharmoneeriva meetmega kriminaalõigusalase koostöö valdkonnas, tuleks õigusloomemenetluse käigus hilisemate vaidluste vältimiseks reguleerida liikmesriikide õigust säilitada enne õigusakti vastuvõtmist sõlmitud rahvusvahelised lepingud ning sõlmida uusi lepinguid nii liikmesriikide endi kui ka kolmandate riikide vahel siis, kui need tagavad liidu eeskirjadega võrreldes rangemad reeglid. Tsiviilõigusalane koostöö ei paku selleks puhuks head näidet direktiivide mõjust liikmesriikide rahvusvahelistele lepingutele, küll aga on näide miinimumiharmoneeriva meetme ja liikmesriikide lepingute vahekorra eespool käsitletud dokumentide kättetoimetamise määrukses. Ka õiguskirjanduses on väljendatud seisukohta, et kui valdkonna harmoneerimist ei ole läbi viidud ja sisemisi norme ammendavalt kehtestatud, siis välistab ühenduse ja liikmesriikide jagatud pädevuse sõlmida välisleping sõlmimiseks ainult välislepingu ja ühenduse eeskirjade otsene vastuolu.³⁴⁵

³⁴⁵ R. Schütze (viide 138), lk 250.

Eesti on hetkel justiitsministeeriumi veebilehe andmetel seitsme rahvusvahelise kriminaalõigusosalast koostööd reguleeriva konventsiooni liige³⁴⁶ ja sõlminud kuus kahepoolset rahvusvahelist lepingut,³⁴⁷ neist 3 kolmandate riikidega (USA, Venemaa, Ukraina). Liikmesriikide vahel sõlmitud lepingute sätteid ei saa pärast liidu sama reguleerimisalaga sisemiste õigusaktide vastuvõtmist *lex posterior*'i põhimõttest lähtuvalt enam kohaldada. Enne lepingute denonsseerimist tuleks igal juhul hinnata, kas pädevus kõikides lepingu punktides on üle läinud liidule, ja lepingu rakendamise vajadust liidu õigusakti vastuvõtmisele eelnenud õigussuhetele. Seega tuleks uute õigusloome ettepanekute puhul detailselt uurida liikmesriigi varasemate rahvusvaheliste lepingute edasise kohaldamise küsimust ning sobivate lahenduste otsimisel on tsiviilõiguslalases koostöös vastuvõetud õigusaktide need sätted, mis reguleerivad suhteid rahvusvaheliste konventsioonide või liikmesriikide omavaheliste või kolmandate riikidega sõlmitud lepingutega, vajadusel tänuväärseks argumendiks.

³⁴⁶ Justiitsministeeriumi veebileht (22.05.2010): <http://www.kohus.ee/4526>

³⁴⁷ Justiitsministeeriumi veebileht (22.05.2010): <http://www.kohus.ee/3582>

KOKKUVÕTE

Liidu välispädevuse olemasolu ja selle iseloomu ning ulatuse defineerimise küsimus on Euroopa Kohtu otsustest ja aluslepingute muudatustest tingituna olnud õigusteaduslike debattide keskmes Euroopa Ühenduste loomisest alates. 1970. aastal aluse saanud Euroopa Ühenduse tuletatud välispädevuse doktriin näeb ette, et ühenduse välispädevuse olemasoluks on vaja täita üks kahest eeldusest: peavad eksisteerima ühenduse sisemised õigusaktid (*pre-emption* – sama valdkonna reguleerimine ühenduse poolt) või peab eksisteerima liidu eesmärk, mille saavutamiseks on ühendusel lisaks sisemisele pädevusele vajalik aluslepingu sättele tuginedes kasutada ka välispädevust (*effet utile* – ühenduse õiguse kasuliku mõju saavutamiseks). Euroopa Kohtu pretsedendiõiguses leiti, et Euroopa Ühenduse volitus välislepinguid sõlmida ei pea olema otsene ega tulenema alati selgelt aluslepingu sätetest. Üldiselt tekkis kohtupraktikat kokku võttes ühenduse ainuvälispädevus järgmisel eeldustel: kui ühenduse aluslepingu säte välistab sõnaselgelt liikmesriikide samaaegse tegevuse, ühendus on samas küsimuses juba vastu võtnud sisemisi õigusnorme, need on täielikult valdkonda harmoneerivad, reguleerivad valdkonda ulatuslikult või kui need sätted näevad ühendusele ette rahvusvahelise lepingu sõlmimise õiguse või reguleerivad kolmandate riikide kodanike õigusi. Euroopa Kohtu loodud tuletatud välispädevuse doktriini on püütud Lissaboni lepinguga tehtud muudatuste abil Euroopa Liidu aluslepingutes kodifitseerida. Seega muutub Euroopa Ühenduse tuletatud vähemalt osaliselt välispädevuse doktriinist Euroopa Liidu välispädevuse doktriiniks, mis küll ei kehti ühise välis- ja julgeolekupoliitika valdkonnas.

Olgugi et Euroopa Liidu ja liikmesriikide pädevuste piiritlemine oli aluslepingute reformi üks peamisi eesmärke, ei pruugi autori arvates liikmesriike olulisel määral abistada artiklis 3 lg 2 ELTL esitatud liidu ainuvälispädevuse tekke eelduste ebaselge, kuid ammendav loetelu. Autori hinnangul võinuks selline loetelu aluslepingu sätete hulgas olla ka olemata, sest mitmeid kodifitseeritud põhimõtteid on pretsedendiõiguses juba täpsustatud, näiteks *WTO* ja *Lugano* kohtuasjades, kus lisaks sisemiste õigusaktide olemasolule nimetati ühenduse ainuvälispädevuse tekkealusena valdkonna täielikku harmoneerimist või kolmandate riikide kodanike õiguste reguleerimist teiseses õiguses. Käesoleva töö autori hinnangul oleks võinud kaaluda ELTL artikli 3 lõiget 2 sõnastamist avatud loeteluna. Senise kohtupraktikaga oleks kõnealuse sätte saanud

paremini siduda siis, kui oleks sätestatud, et liidu ainuvälispädevusse kuulub rahvusvahelise lepingu sõlmimine „muuhulgas järgmistel juhtudel“. Autori arvates oleks ka selline lähenemine varasemaga võrreldes õigusselgust tõstnud.

Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 3 lg 2 näeb liidu ainuvälispädevuse ühe tekke eeldusena olukorda, kus rahvusvahelist lepingut on vaja liidu sisemise pädevuse teostamiseks. *WTO* lahendit aluseks võttes tekib liidu ainupädevus vajalikkuse kriteeriumi alusel üksnes siis, kui sisemiste autonoomsete eeskirjadega ei ole võimalik liidu eesmärki saavutada ja sise- ja välispädevus on omavahel olemuslikult seotud. Mitmed tunnustatud õigusteadlased on leidnud, et vajalikkuse kriteerium ei ole üldse sobiv iseloomustama liidu ainuvälispädevust (vt peatükk 1.2.3). Seetõttu, ja kuna ainupädevuse puhul ei saaks vajalikkuse tingimust siduda ka subsidiaarsuse põhimõtte rakendamisega, kahtleb autor selle kriteeriumi sobivuses liidu ainuvälispädevuse tekke üheks eelduseks.

Samuti ei vasta ainuvälispädevuse tekke teine eeldus – rahvusvahelise lepingu sõlmimine siis, kui selle näeb ette liidu õigustoov akt – autori hinnangul täielikult senisele kohtupraktikale ja tõenäoliselt isegi pädevuse andmise põhimõttele. Ainuvälispädevust ei saa liidul olla siis, kui kavandatava lepingu reguleerimisala ei ole täielikult liidu pädevuses. Võib olla isegi nii, et kui liidu õigustloov akt näeb ette välislepingu sõlmimise, ei ole selle välislepingu kõigi sätete kohta otsuse tegemine liidu ainupädevuses. Seetõttu ei pruugi liidule rahvusvahelise lepingu õiguse andmine teiseses õiguses tekitada liidu ainuvälispädevust.

Autori arvates oleks liidu ainuvälispädevuse küsimust võinud pretsedendiõigust ammendavalt kokku võttes käsitleda lisaks aluslepingu sätetele ka mõnes aluslepingutele lisatud selgitavas protokollis või deklaratsioonis, nagu on toimitud Euroopa Kohtu pretsedendiõigusest tuntud Euroopa õiguse ülimuslikkuse põhimõtte puhul deklaratsioonis ülimuslikkuse kohta, mis on lisatud Euroopa Liidu lepingule ja Euroopa Liidu toimimise lepingule.

Lissaboni lepinguga jõustunud Euroopa Liidu toimimise lepingus ei ole Euroopa Liidu välispädevust otseselt reguleeritud liikmesriikidega jagatud pädevusvaldkondades. Autori arvates tuleb siin analoogia korras kohaldada Euroopa Liidu sisemist jagatud pädevust ning selle teostamist reguleerivaid sätteid ja protokolle. Artikkel 2 lg 2 ETL sätstab, et liikmesriigid võivad oma pädevust kasutada niivõrd, kuivõrd liit ei ole seda teinud. Euroopa Liidu lepingule ja

Euroopa Liidu toimimise lepingule lisatud protokoll nr 25 selgitab, et kui liit on teatud valdkonnas võtnud vastu meetmeid, siis hõlmab jagatud pädevuse teostamise ulatus üksnes neid elemente, mida asjaomane liidu õigusakt reguleerib, ega laiene kogu valdkonnale. Ainuvälispädevus tekib liidul ennekõike *ERTA*-doktriini silmas pidades siis, kui liit on jagatud pädevust kasutanud ja võtnud vastu siseseid õigusakte. Siis kaotab liikmesriik oma regulatiivse pädevuse vastavas valdkonnas, kuid ainult selles osas, mis läheb vastuvõetud sätetega vastuollu ja mõjutab nende kohaldamist. Ka *Lugano* kohtuasjas rõhutas Euroopa Kohus, et iga liikmesriigi kavandatava välislepingu sätte mõju liidu õigusele tuleb hinnata eraldi. Seega annavad ELTL sätted liidu ja liikmesriikide jagatud pädevuse teostamise kohta autori hinnangul päris täpselt edasi senist kohtupraktikat.

Täiesti uus aspekt jagatud pädevuse kohta on sätestatud ELTL artiklis 2 lg 2, mille järgi liikmesriigid võivad taas tegutseda niivõrd, kuivõrd liit on otsustanud oma pädevuse teostamise lõpetada. Vastavalt 13. detsembril 2007. a alla kirjutatud deklaratsioonile nr 28 pädevuse piiritlemise kohta, mis on lisatud Lissaboni lepingu lõppaktile, tekib viimati nimetatud olukord juhul, kui asjakohased EL institutsioonid on otsustanud õigusakti kehtetuks tunnistada, seda eelkõige eesmärgiga tagada subsidiaarsuse ja proportsionaalsuse põhimõtte pidev kohaldamine. Kui liidusisesed eeskirjad tunnistatakse kehtetuks, näeb ELTL ette liikmesriikide regulatiivse pädevuse taastamise. Siin on lepingu autorid *ERTA*-põhimõtet täiendanud ning täitnud õiguslünka. Varem polnud selge, kas liikmesriikide tegutsemisõigus taastub või mitte, kuna see oleks võinud ohustada liidu potentsiaalset tegevussoovi tulevikus. Kuigi lõppaktile lisatud deklaratsioonil ei ole õiguslikku iseloomu, on tal poliitilise juhisena autori arvates selge mõju aluslepingu tõlgendamisel tulevikus.

Kuivõrd liidu üldist rahvusvaheliste lepingute sõlmimise õigust reguleerivast artiklist 216 ELTL võib välja lugeda liidu sise- ja välispädevuse paralleelsuse, oleks käesoleva töö autori arvates ja nõustudes seejuures teiste õigusteadlastega olnud selgem sätestada, et liit võib oma pädevuse piires ja aluslepingus seatud eesmärkide täitmiseks võtta rahvusvaheliste lepingutega kolmandate riikide või rahvusvaheliste organisatsioonide suhtes kohustusi.

Euroopa Liidu toimimise lepingu puhul on autori arvates tähelepanuväärne, et ei reguleerita segalepingute sõlmimist, läbirääkimisi ega allkirjastamist. Loomulikult laienevad neile

protseduuridele lojaalsuse ja ausa koostöö sätteid, kuid läbipaistvust ja õiguskindlust oleks tõstnud ka selle küsimuse täpsem reguleerimine aluslepingus.

Kuigi riigid on enne liitumist lisaks aluslepingu sätetele teadlikud ka Euroopa Kohtu doktriinidest liidu õigusaktide otsekohaldatavuse, ülimuslikkuse, tuletatud välispädevuse ja uue õiguskorra kohta ning on Euroopa Liiduga ühinemislepingut sõlmides rahvusvahelise õiguse kohaselt kinnitanud oma nõustumist selliste tingimustega, tuleks õigusselguse ja liidule pädevuse andmise ning selle piiritletuse põhimõtetest lähtuvalt pidada siiski vajalikuks võimalikult selget pädevuste käsitlust aluslepingutes.

Autori hinnangul võib keeruka ja detailitundliku kohtupraktika poolik kodifitseerimine aluslepingus kaasa tuua senise *acquis* ja kohtupraktika moonutamise. Kui aluslepingu sätete näol on tegemist poliitiliselt heakskiidetud doktriinimuudatusega ja edaspidi peab Euroopa Kohus lähtuma aluslepingus kirjapandust, mitte oma varasemast praktikast, siis ei aita see autori hinnangul kaasa õiguskindluse ja -selguse kasvule liidu ja liikmesriikide välispädevuse olemasolu ja ulatuse kindlaksmääramise praktikas ning jätab liikmesriikide rahvusvahelised suhted ikkagi ebakindlasse olukorda. Sama kehtib ka siis, kui tegu on lihtsalt mõnevõrra ebaõnnestunud kohtuõiguse „ülevõtmisega“ aluslepingutesse. Autori hinnangul võib keeruka ja detailitundliku kohtupraktika poolik kodifitseerimine aluslepingus kaasa tuua senise *acquis* ja kohtupraktika moonutamise või vastupidi, kohtupraktika jätkab varasemat eesmärgipärast tõlgendamist ega heida oma seniseid järeldusi üle parda ning püüab aluslepingu sätetele oma varasemate lahendite valguses anda mõistlikku sisu. Eeltoodut kokku võttes resümeerib autor, et Lissaboni leping ei täida Euroopa Liidu välispädevuse selgema piiritlemise eesmärki täielikult. Seda, kuidas liidu ainuvälispädevuse määratlemise kord praktikas rakendub ja eespool viidatud tõlgendusprobleemidest jagu saadakse, näitab tulevik.

Euroopa Liidu toimimise leping on Euroopa Ühenduste asutamislepingust üle võtnud sätte, mis reguleerib liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste kohustuste ja Euroopa Liidu aluslepingute suhet. Artikkel 351 ELTL lähtub liikmesriikide enne liiduga ühinemist sõlmitud rahvusvaheliste lepingute ja liidu õiguse reguleerimisel rahvusvahelise õiguse põhimõttest *res inter alios acta*, mis tunnustab liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste lepingute normatiivset jõudu liidu õiguskorra raames. Euroopa Liidu õigus peatab oma ülimuslikkuse, isegi esmase õiguse ülimuslikkuse, et lubada liikmesriikidel selliste rahvusvaheliste lepingute täitmist. Säte kohustab

liikmesriike siiski ette võtma kõik vajalikud sammud, et kõrvaldada liidu õiguse ja liiduga ühinemise eelse rahvusvahelise lepingu tuvastatud vastuolude kõrvaldamiseks.

Liikmesriigid võivad vastuolude kõrvaldamise meetmed ise valida ja ka ajalist intervalli ei ole selleks alati kindlaks määratud, kuid nad on kohustatud seda tegema, isegi kui vastuolude kõrvaldamine nt lepingu denonsseerimise läbi võiks kaasa tuua rahvusvahelise vastutuse. Seega on liikmesriikidele varasemate rahvusvaheliste kohustuste täitmisel jäetud autori arvates siiski suhteliselt kitsad võimalused.

Liidu õiguses kehtiv rahvusvahelise õiguse põhimõte *pacta sunt servanda*, mille järgi enne aluslepingute vastuvõtmist või liiduga ühinemist liikmesriikide poolt sõlmitud rahvusvahelised lepingud jäävad kehtima, on analoogia korras kohaldatav ka sellisel juhtudel, kui liit võtab aja jooksul vastu sisemised eeskirjad ning saab seeläbi valdkonnas ainuvälispädevuse. Paraku tuleb siis analoogia korras kohaldada ka lepingute muutmise kohustust. Analoogiat saab rakendada vaid selliste lepingute korral, mille puhul on vastuolu Euroopa tulevase õigusega olnud võimatu ette näha.

Viimase aja Euroopa Kohtu praktikas aga on viidatud ka hüpoteetilisele vastuolule liikmesriigi enne ühinemist kolmanda riigiga sõlmitud rahvusvahelise lepingu ja aluslepingu sätete vahel ning nõutud liikmesriigi lepingu muutmist ka siis, kui liidusiseseid eeskirju veel kehtestatud ei olegi ega otsest vastuolu kõnealusel hetkel tuvastada ei saaks.

Igal juhul on kolmanda riigiga enne aluslepingu muudatusi, liikmesriigi liiduga ühinemist või liidu eksklusiivse pädevuse tekkimist sõlmitud lepingud kehtivad ka pärast pädevuse üleminekut lepingu esemeks olevas küsimuses liidule. Seda seetõttu, et need lepingud ei ole sõlmimise hetkel olnud *ultra vires*. Sellist liidu õigusega vastuolus oleva lepingu kehtivust ei saa rünnata ka liidu õiguse enesega, kuigi liikmesriik ei saa neile rahvusvahelistele lepingutele tuginedes õigustada endapoolset liidu õiguse rikkumist.

Autor järeldab välispädevuse doktriinist tuntud põhimõtete ja artikli 351 tõlgenduste alusel, et liidu ja liikmesriikide jagatud pädevuse valdkonnas võivad liikmesriigid tegutseda, sh sõlmida rahvusvahelisi lepinguid niikaua, kuni liit ei ole võtnud vastu sisemisi eeskirju. Kui liit on eeskirjad vastu võtnud, ei tohi liikmesriik võtta enam rahvusvahelisi kohustusi, mis nende

eeskirjadega vastuollu satuvad. Autori hinnangul peavad liikmesriigid koostöökohustusest lähtuvalt ka jagatud pädevusega valdkondades kooskõlastama oma lepingukavatsused Komisjoniga.

Liikmesriikide rahvusvahelised lepingud kolmandate riikidega, mis on sõlmitud enne liiduga ühinemist või pädevuse üleandmist, jäävad üldjuhul kehtima ja neid kohaldatakse kuni nende vastavusse viimiseni liidu õigusega. Kui vastuolu Euroopa Liidu õigusega on kindlaks tehtud, tuleb liikmesriigil endal need vastuolud lepingus ettenähtud protseduure kasutades kõrvaldada, isegi kui see nõuab välislepingu denonsseerimist. Vastuolude kõrvaldamine liikmesriigi rahvusvahelise lepingu ja liidu aluslepingute vahel tähendab kohtupraktikat arvesse võttes, et üksnes liidu pädevusse kuuluvate sätete osas tuleb liikmesriigil endal üritada saavutada lepingupartneriga kokkulepet nende sätete kehtetuks tunnistamise kohta. Neis küsimustes uusi kokkuleppeid ei sõlmita. Samas ei ole võimatu, et liidu teisene õigusakt näeb liikmesriigi varasemate rahvusvaheliste lepingute kohaldamise suhtes ette erandi. Näiteks on mitmes tsiviilõiguslaselise koostöö õigusaktis antud liikmesriigi kolmanda riigiga sõlmitud rahvusvahelise lepingu kohaldamisele eelis teise õiguse ees.

Nõue liikmesriigi varasem välisleping kohe Euroopa õigusega vastavusse viia on enamasti seotud EL välislepingu olemasoluga või kavaga see vastu võtta. Töö autori arvates võiks liikmesriikide enne liiduga ühinemist sõlmitud rahvusvaheliste lepingute liidu õigusega kooskõlla viimist ja lepingu osalist või täielikku denonsseerimist liikmesriigi poolt nõuda vaid siis, kui liidul on välja pakkuda kiire alternatiivleping nii liikmesriigile kui ka kolmandatele riikidele või konventsiooniosalistele.

Samuti ei ole õiguslikult välistatud liikmesriikide uute rahvusvaheliste lepingute sõlmimine, sh varasemate muutmine, liidu ainupädevusse kuuluvas küsimuses, kui Euroopa Komisjon selleks loa annab. Praktikas on tsiviilõiguslaselises koostöös kasutatud liidu ainuvälispädevuse piiratud ja erandlikku delegerimist liikmesriikidele küsimustes, kus liidul ei ole välislepingu sõlmimiseks huvi, kuid liikmesriigile on selle lepingu sõlmimine kolmanda riigiga oluline.

Amsterdami lepingu jõustumisel muudeti tsiviilõiguslaselise koostöö korraldust Euroopa Liidus. Pärast Maastrichti lepingut hakkas liidu kolmandas sambas toimunud riikidevaheline koostöö tsiviilasjades 1999. aasta 1. maist toimuma ühenduse institutsionaalses raamistikus ühenduse

otsustusprotsesside kaudu. Teisisõnu - tsiviilõigusalase koostöö pädevus läks liikmesriikidelt üle ühendusele. Seega võime ka tuletatud välispädevusest *ERTA* põhimõttel tsiviilõigusalase koostöö valdkonnas rääkida rääkida alates 1999. aastast, mil algas intensiivne liidu tsiviilõigusalane õigusloome. Ühenduse üheks esimeseks tsiviilõigusalase koostöö õigusaktiks sai 2000. aastal vastuvõetud nn Brüssel I määrus. 1968. aastal Euroopa Ühenduste liikmesriikide vahel sõlmitud Brüsseli konventsioon kohtuotsuste täitmise ja tunnustamise kohta tsiviil ja kaubandusajades asendati liikmesriikide vahelistes suhetes Brüssel I määrusega.

On üsna tõenäoline, et Lissaboni lepinguga liidu pädevusse lisandunud kriminaalõigusalast koostööd ootavad ees samasugused arengud – varasemate konventsioonide ja raamotsuste läbivaatamine ja täiustamine ning päris uute õigusaktide vastuvõtmine seadusandliku tavamenetluse raames. Seetõttu tasub tähelepanelikult suhtuda kõigi kriminaalõigusalasese koostöö valdkonna õigusaktide menetlemisse ning teadvustada, et iga meetme vastuvõtmisega kaasneb ka liidu välispädevus neis küsimustes, ja liikmesriikidel neis küsimustes enam rahvusvahelisel areenil tegutsemise õigust ei ole. Seda muidugi juhul, kui ei nähta liidu õigusaktide ja liikmesriikide varasemate rahvusvaheliste lepingute kohaldamiseks ette eriregulatsioone. Kui seda ei tehta, tuleb liikmesriikide rahvusvahelised lepingud liidu õigusega vastavusse viia.

Euroopa Ühenduse tsiviilõigusalase koostöö õigusaktide sätete, õiguskirjanduses esitatud teoreetiliste seisukohtade ning institutsioonide senise praktika analüüsist tulenevalt võib teha järgmised järeldused:

- Liikmesriikide poolt enne liidu liikmeks saamist kolmandate riikidega sõlmitud rahvusvahelised lepingud jäävad kehtima, kuid nende kindlaks tehtud vastuolu korral aluslepingutega tuleb nad liidu õigusega vastavusse viia. Seni on vastuolu hinnatud liidu sisemiste eeskirjade alusel. Viimase aja kohtupraktika nõuab, et ka aluslepingu sättega hüpoteetiliselt vastuolus olev liikmesriigi varasem rahvusvaheline leping viidaks liidu õigusega vastavusse.
- Kui kõnealuses küsimuses on välispädevus üle läinud liidule, siis ei ole liikmesriikidel enam õigust liidu pädevuses olevates küsimustes rahvusvahelisi lepinguid sõlmida. Samas ei saa liit asuda liikmesriigi asemel liikmesriigi varasema rahvusvahelise lepingu muutmise üle läbirääkimistesse, kuna liit ei ole varasema lepingu pooleks. Seega tuleb liikmesriigil endal liidu

õigusega vastuollu sattunud varasemad rahvusvahelised lepingud kolmandate riikidega muuta või lõpetada. Kui selleks on antud tähtaeg, siis selle tähtaja jooksul.

- Liidu sisemised õigusaktid (nt määrused) võivad ette näha, et liidu õigus ei piira kolmandate riikidega sõlmitud rahvusvaheliste lepingute kohaldamist siis, kui üks või mitu liikmesriiki on nende osalisteks sisemise õigusakti vastuvõtmise ajal.
- Liidu õigus on ülimuslik kahe või enama liikmesriigi vahel sõlmitud rahvusvaheliste lepingute suhtes sellisel määral, mil need konventsioonid käsitlevad liidu õigusega reguleeritud küsimusi.
- Liikmesriigid võivad jätkata kolmandate riikidega sõlmitud konventsioonide kohaldamist, kuid nad ei või neid sisuliselt muuta ega sõlmida liidu ainupädevusse läinud küsimustes uusi lepinguid, välja arvatud juhul, kui selleks nähakse sisemises õiguses (nt vastavasisulises määruses) ette liikmesriigile lepingu sõlmimiseks erivolituse andmise kord.
- Miinimumharmoneerivate meetmete puhul on määrust peetud ülimuslikuks kõigi liikmesriikide poolt sõlmitud rahvusvaheliste lepingute ees, kui need ei taga määruses sätestatud tõhusamaid meetmeid.

Seega on tsiviilõiguslase koostöö valdkonnas autori arvates seni üldiselt arvestatud põhimõttega, et Euroopa Liidu liikmesriikide poolt enne Euroopa Liiduga ühinemist või enne liidu pädevuse kasutamist kolmandate riikidega sõlmitud rahvusvahelised lepingud on rahvusvahelise õiguse ja liikmesriigi põhiseadusliku korra osa ja peaksid jääma kehtima ja kohaldatavaks ka pärast ühinemist ning pädevuse üleminekut liidule. Suhtes kolmandate riikidega antakse enne määruse kehtima hakkamist sõlmitud lepingutele kohaldamisel määrusega võrreldes üldjuhul eelisõigus. Liikmesriikide vahelise varasema kahe- või mitmepoolse lepingu sätete asemel kuulub samas küsimuses kohaldamisele Euroopa õiguse norm kui *lex posterior*. Sellegi poolest süveneb tendents piirata liidu õigusega vastuolus olevate liikmesriikide rahvusvaheliste lepingute kohaldamist.

Liidu õigusloomes tuleks autori arvates ka edaspidi arvestada liikmesriigi sõlmitud varasemate rahvusvaheliste lepingutega ning jälgida seda, et liidu õigusloome ei seaks liikmesriigi rahvusvaheliste lepingute kohaldamist keerulisse olukorda. Igal juhul tuleb õigusloomes arvestada, et iga spetsiifiline küsimus, mida määruses reguleeritakse, võtab liikmesriigilt tulevikus õiguse samas küsimuses sõlmida rahvusvahelisi lepinguid.

Analüüsidest ühenduse välispädevuse doktriini arengut, võib eeldada, et liidu välispädevus jätkab kasvamist, seda ennekõike liidu pädevusse lisandunud kriminaalõigusala koostöö ja politseikoostöö valdkonnas. Vastukaaluks liidu pädevuse kasvule on liikmesriikide konstitutsioonikohtutes langetatud esimesed otsused, kus defineeritakse suveräänse riigi pädevuse miinimumi, millest liit aluslepinguid tõlgendades üle astuda ei tohi. Kuigi ühenduse tuletatud välispädevust on ulatuslikult selgitatud pretsedendiõiguses ning nüüd ka Euroopa Liidu uutes aluslepingutes, jääb selle praegune ulatus ning küsimus, mil määral on tuletatud pädevus ainupädevus, tõenäoliselt siiski veel pikaks ajaks akadeemilise debati, institutsioonidevahelise arutelu ning kohtupraktika huviorbiiti.

THE LIMITS OF EXTERNAL COMPETENCE OF THE EUROPEAN UNION AND ITS IMPACT ON MEMBER STATES' INTERNATIONAL CONTRACTS. TAKING STOCK OF THE DEVELOPMENTS IN JUDICIAL COOPERATION IN CIVIL MATTERS

Resumè

Based on the approval of the Treaty of the European Union, the Member States of the EU have all agreed to act collectively and via joint institutions in several different spheres of politics, while maintaining their status as a state and a sole subject of international law. According to the assessment of European Court of Justice, the Member States have limited their sovereign rights in numerous aspects. Many authors have claimed that European Union has intervened in the rights and obligations of the Member States almost without any limits. The intensive and on-going legal discussions about the existence of European Union's external competence, its nature and extent illustrate the fact that all matters are not crystal-clear when it comes to the distribution of competence of the Union and its Member States.

The nature and extent of the internal competence of the European Union are determined by the stipulations of the Treaty, but the existence of the external competence of the European Union is not always stemmed from that. European Court of Justice has derived the prerequisites and limits of exclusive external competence from decades of legal practice. The Treaty of Lisbon, which amended the Treaty of the European Union and replaced the Treaty establishing the European Community with the Treaty on the Functioning of the European Union, is the founding Treaty which tries clearly regulate the prerequisites of the exclusive external competence of European Union.

The first part of the current thesis concentrates on whether one of the purposes of initializing the Treaty of Lisbon – aiming to delineate the competence of Member States more clearly, including the external competence– has been accomplished and whether the conclusions of the European Court of Justice on the doctrine of the implied external competence have been approved by the Member States in the Treaty. The thesis first describes the development of the case-law of the European Court of Justice on the matter, and secondly, makes a comparison between the

appropriate provisions in the Treaty on Functioning of the European Union and well-established principles of implied external competence of the EC.

The second part of the thesis explores the effect of growth of the external competence of the European Community deriving from the internal rules to the application of the international agreements in force in Member States. That is done by analysis of the instruments adopted within the judicial cooperation of civil matters. As this is an area where the Member States have historically always had a great individual interest to conclude the contracts with third countries, then this particular part of the thesis disserts also on the possibilities of concluding international contracts in a situation where the European Union has the exclusive competence, but lacks the interest to act upon it.

The first conjecture of the thesis is that the prerequisites stipulated in the Treaty on Functioning of the European Union for implied external competence – among that also the exclusive external competence – are not integrating the standpoints of European Court of Justice on the doctrine of the implied external competence one-on-one.

After analyzing the provisions regulating the doctrine of external competence established by the Court of Justice, the author came to the conclusion that partial codification of a complicated and detail-responsive court-practice stipulated in the Treaty may result in the distortion of current *acquis* and legal practice. The author is not convinced that the delineation of the Union's external competence in the Treaty has augmented the clear understanding of law. Therefore in the point of view of the author the Treaty of Lisbon does not completely fulfil the purpose of clearer delineation of the external competence.

Even though one of the main goals for the reforming of the Treaty was the delineation of the competence of the European Union and its Member States, the author is not sure that the imprecise but exhaustive list of the prerequisites for the derivation of exclusive external competence from article 3 para 2 from the Treaty on Functioning of the European Union would help in identifying the character of the external competence of a Union. By the author there was not necessarily need for this kind of list to be among the provisions of the Treaty because several codified principles are already elaborated in the precedence law further – for example the court cases of *WTO* and *Lugano*. The author thinks that the formulation of Article 3 para 2 in the

Treaty on Functioning of the European Union did not have to be exhaustive. The provision in question could have suited better with the current court practice by stipulation that the concluded international contracts are part of Union's exclusive external competence „*inter alia* in following cases“. The author considers that the matter of Union's exclusive external competence could have been disserted in addition to the treaty provisions more precisely in some of the protocols added to the Treaty or in declarations as it has been done regarding the primacy of the EU law in the declaration added to the Treaty on Functioning of the European Union. This kind of approach would have also enhanced the lucidity compared to earlier times.

The Treaty on the Functioning of the European Union sees the need for an international agreement to accomplish the internal competence as one of the situations for a basis of the arising exclusive external competence. Based on the resolution of case *WTO* the Union's exclusive competence derives on the necessity criterion only when the purpose of the Union is not achievable via autonomous internal rules and the internal and external competence are closely connected to each other. Many acknowledged legal experts have found that the necessity criterion is not suited to characterize the exclusive external competence of the Union. Also the fact that the stipulation of necessity cannot be tied to the implementation of principle of subsidiarity in case of exclusive competence, for this reason the author doubts that these criteria can be suitable as the base-points for derived Union's exclusive external competence.

The criteria for derived exclusive external competence – concluding an international contract when it is designated by Union's legal act – do not comply completely to the current court practice and most likely not to the principle of conferred competence. Union cannot have exclusive external competence, when the area of regulation is not completely in the competence of the Union. It may even be probable that when Union's legislative act foresees the conclusion of an international contract, then all the provisions of that contract cannot be in Union's exclusive competence. That is why giving Union the right to conclude international contract by law may not always entitle for an exclusive external competence by secondary law.

According to the opinion of the author, the provisions in the Treaty on the Functioning of the European Union about the shared competence of the Union and its Member States pass on the current practice of European Court of Justice in quite exact terms. A new aspect about the

execution of shared competence is stipulated in article 2 para 2 in the Treaty on Functioning of the European Union, based on what the Member States can perform their competence again as far as the Union has decided to stop its performance. According to the declaration number 28 added to the final act of the conference when the Treaty of Lisbon was signed on December 13th, 2007, and which describes the limitation of competence, when the appropriate institutions of the European Union have decided to declare a legal act null and void, then it should be done mainly to guarantee a constant application of the principles of subsidiarity and proportionality. In case the internal provisions of the Union have been declared null and void, the Treaty on the Functioning of the European Union foresees the re-establishment of regulative competence of the Member States. The author concludes that the TFEU has in this respect complemented the contract ERTA-principle. Earlier it was not clear whether the Member States right to act would be re-institutionalized or not, as it may have endangered the Union's potential wish to act so in the future. Although the declaration added to the final act has no legal character, it may be considered as a political guideline and has a clear effect on the future interpretation of the Treaty.

As article 216 of the TFEU may be construed as providing the parallelism between Union's internal and external competence, the author of the current thesis argues that regulation could have been more clear on that.

The fact that the TFEU does not regulate the procedure of conclusion, negotiation or signing of the mixed agreements, is in the author's opinion quite remarkable. Of course the provisions of loyalty and honest collaboration will apply to these procedures, but the transparency and legal assurance would have been raised via more thorough regulations of the current point.

The second conjecture of the current thesis was that the transmission of the competence to the Union and the acceptance of internal rules will have an effect on the application and validity of the Member States' previous international agreements. The author explored the relation between international contracts of the Member States and European Law by analyzing the provisions of instruments adopted within the framework of European civil law cooperation.

The transfer of powers to European supranational institutions and the resulting constraints on the external conduct of the EU members is transforming on a daily basis the international legal condition of these states. The EU members have to reconsider and renegotiate bilateral and

multilateral engagements entered into with third parties before their accession to the European Union. While the latter are entitled to insist the performance of these obligations and that not being the case, may trigger the Member States' international responsibility.

When Member States accede to the European Union the new treaty could entail obligations and commitments for the Member States which would turn out to be in conflict with their existing international contracts. In so far as such prior agreements had only the Member States themselves as parties the new treaty would override them but not in case of agreements between a Member State and a third country.

For the purpose of resolving problems of conflicting commitments with the third countries current article 351 TFEU provides that such international contracts entered into before 1 January 1958 or before the date of accession, shall not be affected by the provisions of this Treaty. However, to the extent that such agreements are not compatible with the treaty, the Member States should take all appropriate steps to eliminate such incompatibilities established. The EU members hence must deploy their best diplomatic efforts in order to obtain third parties' concessions permitting them to embrace their EU obligations fully without infringing international ones.

Article 351 TFEU does not mention agreements concluded by the Member States after their accession. It is suggested that article 351 TFEU should by analogy be applied to such agreements. Particularly in cases where at the time of the conclusion of the agreement there is no incompatibility with European Union law and that situation changes as a result of new Union acts being adopted, including amendments to the founding treaties that would transfer more powers to the European Union.

Although the European Court of Justice has generally accepted the priority of Member State's international obligations over commitments stemming from European law, it however has insisted the revision of such treaties and in case of failure to denounce such treaties. Most recently the Court has decided in that even such agreements that have been concluded by the Member States with third countries prior accession and that are potentially and hypothetically in conflict with European law, since no secondary legislation has not yet been enacted, have to be revised or denounced by the Member States.

Given the evolution of European law the administration of normative conflicts will remain a permanent challenge for all actors concerned.

The requirement to immediately commensurate the earlier international agreements into current European law is commonly connected with the existence of EU's international contract or with the plan to conclude it. The author of the current thesis appraises that the only situation when the immediate commensurating of the earlier international agreements into the current European law and the Member State's contract's partial or full denunciation can be demanded is when the Union can offer a quick alternative agreement both to the Member State and also to the third countries or counterparts of the conventions.

Taking into account instruments of European Union's judicial cooperation in civil law matters, theoretical standpoints presented in legal literature and the current practical analysis of different institutions, the following conclusions can be made:

- The contracts concluded by Member States and third countries will be valid, but in case they include established controversies with the Treaties, they have to be taken into conformity with the EU law. Until now the controversies have been assessed based on the internal rules of the Union. Latest court practice demands also the Member State whose provisions are not in compliance with the Treaty to be changed according to the EU law.
- In case the external competence has been transferred to the Union the Member States no longer have the right to conclude international contracts in that particular matter. At the same time the Union cannot start or step into negotiations in order to change the international contract instead of the Member State, because the Union is not the counterpart of the original contract. Hence the Member State has to amend or denounce the earlier contracts with third countries which are not in accordance with the EU law. In case there is a given deadline for this process, it must be followed.
- The internal legal acts of the Union may foresee that the EU law does not limit the appliance of those contracts concluded with third countries, which has one or more counterpart Member States at the time of the acceptance of the internal legal act.
- The EU law is supreme in relation to those international contracts which are concluded between two or more Member States in respect to those matters that are regulated under EU law.

- The Member States may continue the appliance of the conventions concluded with third countries, but they may not alter their essence nor conclude new contracts in matters where the competence has been transferred to the Union, except in cases where the internal law does not foresee the special regulation for the Member State to conclude those contracts.
- In regard to the measures of minimum harmonization secondary law has been considered superior to all the international contracts concluded by Member States in case they don't assure methods more effective than stipulated in the legal act itself.

In conclusion it can be said that the international obligations taken upon by the Member States with non Member States are honoured in instruments of judicial cooperation in civil matters. Instead of implementing the provisions of an earlier contract concluded between the Member States the norm of EU right as *lex posterior* will be applied.

The third conjecture of the current thesis was that in areas where common rules are applied and the Union will be granted exclusive competence in certain matters, the Union has the right to give an exceptional authorization to a Member State for concluding a contract with a third country in matters which have only regional importance. Author of the thesis analyzed the admissibility of this kind of legal practice in both contexts – the European Community and also the European Union after the signing of the Treaty of Lisbon.

After analyzing the Treaties and court cases the author concludes that the signing of new international contracts between the Member States in matters which have the Union's exclusive competence it is not legally denied. In the practice of judicial cooperation in civil matters the limited and exceptional delegation of exclusive external competence has been used in matters where the Union does not have an interest to conclude an international contract, but it is important to a relevant Member State.

In author's view the legislative procedures of the European Union in future need to take into consideration the earlier international contracts by the Member States. It is essential to observe that the legislative procedures of the Union would not compromise the application of the international contracts concluded by the Member State and it is always necessary to consider that

any specific matter which the Treaty regulates deprives the Member State its right to conclude future international contracts in same matter.

While analyzing the development of Union's doctrine of external competence it may be assumed that the competence continues to grow and is already extended to the areas of cooperation in criminal law and police matters. As a counterbalance to the growth of the Union's competence the constitutional courts in some Member States have brought in the first verdicts about the definitions of a minimum competence of a sovereign country, which cannot be overstepped by the Union's Treaties. Even though the doctrine of implied external competence of the Union has been widely explained in the court case-law and now also in the new Treaties it will be a matter of an academic debate, discussions between different institutions and the subject point for court-practice for a longer period of time.

LISA 1. EUROOPA ÜHENDUSE TSIVIILÕIGUSALASE KOOSTÖÖ VALDKONNAS VASTUVÕETUD ÕIGUSAKTID

1. Nõukogu 29. mai 2000. a määrus 1346/2000/EÜ maksejõuetusmenetluse kohta. - ELT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 19, köide 1.
2. Nõukogu 22. detsembri 2000. a määrus 44/2001/EÜ kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. - EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 19, köide 4.
3. Nõukogu 28. mai 2001. a määrus 1206/2001/EÜ liikmesriikide kohtute vahelise koostöö kohta tõendite kogumisel tsiviil- ja kaubandusajades. - ELT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 19, köide 4.
4. Nõukogu 27. jaanuari 2003. a direktiiv 2003/8/EÜ, millega parandatakse õiguskaitse kättesaadavust piiriüleste vaidluste korral, kehtestades sellistes vaidlustes antava tasuta õigusabi kohta ühised miinimumeeskirjad. - ELT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 19, köide 6.
5. Nõukogu 27. novembri 2003. a määrus 2201/2003/EÜ, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus 1347/2000/EÜ. - ELT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 10, köide 3.
6. Nõukogu 29. aprilli 2004. a direktiiv 2004/80/EÜ, mis käsitleb kuriteohvritele hüvitise maksmist. - ELT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 19, köide 7.
7. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21. aprilli 2004. a määrus 805/2004/EÜ, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõuete kohta. - ELT eestikeelne eriväljaanne: peatükk 19, köide 7.
8. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsembri 2006. a määrus 1896/2006/EÜ, millega luuakse Euroopa maksekäsumenetlus. - ELT L 399, 30.12.2006.
9. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. juuli 2007. a määrus 864/2007/EÜ, lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma II). - ELT L 199, 31.7.2007.
10. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. juuli 2007. a määrus 861/2007/EÜ, millega luuakse Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus. - ELT L 199, 31.07.2007.
11. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. novembri 2007. a määrus 1393/2007/EÜ, kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja

- kaubandusajades (dokumentide kättetoimetamine), millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus 1348/2000/EÜ. - ELT L 324, 10.12.2007.
12. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. juuni 2008.a määrus 593/2008/EÜ, lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma I). – ELT L 177, 04.07.2008.
 13. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21. mai 2008. a direktiiv 2008/52/EÜ vahendusmenetluse teatavate aspektide kohta tsiviil- ja kaubandusajades. - ELT L 136, 21.05.2008.
 14. Nõukogu 18. detsembri 2008. a määrus 4/2009/EÜ kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. - ELT L 7, 10.1.2009.
 15. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 7. juuli 2009. a määrus 664/2009/EÜ, millega kehtestatakse läbirääkimiste pidamise ja lepingute sõlmimise kord liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel küsimustes, mis käsitlevad kohtualluvust ning kohtu- ja muude otsuste tunnustamist ja täitmist seoses abieluasjade, vanemliku vastutuse ja ülalpidamiskohustustega seotud küsimustes ning ülalpidamiskohustustega seotud küsimuste suhtes kohaldatavat õigust. - ELT L 200, 31.07.2009.
 16. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. juuli 2009. a määrus 662/2009/EÜ, millega kehtestatakse liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel läbirääkimiste pidamise ja lepingute sõlmimise kord küsimustes, mis käsitlevad lepinguliste ja lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatavat õigust. - ELT L 200, 31.07.2009.

LISA 2. NÕUKOGU 5. OKTOOBRI 2006. A OTSUS NR 2006/719/EÜ, ÜHENDUSE ÜHINEMISE KOHTA HAAGI RAHVUSVAHELISE ERAÕIGUSE KONVERENTSIGA

EUROOPA LIIDU NÕUKOGU,

võttes arvesse Euroopa Ühenduse asutamislepingut, eriti selle artikli 61 punkti c koostoimes artikli 300 lõike 2 esimese lõiguga ja lõike 3 teise lõiguga,

võttes arvesse komisjoni ettepanekut,

võttes arvesse Euroopa Parlamendi nõusolekut

ning arvestades järgmist:

(1) Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverentsi (edaspidi "konverents") eesmärk on järkjärguliselt ühtlustada rahvusvahelise eraõiguse norme. Konverents on senini vastu võtnud märkimisväärse hulga konventsioone rahvusvahelise eraõiguse erinevates valdkondades.

(2) Alates Amsterdami lepingu jõustumisest on ühendus pädev vastu võtma meetmeid piiriüleste mõju omavates tsiviilasjades tehtava õigusalasest koostöö valdkonnas sedavõrd, kuivõrd see on vajalik siseturu tõrgeteta toimimiseks. Ühendus on kasutanud oma pädevust mitmete õigusaktide vastuvõtmiseks, millest paljud langevad osaliselt või täielikult kokku konverentsi töövaldkondadega.

(3) Oluline on anda ühendusele staatus, mis vastab ühenduse uuele rollile olla oluline rahvusvaheline osaline õigusalasest koostöös tsiviilasjades, et ühendus saaks rakendada oma välispädevust, osaledes täisliikmena konverentsi nende konventsioonide üle peetavatel läbirääkimistel, mis käsitlevad ühenduse pädevusse kuuluvaid küsimusi.

(4) Nõukogu volitas 28. novembri 2002. aasta otsusega komisjoni läbi rääkima tingimuste ja üksikasjade üle, mille alusel ühendus võib konverentsiga ühineda.

(5) Komisjoni ja eesistujariigi 19. detsembri 2002. aasta ühises kirjas konverentsile taotles ühendus konverentsi liikmeks saamist ja läbirääkimiste alustamist.

(6) 2004. aasta aprillis väljendas konverentsi üldasjade ja üldpoliitika erikomisjon ühehäälselt arvamust, et põhimõtteliselt peaks ühendus saama konverentsi liikmeks, ja määras kindlaks teatud kriteeriumid ja menetlused ühenduse liikmesuse üksikasjade kohta.

(7) 2005. aasta juunis võttis konverentsi diplomaatiline konverents ühehäälselt vastu konverentsi põhikirja (edaspidi "põhikiri") muudatused, mis olid vajalikud piirkondliku majandusintegratsiooni organisatsiooni ühinemiseks; pärast seda kutsuti konverentsi liikmeid muudatuste üle hääletama – võimaluse korral üheksa kuu jooksul.

(8) Põhikirja muudatused jõustuvad kolme kuu möödudes konverentsi peasekretäri saadetavast teatest liikmetele, et põhikirja muutmiseks vajalik kahekolmandikuline häälteenus on saavutatud. Vahetult pärast muudatuste jõustumist kutsutakse kokku üldasjade ja üldpoliitika nõukogu erakorraline koosolek, kus ametlikult otsustatakse ühenduse konverentsiga ühinemise üle.

(9) Põhikirja läbivaatamise alaste läbirääkimiste tulemus on rahuldav ja arvestab ühenduse huvisid.

(10) Konverentsi muudetud põhikirja artikkel 2A võimaldab ühendusel piirkondliku majandusintegratsiooni organisatsioonina saada konverentsi liikmeks.

(11) Ühendus peaks konverentsiga ühinema.

(12) Vastavalt Euroopa Liidu lepingule ja Euroopa Ühenduse asutamislepingule lisatud Ühendkuningriigi ja Iirimaa seisukohta käsitleva protokollile artiklile 3 osalevad Ühendkuningriik ja Iirimaa käesoleva otsuse vastuvõtmisel.

(13) Euroopa Liidu lepingule ja Euroopa Ühenduse asutamislepingule lisatud Taani seisukohta käsitleva protokollile artiklite 1 ja 2 kohaselt ei osale Taani käesoleva otsuse vastuvõtmisel ja see ei ole tema suhtes siduv ega kohaldatav,

ON TEINUD JÄRGMISE OTSUSE:

Ainus artikkel

1. Euroopa Ühendus ühineb Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverentsiga (edaspidi "konverents"), deklareerides konverentsi põhikirja (edaspidi "põhikiri") vastuvõtmist vastavalt käesoleva otsuse I lisas esitatud dokumendile kohe, kui konverents on teinud ametliku otsuse võtta ühendus konverentsi liikmeks.

2. Ühendus annab hoiule ka käesoleva otsuse II lisas esitatud pädevust tõendava deklaratsiooni, milles täpsustatakse valdkondi, milles ühenduse liikmesriigid on organisatsioonile üle andnud oma õiguspädevuse, ja käesoleva otsuse III lisas esitatud deklaratsiooni, mis käsitleb konverentsiga seotud teatud küsimusi.

3. Nõukogu eesistujale antakse volitus läbi viia selliseid menetlusi, mis võivad olla vajalikud lõigete 1 ja 2 rakendamiseks.

4. Põhikirja tekst on lisatud käesolevale otsusele IV lisana.

5. Käesolevas otsuses hõlmab mõiste "liikmesriik" kõiki liikmesriike, välja arvatud Taani.

Luxembourg, 5. oktoober 2006

Nõukogu nimel

eesistuja

K. Rajamäki

I LISA

Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverentsiga ühinemist käsitlev ühinemisdokument

J.H.A. VAN LOON

peasekretär

Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverents

Scheveningseweg 6

NL – 2517 THE HAGUE

Lugupeetud härra peasekretär

Mul on au Teile teatada, et Euroopa Ühendus on otsustanud ühineda Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverentsiga. Seetõttu palun vastu võtta käesolev dokument, millega Euroopa Ühendus võtab vastu Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverentsi põhikirja vastavalt kõnealuse põhikirja artiklile 2A. Lisan kirjale deklaratsiooni, milles Euroopa Ühendus täpsustab valdkondi, milles ühenduse liikmesriigid on organisatsioonile üle andnud oma õiguspädevuse, ja deklaratsiooni, mis käsitleb Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverentsiga seotud teatud küsimusi.

Euroopa Ühendus nõustub ametlikult ja reservatsioonideta Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverentsi liikmesusest tulenevate kohustustega, mis on sätestatud konverentsi põhikirjas, ning kohustub ametlikult täitma ühinemise ajal tema suhtes kehtivaid kohustusi.

Lugupidamisega

Euroopa Liidu Nõukogu eesistuja

II LISA

Euroopa Ühenduse pädevust tõendav deklaratsioon, milles täpsustakse valdkondi, milles liikmesriigid on oma õiguspädevuse ühendusele üle andnud

1. Käesolev deklaratsioon on koostatud vastavalt Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverentsi põhikirja artikli 2A lõikele 3 ja sellega täpsustatakse valdkondi, milles liikmesriigid on oma pädevuse Euroopa Ühendusele üle andnud.

2. Euroopa Ühendusel on sisepädevus võtta vastu üld- ja erimeetmeid liikmesriikides kohaldatava rahvusvahelise eraõiguse erinevates valdkondades. Konverentsi reguleerimisalas olevate küsimuste puhul on Euroopa Ühendusel vastavalt EÜ asutamislepingu IV jaotisele pädevus vastu võtta meetmeid piiriülest mõju omavates tsiviilasjades tehtava õiguslase koostöö valdkonnas

sedavõrd, kuivõrd see on vajalik siseturu tõrgeteta toimimiseks (EÜ asutamislepingu artikli 61 punkt c ja artikkel 65). Selliste meetmete hulka kuuluvad järgmised:

- a) kohtu- ja kohtuväliste dokumentide piiriülese kätteandmise süsteemi parandamine ja lihtsustamine; koostöö tõendite kogumisel; tsiviil- ja kaubandusajades tehtud otsuste vastastikune tunnustamine ja täitmine, kaasa arvatud kohtuvälised otsused;
- b) liikmesriikides õigusaktide ja kohtualluvuse konflikti suhtes kohaldatavate eeskirjade kokkusobivuse edendamine;
- c) tsiviilajade lahendamise tõrgeteta sujumiselt takistuste kõrvaldamine, vajadusel liikmesriikides kohaldatavate tsiviilkohtumenetlusnormide kokkusobivuse edendamise kaudu.

3. Valdkondades, mis ei kuulu Euroopa Ühenduse ainupädevusse, võtab Euroopa Ühendus kooskõlas subsidiaarsuse põhimõttega meetmeid ainult niisuguses ulatuses ja siis, kui liikmesriigid ei suuda täielikult saavutada kavandatava meetme eesmärke ning seetõttu võib neid kavandatava meetme ulatuse või toime tõttu paremini saavutada Euroopa Ühenduse tasandil. Ükski Euroopa Ühenduse meede ei lähe kaugemale sellest, mis on vajalik eesmärkide saavutamiseks.

4. Lisaks sellele on Euroopa ühendusel ka pädevus valdkondades, kus võivad kehtida konverentsi konventsioonid, näiteks siseturu küsimused (EÜ asutamislepingu artikkel 95) või tarbijakaitse (EÜ asutamislepingu artikkel 153).

5. Euroopa Ühendus on kasutanud oma pädevust ja vastavalt EÜ asutamislepingu artikli 61 punktile c vastu võtnud terve rea õigusakte, näiteks järgmised:

- nõukogu 29. mai 2000. aasta määrus (EÜ) nr 1346/2000 maksejõuetusmenetluse kohta,
- nõukogu 29. mai 2000. aasta määrus (EÜ) nr 1348/2000 tsiviil- ja kaubandusajades kohtu- ja kohtuväliste dokumentide kätteandmise kohta,
- nõukogu 22. detsembri 2000. aasta määrus (EÜ) nr 44/2001 kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades,
- nõukogu 28. mai 2001. aasta määrus (EÜ) nr 1206/2001 liikmesriikide kohtute vahelise koostöö kohta tõendite kogumisel tsiviil- ja kaubandusajades,
- nõukogu 27. jaanuari 2003. aasta direktiiv 2003/8/EÜ, millega parandatakse õiguskaitse kättesaadavust piiriüleste vaidluste korral, kehtestades sellistes vaidlustes antava tasuta õigusabi kohta ühised miinimumeeskirjad,
- nõukogu 27. novembri 2003. aasta määrus (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000, ja

- Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21. aprilli 2004. aasta määrus (EÜ) nr 805/2004, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõuete kohta.

Rahvusvahelise eraõiguse sätteid võib leida ka teistest Euroopa Ühenduse õigusaktidest, eriti tarbijakaitse, kindlustuse, finantsteenuste ja intellektuaalomandi valdkonnas. Näiteks ühenduse direktiivid, mida mõjutas vahendaja käes olevate väärtpaberitega seotud teatavate õiguste suhtes kohaldatavat õigust käsitlev Haagi konventsioon, võeti vastu EÜ asutamislepingu artikli 95 põhjal.

6. Vaatamata sellele, et EÜ asutamislepingus ei viidata selgelt ühenduse välispädevusele, tuleneb Euroopa Ühenduste Kohtu kohtupraktikast asjaolu, et eelnimetatud EÜ asutamislepingu sätteid ei ole õiguslikuks aluseks mitte ainult ühenduse siseõigusaktidele, vaid ka ühenduse sõlmitavatele rahvusvahelistele lepingutele. Ühendus võib sõlmida rahvusvahelisi lepinguid juhul, kui sisepädevust on juba kasutatud eespool loetletud ühiste poliitikavaldkondade rakendusmeetmete vastuvõtmiseks, või juhul, kui rahvusvaheline leping on vajalik ühenduse eesmärkide saavutamiseks [1]. Ühenduse välispädevus on ainupädevus juhul, kui rahvusvaheline leping mõjutab ühenduse sise-eeskirju või muudab nende kohaldamisala [2]. Sellisel juhul sõlmib ühendus liikmesriikide asemel sidemeid kolmandate riikide või rahvusvaheliste organisatsioonidega. Rahvusvaheline leping võib kuuluda täielikult või ainult osaliselt ühenduse ainupädevusse.

7. Tavaliselt on ühenduse meetmed kõikidele liikmesriikidele siduvad. Vastavalt EÜ asutamislepingu IV jaotisele, mis moodustab tsiviilasjades tehtava õiguslase koostöö õigusliku aluse, kehtib Taanile, Iirimaa ja Ühendkuningriigile erirežiim. EÜ asutamislepingu IV jaotise kohaselt võetud meetmed ei ole Taanile siduvad ega Taanis kohaldatavad. Iirimaa ja Ühendkuningriik osalevad IV jaotise kohaselt vastuvõetud õigusaktides juhul, kui nad sellest nõukogu teavitavad. Iirimaa ja Ühendkuningriik on otsustanud osaleda kõikides punktis 5 loetletud meetmetes.

8. Pädevus, mille liikmesriigid on ühendusele üle andnud vastavalt EÜ asutamislepingule, areneb pidevalt. Euroopa Ühendus ja selle liikmesriigid tagavad, et vastavalt põhikirja artikli 2A lõikele 4 teavitatakse konverentsi peasekretäri viivitamata igasugusest muutusest ühenduse pädevuses.

[1] Euroopa Kohtu arvamus 1/76, EKL 1977, lk 741; arvamus 2/91, EKL 1993, lk I-1061; kohtuasi 22/70 ("AETR"), komisjon v. nõukogu, EKL 1971, lk 263; kohtuasi C-467/98 ("avatud õhuruum"), komisjon v. Taani, EKL 2002, lk I-9519.

[2] Kohtuasi 22/70 ("AETR"), komisjon v. nõukogu; kohtuasi C-467/98 ("avatud õhuruum"), komisjon v. Taani.

III LISA

Euroopa Ühenduse deklaratsioon, mis käsitleb Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverentsiga seotud teatud küsimusi

Euroopa Ühendus püüab uurida, kas kehtivate Haagi konventsioonidega liitumine ühenduse pädevuses olevates küsimustes on ühenduse huvides. Kui see on nii, teeb Euroopa Ühendus koostöös konverentsiga kõik, et ületada neid raskusi, mis tulenevad kõnealustes konventsioonides selliste sätete puudumisest, mis lubaksid piirkondlikul majandusintegratsiooni organisatsioonil nende konventsioonidega liituda.

Lisaks sellele püüab ühendus lubada konverentsi alalise büroo esindajatel osaleda Euroopa Ühenduste Komisjoni korraldatud ekspertide koosolekutel, kus arutatakse konverentsile huvipakkuvaid küsimusi.

IV LISA

STATUTE OF THE HAGUE CONFERENCE ON PRIVATE INTERNATIONAL LAW

[statuudi tekst inglise ja prantsuse keeles]

LISA 3. EUROOPA KOMISJONILE ROOMA I JA ROOMA II MÄÄRUSTE ALUSEL EDASTATUD KONVENTSIOONIDE NIMEKIRI

I. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. juuni 2008. a määruse 593/2008/EÜ lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma I) artikkel 26 lõike 1 alusel Euroopa Komisjonile esitatud konventsioonide nimekiri, mille osalisriik oli Eesti Vabariik määruse vastuvõtmise ajal:

1. Rahvusvaheliste õhuvõtte reeglite ühtlustamise 12. oktoobri 1929. a Varssavi konventsioon, mida on parandatud 28. septembri 1955. a Haagi protokolliga;
2. Varssavi konventsiooni täiendav, lepinguvälise vedaja teostatavate rahvusvaheliste õhuvõtte reeglite ühtlustamise konventsioon, mis on koostatud 18. septembril 1961. a Guadalajaras;
3. Rahvusvahelise õhuvõtte nõuete ühtlustamise konventsioon, mis on koostatud 28. mail 1999. a Montrealis;
4. Rahvusvahelise raudteeveo konventsioon (COTIF), mis on koostatud 9. mail 1980. a Bernis ja mida on muudetud 3. juunil 1999. a Vilniuses koostatud protokolliga (koos lisadega: „Reisijate ja pagasi rahvusvahelise raudteeveo lepingu ühtsed reeglid“ (CIV) ja „Kaupade rahvusvahelise raudteeveo lepingu ühtsed reeglid“ (CIM));
5. Vara merepääste 1989. a rahvusvaheline konventsioon, mis on koostatud 28. aprillil 1989. a Londonis;
6. Rahvusvahelise autokaubaveolepingu konventsioon (CMR).

II. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. juuli 2007. a määruse 864/2007/EÜ lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma II) artikkel 29 lõike 1 alusel Euroopa Komisjonile esitatud konventsioonide nimekiri, mille osalisriik oli Eesti Vabariik määruse vastuvõtmise ajal:

1. Rahvusvaheline õhuvõtte reeglite ühtlustamise 12. oktoobri 1929. a Varssavi konventsioon, mida on parandatud 28. septembri 1955. a Haagi protokolliga;
2. Varssavi konventsiooni täiendav, lepinguvälise vedaja teostatavate rahvusvaheliste õhuvõtte reeglite ühtlustamise konventsioon, mis on koostatud 18. septembril 1961. a Guadalajaras;
3. Rahvusvahelise õhuvõtte nõuete ühtlustamise konventsioon, mis on koostatud 28. mail 1999. a Montrealis;

4. Rahvusvaheline laevade arestimise konventsioon, mis on koostatud 12. märtsil 1999. a Genfis;
5. Rahvusvahelise raudteeveo konventsioon (COTIF), mis on koostatud 9. mail 1980. a Bernis ja mida on muudetud 3. juunil 1999. a Vilniuses koostatud protokolliga (koos lisadega: "Reisijate ja pagasi rahvusvahelise raudteeveo lepingu ühtsed reeglid" (CIV) ja "Kaupade rahvusvahelise raudteeveo lepingu ühtsed reeglid" (CIM));
6. Vara merepääste 1989. a rahvusvahelise konventsioon, mis on koostatud 28. aprillil 1989. a Londonis;
7. Euroopa patentide väljaandmise konventsioon (Euroopa patendikonventsioon), mis on koostatud 5. oktoobril 1973. a Münchenis;
8. Rahvusvaheline uute taimesortide kaitse konventsioon, mis on vastu võetud 1961. a 2. detsembril ning muudetud 10. novembril 1972. a, 2. oktoobril 1978. a ja 19. märtsil 1991. a Genfis.
9. Naftareostusest põhjustatud kahju korral kehtiva tsiviilvastutuse 1992. a rahvusvaheline konventsioon;
10. Naftareostusest põhjustatud kahju kompenseerimise rahvusvahelise fondi asutamise 1992. a konventsioon;
11. 1992. a rahvusvahelise konventsiooni rahvusvahelise naftareostuskahjude hüvitamise fondi loomisest 2003. a protokoll, mis on koostatud 16. mail 2003. a Londonis;
12. Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooni Pariisi 24. juuli 1971. a redaktsioon (28. septembri 1979. a muudatustega);
13. Intellektuaalomandi õiguste kaubandus aspektide leping (TRIPS-leping);
14. Euroopa patentide väljaandmise konventsioon (Euroopa patendikonventsioon), mis on koostatud 5. oktoobril 1973. a Münchenis;
15. Viini tuumakahjustuste tsiviilvastutuse konventsioon, mis on sõlmitud 21. mail 1963. a;
16. Viini konventsiooni ja Pariisi konventsiooni rakendamise ühine protokoll, mis on sõlmitud Viinis 21. septembril 1988. a.

LISA 4. EESTI VABARIIGI ÕIGUSABILEPINGUD

1. Eesti Vabariigi, Leedu Vabariigi ja Läti Vabariigi õigussuhete leping. Allkirjastatud 11. novembril 1992. a Tallinnas – RT II 1993, 6, 5.
2. Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vaheline leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades. Allkirjastatud 26. jaanuaril 1993. a Moskvas. – RT II 1993, 16, 27.
3. Eesti Vabariigi ja Ukraina leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil- ja kriminaalasjades. Allkirjastatud 15. veebruaril 1995. a Kiievis. – RT II 1995, 13/14, 63.
4. Eesti Vabariigi ja Poola Vabariigi vaheline leping õigusabi osutamise ja õigussuhete kohta tsiviil-, töö-, ning kriminaalasjades. Alla kirjutatud 27. novembril 1998.a Tallinnas. – RT II 1999, 4, 22.

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

I. Kasutatud kirjandus

1. Amsterdami leping. Konsolideeritud lepingud. Eesti Õigustõlke Keskus, 1998.
2. Almann, L. jt. Sissejuhatus rahvusvahelisse eraõigusesse. Juura, 2008.
3. Ancel, M.-E. Rome I Regulation and Distribution Contracts. - European Yearbook of Private International Law, 2008, v.10. Sellier European Law Publishers.
4. Arnall A., et al. Wyatt and Dashwood's European Union Law. Sweet & Maxwell, 2000.
5. Basedow, J. The Communitarization of the Conflict of Laws under the Treaty of Amsterdam. - Common Market Law Review, 2000, v. 37, n. 3.
6. Bast, J. and Bogdandy, A. von. The European Union's vertical order of competences: the current law and proposals for its reform. - Common Market Law Review, 2002, v. 39, n. 2.
7. Baumé, T. Competence of the Community to conclude the new Lugano Convention on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters: opinion 1/03 of 7 February 2006. - German Law Journal, 2006, v. 7, n. 8.
8. Cannizzaro, E. Fragmented Sovereignty? The European Union and its Member States in the International Arena. - The Italian Yearbook of International Law, 2003, v. 13. Martinus Nijhof Publishers.
9. Cannizzaro, E. (ed.). The European Union as an actor in international relations. Kluwer Law International, 2002.
10. Craig, P. Competence: clarity, conferral, containment and consideration. - European Law Review, 2004, v. 29, n. 3.
11. Cremona, M. The draft constitutional treaty: external relations and external action. - Common Market Law Review, 2003, v. 40, n. 6.
12. Cremona, M., De Witte, B., (eds.). EU Foreign Relations Law: Constitutional Fundamentals. Oxford Hart Publishing, 2008.
13. Dashwood, A., Maresceau, M., (eds). Law and Practice of EU External Relations: Salient Features of a Changing Landscape. Cambridge University Press, 2008.
14. Dashwood, A. Opinion 2/00, Cartagena Protocol on Biosafety, 6 December 2001. - Common Market Law Review, 2002, v. 39, n. 2.
15. Dashwood, A. The Limits of Community Powers. – European Law Review, 1996, v. 21, n. 1.

16. Dashwood, A., Hillion, C. (eds.). *The General Law of EC External Relations*. Sweet & Maxwell, 2000.
17. Dashwood, A. The relationship between the Member States and the European Union/European Community. - *Common Market Law Review*, 2004, v. 41, n. 2.
18. Eeckhout, P. *Does Europe's constitution stop at the water's edge?: law and policy in the EU's external relations*. Europa Law Publishing, 2005.
19. Eeckhout, P. *External relations of the European Union: legal and constitutional foundations*. Cambridge University Press, 2005.
20. Eeckhout, P. The external competence of the Community and the case-law of the Court of Justice: principle versus pragmatism. - *Yearbook of European Law*, 1994, v. 14. Oxford Clarendon Press.
21. Eilmansberger, T. Bilateral investment treaties and EU law. - *Common Market Law Review*, 2009, v. 46, n. 2.
22. European Press Release: Explaining the Treaty of Lisbon, Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/531>
23. Euroopa Liidu Nõukogu 2954. istung (Majandus- ja rahandusküsimused) 7. juulil 2009. a Brüsselis. Nõukogu dokument nr 2009/11806/ADD 1. Arvutivõrgus kättesaadav (02.03.2010): http://ec.europa.eu/prelex/detail_dossier_real.cfm?CL=et&DosId=197816
24. Euroopa Liidu Nõukogu 2794. istung (Justiits- ja siseküsimused) 19.-20. aprillil 2007. a Brüsselis. Pressiteade. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=PRES/07/77&format=HTML&aged=1&language=ET&guiLanguage=en>
25. Falk, A., Wistrand, K. External relations of the EU and the Member States: competence, mixed agreements, international responsibility, and effects of international law. - *Europarättslig Tidskrift*, 2007, v. 10, n. 2.
26. Franklin, C. The "Open Skies" cases: enforcing the judgments of the European Court of Justice. - *Europarättslig Tidskrift*, 2004, v. 7, n. 3.
27. Garriga, G. Relationships between Rome II and Other International Instruments. A Commentary on Article 28 of the Rome II Regulation. – *Yearbook of Private international Law*, 2007, v. 9. Sellier European Law Publishers.
28. Harris, J. The English Response to Europeanisation of Private International Law. - *Journal of Private International Law*, 2008, v. 4, n. 3.

29. Hilf, M., „The ECJ’s Opinion 1/94 on the WTO – No Surprise, but Wise? European Journal of International Law, 1995, v. 6, n. 1.
30. Hoffmeister, F. Outsider or frontrunner? Recent developments under international and European law on the status of European Union in international organisations and treaty bodies. - Common Market Law Review, 2007, v. 44, n. 1.
31. Hofmann, Herwig C.H. Agreements in EU law. - European Law Review, 2006, v. 31, n. 6.
32. Holdgaard, R. Principles of Reception of International Law in Community Law. - Yearbook of European Law, 2006, v. 25. Oxford Clarendon Press.
33. Jacobs, F. The evolution of the European legal order. - Common Market Law Review, 2004, v. 41, n. 2.
34. Jupille, J. The legal basis game and European governance. - Swedish Institute for European Policy Studies (SIEPS), 2006.
35. Kuhnert, K. Bosphorus – Double Standards for European Human Rights Protection? - Utrecht Law Review, 2006, v. 2.
36. Kotuby, C. T. Jr. External competence of the European Community in the Hague Conference on private international law: Community harmonization and worldwide unification. - Netherlands International Law Review, 2001, v. 48, n. 1.
37. Laffranque, J. Euroopa Liidu õigussüsteem ja Eesti õiguse koht selles. Juura, 2006.
38. Lissaboni lepingu, millega muudetakse Euroopa Liidu lepingut ja Euroopa Ühenduse asutamislepingut, ratifitseerimise seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav (02.03.2010):
http://www.riigikogu.ee/?page=en_vaade&op=ems&eid=240477&u=20100302155521
39. Kohtujurist La Pergola ettepanek kohtuasjas nr C- 268/94: *Portugal v Council* - Arvutivõrgus kättesaadav (03.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61994C0268:EN:HTML>
40. Lang, J. T. The ERTA Judgment and the Court’s Case-Law on Competence and Conflict. - Yearbook of European Law, 1987. v. 6. Oxford Clarendon Press.
41. Lavranos, N. Imposing EC Law Supremacy over Pre-Accession Treaties. – European Current Law Yearbook. Sweet & Maxwell.
42. Lebeck, C. Art. 308 EC-Treaty, from a democratic to a constitutional deficit?: Implied powers, accountability and the structure of the European Community. - Europarättslig Tidskrift, 2007, v. 10, n. 2.

43. Lenaerts, K.; van Nuffel, P. Constitutional Law of the European Union. Sweet & Maxwell, 1999.
44. Ličková. M. European Exceptionalism in International Law. - European Journal of International Law, 2008, v. 19, n. 3.
45. Lockhart, N., Weiler, J. „Taking rights seriously”: The European Court and its fundamental rights jurisprudence – Common Market Law Review, 1995, v. 32, n. 1.
46. MacCormick, N. The European Commonwealth. - Constructing Legal Systems. „European Union“ in Legal Theory. MacCormick, N. (ed.), Kluwer, 1997.
47. Macleod, I. et al. The External Relations of the European Communities. Oxford Clarendon Press, 1996.
48. Kohtujurist Maduro Ettepanek kohtuasjas C-459/03 *Commission v Ireland, (nn MOX plant kaasus)*. - Arvutivõrgus kättesaadav (03.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62003C0459:ET:HTML>
49. Maunu, A. The Implied External Competence of the European Community after the ECJ Opinion 1/94: Towards Coherence or Diversity? - Legal Issues of European Integration. 1995, n. 2.
50. McGoldrick, D. International Relations Law of the Europea Union. London; New York: Longman, 1997.
51. Mignolli, A. The EU's powers of external relations. - The International Spectator, 2002, v. 37, n. 3.
52. Monar, J. Justice and home affairs in the EU Constitutional Treaty: what added value for the "Area of freedom, security and justice"? - European constitutional law review, 2005, v. 1, n. 2.
53. Moral Soreno, L. Vertical Juridical Disputes over Legal Basis. - West European Politics, 2007, v. 30, n 2.
54. Panayi, C. Exploring the Open-Skies: EC-Compatible Treaties between Member States and Third Countries. – Yearbook of European Law, 2006, v. 25. Oxford Clarendon Press.
55. Pescatore, P. Opinion 1/94 on „Conclusion" of the wto Agreement: is There an Escape From a Programmed Disaster? - Common Market Law Review, 1999, v. 36, n. 2.
56. Presidency Conclusions of the Laeken European Council (14 and 15 December 2001): Annex I: Laeken Declaration on the future of the European Union. - Bulletin of the European Union, 2001, n. 12.

57. Schütze, R. Co-operative Federalism Constitutionalised: The Emergence of Complementary Competences in the EC legal order. - *European Law Review*, 2006, v. 31, n. 1.
58. Schütze, R. EC Law and International Agreements of the Member States - An Ambivalent Relationship? - *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 2007-2008, v. 9. Hart Publishing.
59. Schütze, R. Parallel external powers in the European Community: from "cubist" perspectives towards "naturalist" constitutional principles? - *Yearbook of European Law*, 2004, v. 23. Oxford Clarendon Press.
60. Sieberson, S. How the new European Union Constitution will allocate power between the EU and its Member States: a textual analysis. - *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2004, v. 37. n. 4.
61. Szabó, M. The EU under Public International Law: Challenging Prospects. - *The Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 2008-2009, v. 10. Hart Publishing.
62. Thym, D. In the Name of Sovereign Statehood: A Critical Introduction to the Lisbon Judgment of the German Constitutional Court. - *Common Market Law Review*, 2009, v. 46, n. 6.
63. Tridimas, T., Eeckhout, P. The External Competence of the Community and the Case-Law of the Court of Justice: Principle versus Pragmatism. - *Yearbook of European Law*, 1994, n. 14. Oxford Clarendon Press.
64. Weatherill, S R. Competence creep and competence control. - *Yearbook of European Law*, 2004, n. 23. Oxford Clarendon Press.
65. Verwey, Delano R. The European Community, the European Union and the international law of treaties: a comparative legal analysis of the Community and Union's external treaty-making practice. The Hague: T.M.C. Asser Press, 2004.

II. Kasutatud normatiivmaterjal

1. Euroopa Liidu õigus

66. Euroopa Majandusühenduse asutamisleping. Euroopa Aatomienergiaühenduse asutamisleping. Rooma lepingud. Allkirjastatud 25. märtsil 1957. a Roomas. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>

67. Euroopa Sõe- ja Terasühenduse asutamisleping. Allkirjastatud 18. aprillil 1951. a Pariisis. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>
68. Euroopa Liidu Leping. Allkirjastatud 7. veebruaril 1992. s Maastrichtis. - ELT C 191, 29.07.1992.
69. Lissaboni leping, millega muudetakse Euroopa Liidu lepingut ja Euroopa Ühenduse asutamislepingut. Allkirjastatud 13. detsembril 2007. a Lissabonis. – ELT C 306, 17.12.2007.
70. Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioonid. – ELT C 83, 30.03.2010.
71. Tsiiviil- ja kaubandusajade kohtualluvuse ning neid käsitlevate kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon. Allkirjastatud 30. oktoobril 2007. a Luganos - ELT L 147, 10.6.2009,
72. Nõukogu 25. märtsi 1969. a määrus 543/69/EMÜ, mis käsitleb teatud maanteetranspordi kohta käivate sotsiaalgarantiisid sisaldavate sätete harmoneerimist. - EÜT ingliskeelne eriväljaanne, seeria I, peatükk 1969(I).
73. Nõukogu 24. juuli 1989. a määrus 2299/89/EMÜ, toimimisjuhendi kohta arvutipõhiste ettetellimissüsteemide puhul. - EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 7, köide 1; muudetud EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 7, köide 2.
74. Valitsustevahelise konverentsi 7. veebruari 1992. aasta lõppakt ja deklaratsioonid. - ELT C 191, 29.07.1992.
75. Nõukogu 23. juuli 1992. a määrus 2407/92/EMÜ, lennuettevõtjatele lennutegevuslubade väljaandmise kohta. - EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 6, köide 2.
76. Nõukogu 23. juuli 1992. a määrus 2408/92/EMÜ, ühenduse lennuettevõtjate juurdepääsu kohta ühendusesisestele lennuliinidele. - EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 7, köide 1.
77. Nõukogu 23. juuli 1992. a määrus nr 2409/92/EMÜ, piletihindade ja lastitariifide kohta. – EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 7, köide 1.
78. Nõukogu 18. jaanuari 1993. a määrus 95/93/EMÜ, ühenduse lennujaamades teenindusaegade jaotamise ühiste eeskirjade kohta. - EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 7, köide 2.
79. Nõukogu 29. mai 2000. a määrus 1346/2000/EÜ maksejõuetusmenetluse kohta. - ELT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 19, köide 1.
80. Nõukogu 22. detsembri 2000. a määrus 44/2001/EÜ kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiiviil- ja kaubandusajades. - EÜT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 19, köide 4.

81. Nõukogu 28. mai 2001. a määrus 1206/2001/EÜ liikmesriikide kohtute vahelise koostöö kohta tõendite kogumisel tsiviil- ja kaubandusajades. - ELT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 19, köide 4.
82. Nõukogu 27. jaanuari 2003. a direktiiv 2003/8/EÜ, millega parandatakse õiguskaitse kättesaadavust piiriüleste vaidluste korral, kehtestades sellistes vaidlustes antava tasuta õigusabi kohta ühised miinimumeeskirjad. - ELT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 19, köide 6.
83. Nõukogu 27. novembri 2003. a määrus 2201/2003/EÜ, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus 1347/2000/EÜ. - ELT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 10, köide 3.
84. Nõukogu 29. aprilli 2004. a direktiiv 2004/80/EÜ, mis käsitleb kuriteohvritele hüvitise maksmist. - ELT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 19, köide 7.
85. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21. aprilli 2004. a määrus 805/2004/EÜ, millega luuakse Euroopa täitekorraldus vaidlustamata nõuete kohta. - ELT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 19, köide 7.
86. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 29. aprilli 2004. a määrus 847/2004/EÜ lennuliikluse lepingute läbirääkimise ja rakendamise kohta liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel. - ELT eestikeelne eriväljaanne 2004: peatükk 7, köide 8.
87. Nõukogu 25. oktoobri 2004. a otsus 2004/849/EÜ, mis käsitleb Euroopa Liidu nimel Euroopa Liidu, Euroopa Ühenduse ja Šveitsi Konföderatsiooni vahelisele lepingule Šveitsi Konföderatsiooni ühinemise kohta Schengeni acquis' rakendamise, kohaldamise ja edasiarendamisega, allakirjutamist ning selle teatud sätete ajutist kohaldamist. - ELT L 368, 15.12.2004.
88. Nõukogu 25. oktoobri 2004. a otsus 2004/860/EÜ, mis käsitleb, Euroopa Ühenduse nimel Euroopa Liidu, Euroopa Ühenduse ja Šveitsi Konföderatsiooni vahelisele lepingule Šveitsi Konföderatsiooni ühinemise kohta Schengeni acquis' rakendamise, kohaldamise ja edasiarendamisega, allakirjutamist ning selle teatud sätete ajutist kohaldamist. - ELT L 370, 17.12.2004.
89. Nõukogu 5. oktoobri 2006. a otsus 2006/719/EÜ, ühenduse ühinemise kohta Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverentsiga Euroopa Liidu Teataja L 297, 26/10/2006, lk 1.
90. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsembri 2006. a määrus 1896/2006/EÜ, millega luuakse Euroopa maksekäsumenetlus. - ELT L 399, 30.12.2006.

91. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. juuli 2007. a määrus 864/2007/EÜ, lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma II). - ELT L 199, 31.07.2007.
92. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. juuli 2007. a määrus 861/2007/EÜ, millega luuakse Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus. - ELT L 199, 31.07.2007.
93. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. novembri 2007. a määrus 1393/2007/EÜ, kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades (dokumentide kättetoimetamine), millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus 1348/2000/EÜ. - ELT L 324, 10.12.2007.
94. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. juuni 2008. a määrus 593/2008/EÜ, lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma I). – ELT L 177, 04.07.2008.
95. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21. mai 2008. a direktiiv 2008/52/EÜ vahendusmenetluse teatavate aspektide kohta tsiviil- ja kaubandusajades. - ELT L 136, 21.05.2008.
96. Nõukogu 18. detsembri 2008. a määrus 4/2009/EÜ kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. - ELT L 7, 10.01.2009.
97. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 7. juuli 2009. a määrus 664/2009/EÜ, millega kehtestatakse läbirääkimiste pidamise ja lepingute sõlmimise kord liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel küsimustes, mis käsitlevad kohtualluvust ning kohtu- ja muude otsuste tunnustamist ja täitmist seoses abieluasjade, vanemliku vastutuse ja ülalpidamiskohustustega seotud küsimustes ning ülalpidamiskohustustega seotud küsimuste suhtes kohaldatavat õigust. - ELT L 200, 31.07.2009.
98. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. juuli 2009. a määrus 662/2009/EÜ, millega kehtestatakse liikmesriikide ja kolmandate riikide vahel läbirääkimiste pidamise ja lepingute sõlmimise kord küsimustes, mis käsitlevad lepinguliste ja lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatavat õigust. - ELT L 200, 31.07.2009.
99. Nõukogu 30. novembri 2009. a otsus nr 2009/941/EÜ, mis käsitleb ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavat õigust käsitleva 23.novembri 2007. aasta Haagi protokolliga sõlmimist Euroopa Ühenduse poolt. - ELT L 331, 16.12.2009.

2. Euroopa Liidu õigusaktide eelnõud:

100. Euroopa Komisjoni ettepanek: Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council creating a European order for payment procedure. COM (2004) 0173 final.

- Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004PC0173:EN:HTML>
101. Euroopa Komisjoni ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv vahenduse teatavate aspektide kohta tsiviil- ja kaubandusajades. KOM (2004) 718 lõplik. Arvutivõrgus kättesaadav (23.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0718:FIN:ET:PDF>
102. Euroopa Komisjoni teatis, mis käsitleb nõukogu ühist seisukohta eesmärgiga võtta vastu Euroopa parlamendi ja Nõukogu direktiiv vahendusmenetluse teatavate aspektide kohta tsiviil- ja kaubandusajades. KOM (2008) 0131 lõplik. Arvutivõrgus kättesaadav (23.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008PC0131:ET:HTML>
103. Euroopa Komisjoni ettepanek: Nõukogu otsus, mis käsitleb ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavat õigust käsitleva protokolliga sõlmimist Euroopa Ühenduse poolt. KOM (2009) 0081 lõplik. Arvutivõrgus kättesaadav (23.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52009PC0081:ET:HTML>
104. Euroopa Komisjoni ettepanek: Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations ("ROME II"). COM (2003) 0427 final. Arvutivõrgus kättesaadav (13.02.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003PC0427:EN:HTML>
105. Euroopa Komisjoni muudetud ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus lepinguväliste kohustuste suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma II määrus) – KOM (2006) 0083 lõplik. Arvutivõrgus kättesaadav (02.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006PC0083:ET:HTML>
106. Euroopa Komisjoni ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, millega muudetakse nõukogu 29. mai 2000. aasta määrust nr 1348/2000/EÜ, tsiviil- ja kaubandusajade kohtu- ja kohtuväliste dokumentide Euroopa Liidu liikmesriikides kätteleandmise kohta. Arvutivõrgus kättesaadav (13.02.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005PC0305:ET:HTM>
107. Euroopa Komisjoni muudetud ettepanek: Euroopa parlamendi ja Nõukogu määrus tsiviil- ja kaubandusajade kohtu- ja kohtuväliste dokumentide Euroopa Liidu liikmesriikides kätteleandmise kohta („Dokumentide kätteleandmine”). KOM (2006) 0751 lõplik. Arvutivõrgus kättesaadav (13.02.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006PC0751:ET:HTML>

108. Euroopa Komisjoni ettepanek: Euroopa parlamendi ja Nõukogu määrus lepinguliste kohustuste suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma I määrus). KOM (2005) 0650 lõplik. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005PC0650:ET:HTML>
109. Euroopa Komisjoni ettepanek: Nõukogu määrus kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. KOM (2005) 0649 lõplik; Arvutivõrgus kättesaadav (14.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0649:FIN:ET:PDF>
110. Euroopa Komisjoni teatis Nõukogule ja Euroopa Parlamendile . Märkused artiklite kohta Nõukogu määruse ettepanekus kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. KOM (2006) 0206 lõplik. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2020): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0206:ET:HTML>
111. Euroopa Komisjoni ettepanek: Euroopa parlamendi ja Nõukogu määrus, millega kehtestatakse kord, mille alusel liikmesriigid peavad kolmandate riikidega läbirääkimisi ja sõlmivad kahepoolseid valdkondlikke lepinguid, mis käsitlevad lepinguliste ja lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatavat õigust. KOM (2008) 0893 lõplik. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008PC0893:ET:HTML>
112. Euroopa Komisjoni ettepanek: Nõukogu määrus, millega kehtestatakse kord, mille alusel liikmesriigid peavad kolmandate riikidega läbirääkimisi ja sõlmivad kahepoolseid valdkondlikke lepinguid, mis käsitlevad kohtualluvust ning kohtu- ja muude otsuste tunnustamist ja täitmist seoses abieluasjade, vanemliku vastutuse ja ülalpidamiskohustustega, ning ülalpidamiskohustustega seotudküsimuste suhtes kohaldatavat õigust. KOM (2008) 894 lõplik, lk 2 ja 3. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0894:FIN:ET:PDF>

3. Eesti Vabariigi õigusaktid:

113. Leping Belgia Kuningriigi, Taani Kuningriigi, Saksamaa Liitvabariigi, Kreeka Vabariigi, Hispaania Kuningriigi, Prantsuse Vabariigi, Iirimaa, Itaalia Vabariigi, Luksemburgi Suurhertsogiriigi, Madalmaade Kuningriigi, Austria Vabariigi, Portugali Vabariigi, Soome Vabariigi, Rootsi Kuningriigi, Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriigi (Euroopa Liidu Liikmesriikide) ning Tšehhi Vabariigi, Eesti Vabariigi, Küprose Vabariigi, Läti Vabariigi,

- Leedu Vabariigi, Ungari Vabariigi, Malta Vabariigi, Poola Vabariigi, Sloveenia Vabariigi ja Slovaki Vabariigi vahel Tšehhi Vabariigi, Eesti Vabariigi, Küprose Vabariigi, Läti Vabariigi, Leedu Vabariigi, Ungari Vabariigi, Malta Vabariigi, Poola Vabariigi, Sloveenia Vabariigi ja Slovaki Vabariigi ühinemise kohta Euroopa Liiduga. Allkirjastatud 16. aprillil 2008. a Ateenas. – RT II, 2004, 3, 8.
114. Eesti Vabariigi, Leedu Vabariigi ja Läti Vabariigi õigussuhete leping. Allkirjastatud 11. novembril 1992. a Tallinnas – RT II 1993, 6, 5.
115. Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vaheline leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades. Allkirjastatud 26. jaanuaril 1993. a Moskvas. – RT II 1993, 16, 27.
116. Eesti Vabariigi ja Ukraina leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil- ja kriminaalasjades. Allkirjastatud 15. veebruaril 1995. a Kiievis. – RT II 1995, 13/14, 63.
117. Eesti Vabariigi ja Poola Vabariigi vaheline leping õigusabi osutamise ja õigussuhete kohta tsiviil-, töö-, ning kriminaalasjades. Alla kirjutatud 27. novembril 1998.a Tallinnas. – RT II 1999, 4, 22.
118. Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon. Koostatud 23. mail 1969. Aastal Viinis. – RT II, 2007, 15.

4. Rahvusvahelised lepingud

119. ILO Convention concerning Safety in the use of Chemicals at Work, C 170. Vastu võetud 25.06.1990. Arvutivõrgus kättesaadav (26.05.2010): <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>
120. General Agreement on Trade in Services (GATS). Annex 1B of the Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, signed in Marrakesh, Morocco on 15 April 1994. Arvutivõrgus kättesaadav (26.05.2010): http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats_01_e.htm
121. Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS). Annex 1C of the Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, signed in Marrakesh, Morocco on 15 April 1994. Kättesaadav arvutivõrgus (26.05.2010): http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_01_e.htm
122. 1971. a Haagi konventsioon liiklusohutuse kohta. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010): http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=81

123. 1973. a Haagi konventsiooni tooteohutuse kohta. Arvutivõrgus kättesaadav (22.05.2010):
http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=84

III. Kasutatud kohtulahendid

1. Euroopa Kohtu otsused:

124. Euroopa Kohtu 13. juuni 1958. a otsus kohtuasjas nr 9/56: *Meroni & Co., Industrie Metallurgiche, SpA v High Authority of the European Coal and Steel Community*. – EKL English special edition 1958, lk 133.
125. Euroopa Kohtu 27. veebruari 1962.a otsus kohtuasjas nr 10/61: *Commission of the European Economic Community v Italian Republic*. – EKL 1962 lk 1.
126. Euroopa Kohtu 5. veebruari 1963.a otsus kohtuasjas nr 26/62: *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration*. – EKL 1963 lk 1.
127. Euroopa Kohtu 15. juuli 1964.a otsus kohtuasjas nr 6/64: *Flaminio Costa v E.N.E.L.* – EKL 1964, lk 585.
128. Euroopa Kohtu 31. märtsi 1971.a otsus kohtuasjas nr 22/70: *Commission of the European Communities v Council of the European Communities. European Agreement on Road Transport*. – EKL, 1971 lk 263.
129. Euroopa Kohtu 14. detsembri 1971.a otsus kohtuasjas nr 7-71: *Commission of the European Communities v French Republic. Supply agency*. – EKL 1971, lk 1003.
130. Euroopa Kohtu 11. novembri 1975.a arvamus kohtuasjas nr 1/75: *OECD Local Cost standard*. - EKL 1975, lk 1355.
131. Euroopa Kohtu 26. aprilli 1977.a otsus kohtuasjas nr 1/76: *Draft Agreement establishing a European laying-up fund for inland waterway vessels*. - EKL 1977 lk 741.
132. Euroopa Kohtu 14. juuli 1976.a otsus ühendatud kohtuasjades nr 3, 4 ja 6/76. *Cornelis Kramer and others*. - EKL 1976, lk 1279
133. Euroopa Kohtu 15. detsembri 1976. a otsuse kohtuasjas nr 41/76 - *Suzanne Criel, née Donckerwolcke and Henri Schou v Procureur de la République au tribunal de grande instance de Lille and Director General of Customs*. – EKL 1976, lk 1921.
134. Euroopa Kohtu 9. märtsi 1978. a otsus kohtuasjas nr 106/77: *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA*. – EKL 1978, lk 629.

135. Euroopa Kohtu 15. detsembri 1976. a otsus kohtuasjas nr 41/76: *Suzanne Criel, née Donckerwolcke and Henri Schou v Procureur de la République au tribunal de grande instance de Lille and Director General of Customs.* – EKL 1976, lk 1921.
136. Euroopa Kohtu 4. oktoobri 1979.a arvamus kohtuasjas nr 1/78: *International Agreement on Natural Rubber.* - EKL 1979, lk 2871.
137. Euroopa Kohtu 5. mai 1981.a otsus kohtuasjas nr 804/79: *Commission of the European Communities v United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland.* - EKL 1981, lk 1045.
138. Euroopa Kohtu 14. oktoobri 1980. a otsus kohtuasjas nr 812/79: *Judgment of the Court of 14 October 1980. - Attorney General v Juan C. Burgoa.* – EKL 1980, lk 2787.
139. Euroopa Kohtu 30. septembri 1987.a otsus kohtuasjas nr 12/86: *Meryem Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd.* - EKL 1987, lk 3719.
140. Euroopa Kohtu 26. märtsi 1987.a otsus kohtuasjas nr 45/86: *Commission of the European Communities v Council of the European Communities.* - EKL 1987, lk 1493.
141. Euroopa Kohtu 27. septembri 1988. a otsus kohtuasjas nr C-165/87: *Commission of the European Communities v Council of the European Communities-* EKL 1989, lk 5545.
142. Euroopa Kohtu 13. novembri 1990.a otsus kohtuasjas nr C-106/89: *Marleasing SA v La Comercial Internacional de Alimentacion SA.* – EKL 1990, lk I-4135.
143. Euroopa Kohtu 19. novembri 1991.a otsus ühendatud kaasustes nr C-6/90 and C-9/90: *Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v Italian Republic.* - EKL 1991, lk I-5357.
144. Euroopa Kohtu 24. novembri 1992.a otsus kohtuasjas nr C-286/90: *Anklagemyndigheden v Peter Michael Poulsen and Diva Navigation Corp.* – EKL 1992, lk I-6019
145. Euroopa Kohtu 14. detsembri 1991.a arvamus kohtuasjas nr 1/91: *Draft agreement between the Community, on the one hand, and the countries of the European Free Trade Association, on the other, relating to the creation of the European Economic Area.* - EKL 1991, lk I-6079.
146. Euroopa Kohtu 19. märtsi 1993. a arvamus kohtuasjas nr 2/91: *Convention N° 170 of the International Labour Organization concerning safety in the use of chemicals at work.* – EKL 1993, lk I-1061.
147. Euroopa Kohtu 2. märtsi 1994.a otsus kohtuasjas nr C-316/91: *Parliament v Council of the European Union.* – EKL 1994, lk I-625.

148. Euroopa Kohtu 24. märtsi 1995.a arvamus kohtuasjas nr 2/92: *Competence of the Community or one of its institutions to participate in the Third Revised Decision of the OECD on national treatment.* - EKL 1995, lk I-521.
149. Euroopa Kohtu 2. augusti 1993.a otsus kohtuasjas nr C-23/92: *Maria Grana-Novoa v Landesversicherungsanstalt Hessen.* - EKL 1993, lk I-4505.
150. Euroopa Kohtu 15. novembri 1994 arvamus kohtuasjas nr 1/94: *Competence of the Community to conclude international agreements concerning services and the protection of intellectual property.* - EKL 1994, lk I-05267.
151. Euroopa Kohtu 28. märtsi 1996. a arvamus kohtuasjas nr 2/94 (prantsuse keeles): *Adhésion de la Communauté à la convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales.* – EKL 1996, lk I-1759.
152. Euroopa Kohtu otsus 12. novembrist 1986. a kohtuasjas nr C-84/94 (prantsuse keeles): *United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v Council of the European Union.* – EKL 1989 lk 5755.
153. Euroopa Kohtu otsus 3. detsembrist 1996 kohtuasjas nr C- 268/94: *Portugal v. Council.* – EKL 1996 lk I-6177.
154. Euroopa Kohtu 14. jaanuari 1997. a otsus kohtuasjas nr C-124/95: *The Queen, ex parte Centro-Com Srl v HM Treasury and Bank of England* – EKL 1997, lk I-81.
155. Euroopa Kohtu 16. juuni 1998.a otsus kohtuasjas nr C-53/96: *Hermès International (a partnership limited by shares) v FHT Marketing Choice BV.*- EKL 1998, lk I-03603.
156. Euroopa kohtu 16. juuni 1998.a otsus kohtuasjas nr C-162/96: *A. Racke GmbH & Co. v Hauptzollamt Mainz.* – EKL 1998, lk I-3655.
157. Euroopa Kohtu 11. juuni 1998.a otsus ühendatud kaasustes nr C-176/97 ja C-177/97: *Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium and Grand Duchy of Luxembourg.* - EKL 1998, lk I-3557.
158. Euroopa Kohtu 4. juuli 2000.a otsus kohtuasjas nr C-62/98: *Commission of the European Communities v Portuguese Republic.* - EKL 2000, lk I-5171.
159. Euroopa Kohtu 4. juuli 2000.a otsus kohtuasjas nr C-84/98: *Commission of the European Communities v Portuguese Republic.* - EKL 2000, lk I-5215.
160. Euroopa Kohtu 14. septembri 1999.a otsus kohtuasjas nr C-170/98: *Commission of the European Communities v Belgium.* - EKL 1999, lk I-5493.

161. Euroopa Kohtu 14. septembri 1999. a otsus ühendatud kaasustes nr C-171/98, C-201/98 ja C-202/98: *Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium, Grand Duchy of Luxembourg*. - EKL 1999, lk I-5517.
162. Euroopa Kohtu 5. oktoobri 2000. a otsus kohtuasjas nr C-376/98: *Federal Republic of Germany v European Parliament and Council of the European Union*. - EKL 2000, lk I-8419
163. Euroopa Kohtu 5. novembri 2002. a otsus kohtuasjas nr C-467/98: *Commission of the European Communities v Kingdom of Denmark*. - EKL 2002, lk I-9519
164. Euroopa Kohtu 5. novembri 2002. a otsus kohtuasjas nr C-476/98: *Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany*. - EKL 2002, lk I-9855.
165. Euroopa Kohtu 6. detsembri 2001. a arvamus kohtuasjas nr 2/00: *Cartagena Protocol* - EKL 2001, lk I-9713.
166. Euroopa Kohtu 15. jaanuari 2002. a otsus kohtuasjas nr C-55/00: *Elide Gottardo v Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)*. - EKL 2002, lk I-00413.
167. Euroopa Kohtu 16. jaanuari 2003. a otsus kohtuasjas nr C-439/01: *Libor Cipra Vlastimil Kvasnicka v Bezirkshauptmannschaft Mistelbach*. - EKL 2003, lk I-00745.
168. Euroopa Esimese Astme Kohtu 21. septembri 2005. a otsus kohtuasjas nr T-306/01: *Ahmed Ali Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities*. - EKL 2005, lk II-3533.
169. Euroopa Esimese Astme Kohtu 21. septembri 2005. a otsus kohtuasjas nr T-315/01: *Yassin Abdullah Kadi v Council and Commission*. - EKL 2005, lk II-3649.
170. Euroopa Kohtu 7. veebruari 2006. a arvamus kohtuasjas nr 1/03: *Competence of the Community to conclude the new Lugano Convention on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters*. - EKL 2006, lk I-01145.
171. Euroopa Kohtu 10. jaanuari 2006. a otsus kohtuasjas nr C-94/03: *Commission of the European Communities v Council of the European Union* - EKL 2006, lk I-1.
172. Euroopa Kohtu 13. septembri 2005. a otsus kohtuasjas nr C-176/03: *Commission of the European Communities v Council of the European Union*. - EKL 2005, lk I-07879.
173. Euroopa Kohtu 12. detsembri 1972. a otsus ühendatud kohtuasjades 21, 22, 23 ja 24/72: *International Fruit Company et al v. Productschap voor Groenten en Fruit*. - EKL 1972, lk. 1219.
174. Euroopa Kohtu 1. veebruari 2005. a otsus kohtuasjas nr C-203/03: *Commission of the European Communities v Republic of Austria*. - EKL 2005, lk I-935.

175. Euroopa Kohtu 12. detsembri 2006. a otsus kohtuasjas nr C-380/03: *Federal Republic of Germany v European Parliament and Council of the European Union*. - ECR 2006, lk I-11573.
176. Euroopa Kohtu 30. mai 2006. a otsus ühendatud kohtasjades nr C-317/04 ja C-318/04: *European Parliament v Council of the European Union*. – EKL 2006, lk I-4721.
177. Euroopa Kohtu 30. mai 2006. a otsus kohtuasjas nr C-459/03: *Commission of the European Communities v Ireland*.- EKL 2006, lk I-4635.
178. Euroopa Kohtu 23.oktoobri 2007. a otsus kohtuasjas nr C-403/05: *European Parliament v Commission of the European Communities*. – EKL 2007, lk I-9045.
179. Euroopa Kohtu 23. oktoobri 2007. a otsus kohtuasjas nr C-440/05: *Commission of the European Communities v Council of the European Union*. - EKL 2007, lk I-9097.
180. Euroopa Kohtu 6. mai 2008. a otsus kohtuasjas nr C-133/06: *European Parliament v Council of the European Union*. - EKL 2008, lk I-3189.
181. Euroopa Kohtu 3. märtsi 2009. a otsus kohtuasjas nr C-205/06: *Commission of the European Communities v Republic of Austria*. - EKL 2009, lk I-1301.
182. ¹ Euroopa Kohtu 3. märtsi 2009. a otsus kohtuasjas nr C-249/06: *Commission of the European Communities v Kingdom of Sweden*. – EKL 2009, lk I-1335.
183. Euroopa Kohtu 12. veebruari 2009. a otsus kohtuasjas nr C-45/07: *Commission of the European Communities v Hellenic Republic*. – EKL 2009, lk I-701.

2. Saksamaa Föderaalsete Konstitutsioonikohtu otsus:

184. Saksamaa Föderaalsete Konstitutsioonikohtu otsus 30. juunist 2009: nn *Lissaboni* otsus. - BVerfG, 2 BvE 2/08, lk 1 - 421, inglise keeles kättesaadav arvutivõrgus (24.04.2010): http://www.bverfg.de/entscheidungen/es20090630_2bve000208en.html

KASUTATUD LÜHENDID

EL – Euroopa Liit

LL – Lissaboni leping

ELL – Euroopa Liidu leping

ELTL - Euroopa Liidu toimimise leping

EÜAL – Euroopa Ühenduse asutamisleping

EURATOM – Euroopa Aatomienergiaühenduse asutamisleping

ESTÜ - Euroopa Söe- ja Teraseühenduse asutamisleping

EMÜ – Euroopa Majandusühendus